

βιβλιοδοκία

ΟΙ ΑΠΟΨΕΙΣ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ ΧΡΗΣΤΩΝ ΝΑΡΚΩΤΙΚΩΝ ΓΙΑ ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΧΡΗΣΗΣ ΟΥΣΙΩΝ ΚΑΙ ΤΟ ΡΟΛΟ ΤΗΣ ΦΥΛΑΚΗΣ

ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ ΚΟΛΟΒΟΥ

Υπεύθυνος Εκπαιδευτικός:

Νικόλαος Μακρής
Δρ. Ψυχολογίας

Πτυχιακή εργασία για τη λήψη του πτυχίου στην Κοινωνική εργασία από
το τμήμα Κοινωνικής Εργασίας της Σχολής Επαγγελματιών Υγείας και
Πρόνοιας του Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος (Τ.Ε.Ι.) Πάτρας.

Πάτρα, Νοέμβριος 1999

ΑΡΙΘΜΟΣ	2875
ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ	

ΟΙ ΑΠΟΨΕΙΣ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ ΧΡΗΣΤΩΝ ΝΑΡΚΩΤΙΚΩΝ ΓΙΑ ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΧΡΗΣΗΣ ΟΥΣΙΩΝ ΚΑΙ ΤΟ ΡΟΛΟ ΤΗΣ ΦΥΛΑΚΗΣ

Εγκρίνεται – Υπογραφές

Μακρής Νικόλαος Ph.D.
Επιστημονικός Συνεργάτης, Ψυχολόγος
Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας

Αλεξοπούλου Ουρανία
Καθηγήτρια εφαρμογών
Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας

Παπαδοπούλου Χρυσή
Καθηγήτρια εφαρμογών
Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας

Νοέμβριος 1999

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επόπτη της εργασίας κ. Μακρή Νικόλαο διδάκτορα ψυχολογίας για τη συνεργασία του, τη βοήθεια και την υποστήριξη του στη μελέτη αυτή. Επίσης, ευχαριστώ την Κοινωνική Λειτουργό – Πολιτική Επιστήμονα κα Τσιλιμιγκάκη Βίνα για το έντυπο υλικό που μου παραχώρησε.

Ευχαριστώ θερμά τους κρατούμενους της Κλειστής Φυλακής Πάτρας «Άγιος Στέφανος», οι οποίοι δέχτηκαν να συμμετάσχουν σε αυτή τη μελέτη, καθώς επίσης, την Κοινωνική Υπηρεσία και το προσωπικό της φυλακής για την πολύτιμη βοήθεια τους στη διεξαγωγή της έρευνας.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους γονείς μου για την κατανόηση που έδειξαν σε αυτή την προσπάθεια καθώς και για την ηθική, ψυχολογική και οικονομική συμπαράστασή τους.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ

Η παρούσα μελέτη επικεντρώνεται στη διερεύνηση των απόψεων των κρατουμένων – χρηστών ναρκωτικών ουσιών σχετικά με ζητήματα που αφορούν τόσο τη χρήση ναρκωτικών ουσιών, όσο και το ποινικό – σωφρονιστικό σύστημα. Πιο συγκεκριμένα, η μελέτη έχει σκοπό να διερευνήσει τις απόψεις των κρατουμένων – χρηστών ναρκωτικών για τις σχέσεις τους με τους οικείους τους πριν την έναρξη της χρήσης αλλά και κατά τη διάρκειά της, τις σχέσεις τους με το σωφρονιστικό σύστημα (συνθήκες κράτησης και τα συναισθήματα που βιώνουν οι ίδιοι κρατούμενοι κατά την παραμονή τους στα σωφρονιστικά ιδρύματα), αλλά και τις απόψεις τους για το ρόλο του συστήματος αυτού στον τυχόν υποτροπιασμό τους. Ακόμη, σκοπό έχει να διερευνήσει τη σχέση των κρατουμένων με τα ναρκωτικά, τις απόψεις τους για τα αίτια που τους οδήγησαν στην έναρξη της χρήσης, για την αντιμετώπιση του προβλήματος από την πολιτεία, την τωρινή χρήση και την πρόθεσή τους για διακοπή. Επίσης, στόχο έχει να εντοπίσει τα σχέδια και τις προσδοκίες που έχουν οι ναρκομανείς – κρατούμενοι για το μέλλον τους.

Πρέπει να τονιστεί, ότι οι παραπάνω παράμετροι μελετήθηκαν σε σχέση με κάποια δημογραφικά χαρακτηριστικά των κρατουμένων, όπως το οικονομικό, επαγγελματικό και μορφωτικό τους επίπεδο, αλλά και τον τόπο καταγωγής τους.

Η μελέτη αποτελείται από τέσσερα μέρη. Στο πρώτο παρουσιάζεται μια επισκόπηση της βιβλιογραφίας σχετικά με όρους που χρησιμοποιούνται στη μελέτη. Συγκεκριμένα, αποσαφηνίζονται οι όροι ναρκωτικά, εξάρτηση, ποινική καταστολή – σωφρονισμός. Στο ίδιο μέρος αναφέρονται οι ποικίλες απόψεις για τους παράγοντες που οδηγούν στη χρήση των ναρκωτικών ουσιών. Το πρώτο μέρος ολοκληρώνεται με την παρουσίαση των ερευνών που έχουν γίνει τα τελευταία χρόνια στον ελλαδικό χώρο σχετικά με το ζήτημα των ναρκωτικών και τη χρήση τους.

Το δεύτερο μέρος αναφέρεται στην περιγραφή της έρευνας που αποτέλεσε το εμπειρικό τμήμα της παρούσας μελέτης. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε στην Κλειστή Φυλακή Πάτρας «Άγιος Στέφανος». Στην έρευνα συμμετείχαν 80 άνδρες, χρήστες ναρκωτικών ουσιών, ελληνικής καταγωγής, οι οποίοι εκτίουν ποινή για παράβαση του νόμου περί ναρκωτικών. Ακολουθήθηκε η μέθοδος της «δομημένης συνέντευξης» και χρησιμοποιήθηκε ένα ερωτηματολόγιο που περιείχε κλειστές και ανοιχτές ερωτήσεις. Οι απαντήσεις κάθε ερωτώμενου καταγράφηκαν με βάση τους στόχους της έρευνας και τις θεματικές ενότητες του ερωτηματολογίου. Στη συνέχεια ακολούθησε η στατιστική τους επεξεργασία με τη μέθοδο των ποσοστιαίων αναλογιών.

Στο τρίτο μέρος παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας. Η ανάλυση των αποτελεσμάτων έδειξε ότι η χαμηλή κοινωνικοοικονομική κατάσταση συνδέεται με αυξημένες πιθανότητες χρήσης ουσιών και διαπλοκής με την ποινική Δικαιοσύνη. Φάνηκε, επίσης, η έλλειψη ουσιαστικής επικοινωνίας των ερωτηθέντων με τους γονείς τους, αν και τυπικά οι σχέσεις φαίνονται ομαλές. Επίσης, η ποινή για πολλούς ερωτηθέντες δεν λειτούργησε καν αποτρεπτικά, καθώς πολλοί είναι υπότροποι για αδικήματα που αφορούν τα ναρκωτικά. Όσον αφορά τη σχέση των ερωτηθέντων με τα ναρκωτικά, είναι χρόνιοι χρήστες και ξεκίνησαν κυρίως στην εφηβική ηλικία, με πρώτη ουσία την ινδική κάνναβη. Οι κυριότεροι λόγοι που εκτιμούν οι ίδιοι ότι τους οδήγησαν στη χρήση, είναι η εύκολη πρόσβαση στις ουσίες, το άγχος και η περιέργεια. Αρκετοί μετάνιωσαν που ξεκίνησαν τη χρήση και θέλουν να σταματήσουν, χωρίς όμως να είναι ενημερωμένοι για τα προγράμματα απεξάρτησης. Πιστεύουν ότι για να σταματήσουν θα τους βοηθήσει, κυρίως, ο εαυτός τους και η οικογένεια, καθώς σημαντικές ευθύνες επιρρίπτουν στην Πολιτεία για την αντιμετώπιση του προβλήματος. Ακόμη, πιστεύουν ότι η φυλακή ενίσχυσε την επιθυμία τους για χρήση ουσιών, και θεωρούν ότι είναι εύκολη η εισαγωγή και χρήση ουσιών στη φυλακή. Η συμπαράστασή τους κατά την κράτηση προέρχεται κυρίως από τους γονείς και το στενό οικογενειακό τους περιβάλλον. Πιστεύουν ότι οι συνθήκες κράτησης δεν είναι καλές, ενώ περνούν το χρόνο τους με τηλεόραση ή ραδιόφωνο, βιώνοντας παράλληλα συναισθήματα μοναξιάς, απογοήτευσης ή άγχους. Τέλος, πιστεύουν ότι όταν αποφυλακιστούν θα τους βοηθήσει η οικογένεια τους, καθώς και μια σταθερή εργασία, στηριζόμενοι πάντα στον εαυτό τους. Παρόλο που γνωρίζουν ότι τα πράγματα δεν θα είναι εύκολα, γίνονται από τους περισσότερους σχέδια για το μέλλον και κάποιοι εκτιμούν με αισιοδοξία ότι θα είναι εύκολα αργότερα.

Η μελέτη ολοκληρώνεται με την παρουσίαση των συμπερασμάτων και των προτάσεων που απέρρευσαν από την έρευνα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σελίδα

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ.....	III
ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ.....	IV
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....	VI
ΠΙΝΑΚΕΣ.....	VIII

ΚΕΦΑΛΑΙΟ I

1.ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
2.ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΑΝΑΦΟΡΙΚΑ ΜΕ ΤΗ ΧΡΗΣΗ ΝΑΡΚΩΤΙΚΩΝ ΟΥΣΙΩΝ.....	2
3.ΟΡΙΣΜΟΙ.....	3
4.ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΝΑΡΚΩΤΙΚΩΝ.....	6
5.ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΝ ΤΗ ΧΡΗΣΗ ΝΑΡΚΩΤΙΚΩΝ (ΑΙΤΙΑ).....	10
6.ΠΟΙΝΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΟΛΗ – ΣΩΦΡΟΝΙΣΜΟΣ.....	19
I.ΓΕΝΙΚΑ.....	19
II.Η ΠΟΙΝΗ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ.....	19
III.ΣΚΟΠΟΙ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΤΗΣ ΠΟΙΝΗΣ.....	20
IV.ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΑΝΕΝΤΑΞΗ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΑ.....	21
V.Η ΕΞΑΤΟΜΙΚΕΥΣΗ ΤΗΣ ΠΟΙΝΙΚΗΣ ΚΥΡΩΣΕΩΣ.....	22
VI.ΠΟΙΝΕΣ ΚΑΙ ΜΕΤΡΑ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΣΤΟΝ ΠΟΙΝΙΚΟ ΚΩΔΙΚΑ.....	22
VII.ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΦΥΛΑΚΕΣ.....	23
VIII.ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΙΣ ΦΥΛΑΚΕΣ.....	24
IX.ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ –ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ.....	25
X.ΟΙ ΦΥΛΑΚΙΣΜΕΝΟΙ ΧΡΗΣΤΕΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ.....	27
XI.ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗ ΔΙΑΚΙΝΗΣΗ ΝΑΡΚΩΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗ ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΕΞΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΑΤΟΜΩΝ.....	28
XII.ΟΙ ΑΝΑΓΚΕΣ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ.....	29
7.Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥ ΣΤΗ ΦΥΛΑΚΗ.....	32
8.ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΑΛΛΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ.....	39
ΚΕΦΑΛΑΙΟ II	
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	54

1.ΣΤΟΧΟΙ – ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ.....	54
2.ΜΕΘΟΔΟΣ.....	55
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ	
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	59
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙV	
1.ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	87
2.ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	90
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	92
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ	99
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α΄	100
ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ	
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β΄	111
ΕΝΑΣ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΟΣ ΓΡΑΦΕΙ ΓΙΑ ΤΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΜΕ ΤΑ ΝΑΡΚΩΤΙΚΑ	

ΠΙΝΑΚΕΣ

Σελίδα

A. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ.....	59
A1. Ποσοστιαία αναλογία της ηλικίας των συμμετεχόντων στην έρευνα.....	60
A2 & A3. Τόπος γέννησης και κατοικίας των μελών του δείγματος....	60
A4. Επίπεδο μόρφωσης.....	61
A5 & A6. Οικογενειακή κατάσταση.....	62
A7, A8 & A9. Επαγγελματική κατάσταση ιδίων και των γονέων τους.....	62
A10. Συζυγική κατάσταση των γονέων.....	64
A11. Ευχαρίστηση από την εργασία.....	64
B. ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΟΙΚΕΙΟΥΣ.....	65
B1. Εκτίμηση σχέσεων με οικείους.....	65
B2. Συναισθηματική επικοινωνία με τους γονείς.....	65
B3. Στάση οικογένειας απέναντι στον χρήστη.....	66
Γ. ΠΟΙΝΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ.....	67
Γ1. Κράτηση στο παρελθόν.....	67
Γ2. Αδίκημα προηγούμενης φυλάκισης.....	67
Γ3. Ηλικία πρώτης ποινής.....	68
Δ. ΣΧΕΣΗ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ ΜΕ ΤΑ ΝΑΡΚΩΤΙΚΑ – ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΕΝΑΡΞΗΣ ΧΡΗΣΗΣ ΟΥΣΙΩΝ	68
Δ1. Έτη χρήσης ναρκωτικών ουσιών.....	69
Δ2. Ηλικία έναρξης της χρήσης ναρκωτικών ουσιών.....	69
Δ3. Με ποιους έγινε η πρώτη δοκιμή ναρκωτικών ουσιών.....	70
Δ4. Η πρώτη ναρκωτική ουσία που δοκίμασαν οι ερωτηθέντες.....	70
Δ5. Οι πιο συχνά χρησιμοποιούμενες ουσίες.....	71
Δ6. Εξάρτηση από τις ναρκωτικές ουσίες.....	71
Δ7. Τωρινή κατάσταση ως προς τη χρήση ουσιών.....	72
Δ8. Επιθυμία διακοπής της χρήσης.....	72
Δ9. Προσπάθεια διακοπής της χρήσης.....	73
Δ10. Ενημέρωση για τα προγράμματα απεξάρτησης.....	73
Δ11. Παράγοντες ενισχυτικοί ως προς τη διακοπή της χρήσης.....	74
Δ12 & Δ13. Πόσο επηρέασε την έναρξη της χρήσης ουσιών	

ένα σημαντικό γεγονός – τραυματική εμπειρία.....	74
Δ14. Λόγοι έναρξης της χρήσης.....	75
Δ15. Η άποψη των ερωτηθέντων για τη στάση της πολιτείας.....	76
Δ16 & Δ17. Τωρινή άποψη για χρήση – δοκιμή.....	77
Δ18 & Δ19. Άποψη για το νομικό πλαίσιο και την ποινή.....	77
Ε. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ.....	78
E1. Χρήση ουσιών στη φυλακή.....	79
E2. Συνθήκες διαβίωσης.....	79
E3. Ο ρόλος των τακτικών αδειών εξόδου.....	80
E4. Κατανομή ελεύθερου χρόνου.....	80
E5. Συναισθηματική κατάσταση των κρατουμένων.....	81
E6. Συμπαράσταση – βοήθεια στους κρατούμενους.....	82
E7. Η ζωή στη φυλακή με τρεις λέξεις.....	82
ΣΤ. ΣΧΕΔΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ.....	84
ΣΤ1 & ΣΤ2. Η άποψη των κρατουμένων για το πώς θα είναι τα πράγματα στο μέλλον.....	85
ΣΤ3. Τι πιστεύουν οι κρατούμενοι ότι θα τους βοηθήσει να ζήσουν καλύτερα όταν αποφυλακιστούν.....	85

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το πρόβλημα των ναρκωτικών, δηλαδή της χρήσης και εμπορίας ναρκωτικών ουσιών, εξαρτησιογόνων ή μη, είναι υπαρκτό εδώ και δεκαετίες. Στις μέρες μας όμως τείνει να πάρει πολύ μεγάλες διαστάσεις, καθώς οι θάνατοι χρηστών αυξάνονται, όπως άλλωστε αυξάνονται και οι καταδίκες για παράβαση του νόμου περί ναρκωτικών ουσιών. Στον προβληματισμό και την ευρύτερη προσπάθεια διερεύνησης του ζητήματος εντάσσεται και η παρούσα εργασία. Πρόκειται για μια ελάχιστη προσπάθεια εστίασης του ενδιαφέροντος στον πυρήνα του προβλήματος, τους ίδιους τους χρήστες και εμπόρους (κάτω από ειδικές συνθήκες) ναρκωτικών ουσιών.

Η επιλογή του πεδίου «ναρκωτικά» ήταν απόρροια ενός γενικότερου προβληματισμού της γράφουσας σχετικά με το θέμα, ο οποίος γεννήθηκε κατά τη διάρκεια της ενασχόλησής της με θέματα που αφορούν την κοινωνία και συγκεκριμένα την παραβατικότητα, κατά τη διάρκεια της πρακτικής άσκησης στο επάγγελμα του Κοινωνικού Λειτουργού, στην Κλειστή Φυλακή Πάτρας «Άγιος Στέφανος». Η επιλογή του συγκεκριμένου θέματος «κρατούμενοι χρήστες ναρκωτικών», έγινε γιατί αφενός μέχρι τη στιγμή της συγγραφής της παρούσας εργασίας οι δημοσιευμένες σχετικές εργασίες για τα αίτια χρήσης ουσιών και το ρόλο της φυλακής από την οπτική γωνία των κρατουμένων είναι περιορισμένες σε σχέση με τις εργασίες που εξετάζουν το πρόβλημα από κάποιες άλλες σκοπιές, όπως ναρκωτικά και εφηβεία, συνέπειες των ναρκωτικών, απεξάρτηση από τα ναρκωτικά και άλλα. Αφετέρου θεωρήθηκε σημαντικό για τη γράφουσα η διεξαγωγή μιας έρευνας στο πλαίσιο που ανάλωσε το μεγαλύτερο μέρος της πρακτικής εκπαίδευσής της και αποτέλεσε τον παράγοντα για την αναθεώρηση ιδεών και αντιλήψεων της σχετικά με τις έννοιες «χρήστες ουσιών» και «φυλακή». Αυτή την εμπειρία της θέλησε να μοιραστεί τόσο με τους καθηγητές της όσο και με τους συναδέλφους της και συμπέρανε ότι δεν υπήρχε καταλληλότερος τρόπος από τη διεξαγωγή μιας έρευνας στο χώρο που τη βοήθησε να αποσαφηνίσει ή τουλάχιστον να αποκτήσει μια καθαρή εικόνα για το ρόλο της μέσα στην κοινωνία και στην προσπάθεια της για την ιεράρχηση των σκοπών και αξιών της ζωής της.

Στόχος είναι η παρούσα εργασία να αποτελέσει μία έστω ελάχιστη συμβολή στην έρευνα γύρω από το θέμα καθώς και έναυσμα νέων προβληματισμών και, ενδεχομένως, περαιτέρω συστηματικών διερευνήσεων.

2. ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΑΝΑΦΟΡΙΚΑ ΜΕ ΤΗ ΧΡΗΣΗ ΝΑΡΚΩΤΙΚΩΝ ΟΥΣΙΩΝ

Η χρήση παράνομων ουσιών στην Ελλάδα μέχρι τη δεκαετία του '70 ήταν αρκετά περιορισμένη και συνδεόταν με συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες, ιδιαίτερα στις μεγάλες πόλεις. Οι χρήστες ανήκαν κατά κύριο λόγο στην εργατική τάξη, κατάγονταν στην πλειονότητα τους από μετανάστες της Μικράς Ασίας και κάπνιζαν κάνναβη στα πλαίσια μιας ανατολίτικης πολιτιστικής παράδοσης. Η χρήση ήταν επίσης διαδεδομένη και σε υποομάδες καλλιτεχνών και ανθρώπων της νύχτας (Αβραμίδης, 1994).

Σημαντική αύξηση της χρήσης παράνομων ουσιών παρατηρήθηκε από τα μέσα της δεκαετίας του '80, όπως επιβεβαιώνεται από τα στοιχεία της Δίωξης και των Δικαστικών Υπηρεσιών (Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Ψυχικής Υγιεινής, 1996). Συγκεκριμένα, από τα στοιχεία αυτά γίνεται φανερό ότι από τα τέλη της δεκαετίας του '70 και μετά η χρήση ουσιών εξαπλώθηκε με γρήγορους ρυθμούς και πήρε μια τελείως διαφορετική μορφή από αυτή που είχε μέχρι τότε. Ήταν κυρίως μετά το 1989-1990 που η χρήση παράνομων ουσιών και, ιδιαίτερα, των οπιοειδών και των νόμιμων ψυχοδραστικών φαρμάκων χωρίς ιατρική σύσταση εξαπλώθηκε στα νεαρά άτομα ηλικίας 15-25 ετών, αυξάνοντας σημαντικά τον αριθμό θανάτων από χρήση τέτοιων ουσιών.

Παρά το γεγονός ότι η ελληνική νομοθεσία είναι πολύ αυστηρή με τη χρήση παράνομων ουσιών, ακόμα και με την κατοχή μικρών ποσοτήτων κάνναβης, η διαθεσιμότητα είναι μάλλον μεγάλη, καθώς η Ελλάδα αποτελεί το διαμετακομιστικό κέντρο της παράνομης αγοράς μεταξύ των Ασιατικών χωρών και της Δύσης (Τσαρούχας, 1988). Αντίθετα, το νομικό καθεστώς των συνταγογραφούμενων ψυχοδραστικών φαρμάκων δεν ήταν σαφώς καθορισμένο μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '80. Η αλλαγή της μορφής της χρήσης ουσιών και της εξάπλωσής της στις νεαρές ηλικίες είχε ως επακόλουθο την έντονη ανησυχία της κοινής γνώμης και της Πολιτείας για την αντιμετώπιση του προβλήματος των ναρκωτικών.

Σήμερα το πρόβλημα των ναρκωτικών είναι αρκετά έντονο παρά τα μέτρα, προληπτικά, θεραπευτικά, ποινικά – κατασταλτικά, τα οποία λαμβάνονται τόσο σε παγκόσμιο επίπεδο όσο σε ευρωπαϊκό και σε εθνικό. Η μείωση της ζήτησης δεν επιτυγχάνεται και οι συλλήψεις, φυλακίσεις και καταδίκες για ναρκωτικά συνεχώς αυξάνονται (Ευρωπαϊκό Κέντρο Παρακολούθησης των Ναρκωτικών και της Τοξικομανίας, 1997).

3. ΟΡΙΣΜΟΙ

Για την περιγραφή του όρου «ναρκωτικά» έχουν δοθεί πολλοί ορισμοί και έχουν επισημανθεί πολλές κατηγορίες, κατά αναλογία προς το κάθε πεδίο διερεύνησής τους (ψυχιατρικό, ιατρικό, νομικό). Στο κείμενο που ακολουθεί περιγράφονται οι πιο γνωστοί και ευρέως αποδεκτοί ορισμοί.

Ναρκωτικά

α. Η φαρμακολογική και φαρμακοδυναμική έννοια.

Ο όρος «ναρκωτικά» αναφέρεται γενικά σε ουσίες, οι οποίες έχουν διαφορετική χημική δομή και συνεπάγονται διαφορετότροπη επιρροή και ποικιλόμορφη επίδραση στο Κεντρικό Νευρικό Σύστημα (Κ.Ν.Σ.), η οποία εκτείνεται από την έντονη διέγερση μέχρι την εκτεταμένη καταστολή των νευρικών λειτουργιών. Κοινό γνώρισμα αποτελεί η ιδιότητά τους να μεταβάλλουν τη θυμική κατάσταση του ατόμου, κατά συνέπεια τις διανοητικές στάσεις και τις ψυχικές τάσεις του, και να προκαλούν εξάρτηση ψυχική ή και φυσική ποικίλου βαθμού. Συνεπώς, ο όρος «ναρκωτικά» δεν είναι ακριβής (για αυτό μπαίνει και σε εισαγωγικά), δεδομένου ότι προσδιορίζει μόνο μία ειδολογική κατηγορία από το φάσμα αυτών των ουσιών, και μάλιστα τα προϊόντα του οπίου. Έτσι, προτάθηκε από την Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας (W.H.O.) και επικράτησε διεθνώς ο όρος «φάρμακα που προκαλούν εξάρτηση» (dependence producing drugs) (Φαρσεδάκη & Συλίκου, 1996).

Ένας γενικότερος ορισμός από φαρμακολογική άποψη θεωρεί ως «ναρκωτικό» κάθε χημική, φυσική ή τεχνητή ουσία που μεταβάλλει την ψυχολογική ή την νοητική δραστηριότητα του ανθρώπου.

β. Η νομική έννοια.

Η νομική έννοια των ουσιών προσδιορίζεται στο άρθρο 4 παρ. 1. Ν.1729/1987. Κατά την έννοια του νόμου, «ναρκωτικές ουσίες» θεωρούνται ουσίες, τεχνητές ή φυσικές που δρουν στο Κεντρικό Νευρικό Σύστημα και η χρήση τους προκαλεί εξάρτηση του ατόμου από αυτές.

Συνεπώς, σύμφωνα με το νόμο, «ναρκωτικά» θεωρούνται οι εξαρτησιογόνες ουσίες. Η έννοια, σύμφωνα με το νομικό ορισμό της, περιέχει και το φαρμακολογικό στοιχείο: επίδραση στο Κ.Ν.Σ. και το ψυχολογικό: εξάρτηση. Για το χαρακτηρισμό κάποιας συγκεκριμένης τεχνητής ή φυσικής ουσίας ως «ναρκωτικής», κατά το νόμο, ούτε αρκεί, ούτε πρέπει να συμπεριλαμβάνεται σε κάποιον από τους πίνακες των ναρκωτικών. Είναι αναγκαίο να αποδεικνύεται και να τεκμηριώνεται ότι η υπό κρίση ουσία στην υλικά εξατομικευμένη ποιότητα και ποσότητά της μπορεί να προκαλέσει εξάρτηση του ατόμου (Φαρσεδάκη & Συλίκου, 1996).

Στενά συνδεδεμένοι με τον όρο «ναρκωτικά» είναι και μερικοί ακόμα όροι όπως, κατάχρηση, ανοχή, εξάρτηση, στερητικό σύνδρομο και άλλοι.

Ως *κατάχρηση* ορίζεται η χρήση μιας ουσίας κατά διαφορετικό τρόπο από τον παραδεκτό και εκφράζει τη διάθεση μιας κάποιας κοινωνικής

αποδοκμασίας (Αβραμίδης, 1994). Έτσι, η συνέχιση της λήψης της ουσίας αξιολογείται από το χρήστη ως σημαντικότερη, συγκριτικά με τα προβλήματα που προκαλεί το γεγονός της χρήσης (Λιάππας, 1992).

Ως *ανοχή* ορίζεται η ανάγκη για λήψη συνεχώς αυξανόμενων ποσοτήτων μιας ουσίας για την επίτευξη του επιθυμητού αποτελέσματος (Μάνου, 1988).

Η *εξάρτηση*, η οποία αποτελεί κοινό γνώρισμα όλων των τοξικομανών, ως όρος, κατά την Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας (ΠΟΥ), αφορά μια κατάσταση ψυχική και μερικές φορές σωματική, η οποία προκύπτει ως αποτέλεσμα αλληλεπίδρασης μεταξύ ενός ζώντος οργανισμού και ενός ναρκωτικού. Χαρακτηρίζεται από επιδράσεις στη συμπεριφορά ή άλλες που περιλαμβάνουν πάντοτε μια εσωτερική ώθηση για λήψη ναρκωτικού σε διαρκή ή περιοδική βάση, με σκοπό τη βίωση ψυχικών εμπειριών και σε ορισμένες περιπτώσεις την αποφυγή των ενοχλήσεων που προκαλούνται από την έλλειψή της.

Μία ουσία μπορεί να προκαλέσει ψυχολογική εξάρτηση, σωματική εξάρτηση ή και τα δύο.

α. *Ψυχολογική* εξάρτηση ονομάζεται η κατάσταση που συνοδεύει όλες σχεδόν τις περιπτώσεις εξάρτησης και κατά την οποία η προοπτική λήψης της ουσίας προκαλεί ένα συναίσθημα ευχαρίστησης. Έτσι, γίνεται ισχυρότερο το κίνητρο για την επανάληψη της χρήσης, με σκοπό την ένταση της ευχαρίστησης ή την αποφυγή της δυσφορίας από την πιθανή στέρηση της ουσίας. (Ο όρος αυτός είναι πολύ υποκειμενικός και δύσκολα ποσοτικοποιείται).

β. *Σωματική* εξάρτηση είναι μια κατάσταση του οργανισμού που εκφράζεται με την παρουσία σωματικών και ψυχοπαθολογικών συμπτωμάτων, στις περιπτώσεις που το ποσό της καταχρώμενης ουσίας μειώνεται απότομα σε σημαντικό βαθμό. Τα εμφανιζόμενα συμπτώματα είναι χαρακτηριστικά για κάθε κατηγορία ουσίας και φαίνεται ότι νευροχημικοί μηχανισμοί παίζουν σημαντικό ρόλο στην έκλυσή τους.

Η σωματική και ψυχολογική εξάρτηση είναι καταστάσεις συχνά αλληλοκαλυπτόμενες (Κουτσελίνη & Δημόπουλου, 1991· Φαρσεδάκη & Συλίκου, 1996).

Στερητικό σύνδρομο είναι η ανάπτυξη σωματικών και ψυχολογικών συμπτωμάτων στην περίπτωση που μια ουσία στην οποία υπάρχει σωματικός εθισμός, διακόπτεται ή ελαττώνεται σε σημαντικό βαθμό με απότομο τρόπο. Ο χρόνος εμφάνισης του συνδρόμου εξαρτάται από την φύση της ουσίας και το ρυθμό του μεταβολισμού της στον κάθε χρήστη, ενώ η ένταση των συμπτωμάτων είναι συνήθως ανάλογη της δόσης και του χρονικού διαστήματος της χρήσης της ουσίας. Υπάρχει ποικιλία πιθανών συμπτωμάτων όσον αφορά τον αριθμό και την έντασή τους.

Τα στερητικά συμπτώματα αφορούν κυρίως λειτουργίες του Κεντρικού και Περιφερειακού Νευρικού Συστήματος. Είναι συνήθως αντίθετα με τα συμπτώματα που προκαλεί η δράση της ουσίας κατά τη διάρκεια της χρήσης της. Στις περιπτώσεις των οπιοειδών και των κατασταλτικών του Κ.Ν.Σ. είναι δυνατόν να υπάρξει στερητικό και μετά τη χορήγηση μιας μόνο δόσης, ενώ

αυτό δεν ισχύει για άλλες ουσίες. Υπάρχουν μελέτες που υποστηρίζουν ότι παίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση του στερεοτικού συνδρόμου οι ψυχολογικοί παράγοντες, η προσωπικότητα, η ψυχολογική κατάσταση του χρήστη, το περιβάλλον και οι προσδοκίες του. Καθώς και ότι οι μαθησιακοί παράγοντες συμμετέχουν στο φαινόμενο της εξάρτησης (Λιάππας, 1992).

«**Ανέβασμα**» (Escalation) είναι το πέρασμα από μια ουσία ελαφριά σε μια βαριά. Γενικά, οι δύο ουσίες στις οποίες αναφέρεται συνήθως, είναι η κάνναβη για το ξεκίνημα και η ήρωίνη για την κατάληξη (Κανκρίνι, 1992).

Ο όρος **Πολυχρήστες** χρησιμοποιείται για άτομα που κάνουν περιστασιακή ή συνεχή χρήση περισσότερων από μια ψυχοτρόπων ουσιών για μη ιατρογενείς σκοπούς. Οι πολυχρήστες αποτελούν ένα πληθυσμό, που εμφανίζει μεγάλες παραλλαγές και ποικιλίες ως προς την ηλικία, το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο και την αιτιολογία της χρήσης.

Κατηγορίες ατόμων που κάνουν χρήση περισσότερων της μίας ουσιών είναι:

1. Άτομα που είναι εξαρτημένα από μία ουσία, αλλά κάνουν χρήση και άλλων ουσιών, όταν αυτές είναι διαθέσιμες.
2. Χρήστες που είναι εξαρτημένοι από μία ουσία, αλλά χρησιμοποιούν άλλες, όταν η ουσία προτίμησής τους δεν είναι διαθέσιμη.
3. Άτομα που προτιμούν μία ουσία, αλλά χρησιμοποιούν και άλλες για να αντιμετωπίσουν τις παρενέργειες της κύριας χρήσης.
4. Άτομα που χρησιμοποιούν διαφορετικές ουσίες σε διαφορετικές στιγμές της ημέρας (για παράδειγμα, διεγερτικά το πρωί, αγχολυτικά κατά τη διάρκεια της μέρας, υπνωτικά το βράδυ).
5. Χρήστες που δεν έχουν καμία ειδική προτίμηση για κάποια ουσία, αλλά χρησιμοποιούν όποια είναι διαθέσιμη (Λιάππας, 1992).

Πρόδρομες ουσίες είναι οι ουσίες που χρησιμοποιούνται συχνά στην παράνομη παρασκευή ναρκωτικών φαρμάκων (Φαρσεδάκη & Συλίκου, 1996).

Σωφρονιστική δεν είναι απλώς η επιστήμη των ποινών κατά της ελευθερίας και των φυλακών. Είναι η επιστήμη που ασχολείται με τη μεταχείριση του καταδικασμένου εγκληματία, τη γενικότερη νομική του κατάσταση και την (ορθή) εκτέλεση της ποινικής αποφάσεως για αυτόν, από την έκδοσή της έως την επανένταξη του εγκληματία στην κοινωνική ζωή (Κουράκης, 1997).

Ο όρος **μεταχείριση εγκληματία**, στην εγκληματολογία, σημαίνει τους τρόπους και τα μέσα δράσης πάνω στον εγκληματία, με σκοπό την άσκηση επίδρασης στην συμπεριφορά του και γενικότερα στον τρόπο ζωής του, ώστε να επιτευχθεί η βελτίωσή του και η κοινωνική του αποκατάσταση (Δασκαλάκης, 1985).

4. ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΝΑΡΚΩΤΙΚΩΝ

Τα ναρκωτικά διακρίνονται από φαρμακολογική και φαρμακοδυναμική άποψη, με βάση τον κύριο τρόπο δράσης κάθε ουσίας στο Κεντρικό Νευρικό Σύστημα (Κ.Ν.Σ.), σε επτά κατηγορίες:

1. Κατασταλτικές ουσίες του Κεντρικού Νευρικού Συστήματος, όπως Οινόπνευμα, Βαρβιτουρικά, Βενζοδιαζεπίνες, ουσίες του τύπου της χλωράλης, Βρομιούχα και άλλα.
2. Οπιοειδείς ουσίες, δηλαδή Μορφίνη, Ηρωίνη, Κωδεΐνη, Μεθαδόνη και άλλα.
3. Συμπαθητικομιμητικές ή Διεγερτικές ουσίες του Κεντρικού Νευρικού Συστήματος, όπως Αμφεταμίνη, Μεθυλφαινιδίνη και Κοκαΐνη.
4. Προϊόντα Ινδικής Κάνναβης, δηλαδή Μαριχουάνα, Χασίς.
5. Ψευδαισθησιογόνες ή Ψυχωσιομιμητικές ουσίες, όπως LSD, Ψιλοχυμβίνη, Φαινσυκλιδίνη (PCP) και άλλα.
6. Εισπνεόμενες – Πτητικές ουσίες, όπως για παράδειγμα Κόλλες, Αεροζόλ, Διαλύτες χρωμάτων.
7. Άλλες Μη Κατηγοριοποιούμενες ουσίες, όπως τα Ατροπινούχα και ατροπινικής δράσης σκευάσματα.

Κατά τη νομοθεσία (ά. 4 ν.1729/87), οι ουσίες που υπάγονται στα ναρκωτικά καταχωρούνται σε τέσσερις ομάδες.

- I. Ινδική κάνναβη, ηρωίνη, LSD και άλλα παραισθησιογόνα
- II. Κοκαΐνη, μεθαδόνη, όπιο
- III. Αμφεταμίνες
- IV. Βαρβιτουρικά, ηρεμιστικά

Αξίζει να σημειωθεί στο σημείο αυτό, ότι, όπως αναφέρεται από το Ευρωπαϊκό και Εθνικό Κέντρο Παρακολούθησης των Ναρκωτικών και της Τοξικομανίας (EMCDDA 1997), δεν υπάρχει σχέση μεταξύ των ομάδων και των ποινών ή των αδικημάτων.

Προκειμένου να γίνει πιο σαφής η εικόνα των ναρκωτικών ουσιών στο κείμενο που ακολουθεί, θα περιγραφούν σύντομα οι πιο διαδεδομένες ναρκωτικές ουσίες.

A. ΙΝΔΙΚΗ ΚΑΝΝΑΒΗ

Η ινδική κάνναβη είναι φυτό που φτάνει το ύψος των τριών μέτρων, υπάρχει σε περισσότερες από εκατό παραλλαγές και παράγωγά του είναι το χασίς, η μαριχουάνα και το χασισέλαιο. Το κύριο ενεργό συστατικό του είναι η Δ⁹-τετραϋδροκανναβινόλη (THC). Το THC προκαλεί ευφορία με καταπραυντικές ιδιότητες και επιδρά στη διάθεση και την αντίληψη του χρήστη. Το THC, που είναι κυρίως συγκεντρωμένο στα λουλούδια και τα ψηλότερα φύλλα, εισάγεται στο αίμα μέσω των πνευμόνων, όταν η κάνναβη καπνίζεται ή μέσω του στομάχου και των εντερικών τοιχωμάτων, όταν μασιέται. Το αίμα μεταφέρει το THC στον εγκέφαλο, όπου παράγεται το αποτέλεσμα που γίνεται αισθητό εντός λίγων λεπτών και διαρκεί 3-4 ώρες με διαφορετική ένταση. Τα

συμπτώματα είναι ψυχολογικά, όπως ευφορία και αίσθημα επιβράδυνσης της ροής του χρόνου, σωματικά, όπως ταχυκαρδία και αύξηση όρεξης, καθώς και δυσπροσαρμοστικά συμπεριφορικά συμπτώματα, όπως άγχος ή πανικός, καχυποψία και έκπτωση της κρίσης. Η παρατεταμένη χρήση προκαλεί εθισμό και εξάρτηση ψυχική, αλλά όχι σωματική και μέτρια ανοχή.

Β. ΚΟΚΑΪΝΗ

Η κοκαΐνη ανήκει στα διεγερτικά του Κεντρικού Νευρικού Συστήματος, εξάγεται με χημικές διεργασίες από τα φύλλα του φυτού ερυθρόξυλος κόκα. Προτιμάται περισσότερο από τις ανώτερες κοινωνικοοικονομικά τάξεις. Η κοκαΐνη που πουλιέται σήμερα στο δρόμο είναι ύποπτης ποιότητας και συνήθως ανακατεμένη με αναισθητικά, αμφетаμίνες ή πούδρα. Συνήθως παίρνεται με εισρόφηση από τη μύτη («σνιφάρεται») υπό μορφή σκόνης, ή καπνίζεται σε πίπες ή τσιγάρα. Η ενδοφλέβια χρήση προτιμάται κυρίως από χρήστες οπιοειδών που ανακατεύουν κοκαΐνη με ηρωίνη («speed ball»). Είναι ένα ισχυρό τοπικό αναισθητικό. Διεγείρει το Κεντρικό και το Συμπαθητικό Νευρικό Σύστημα. Τα αποτελέσματα της, είναι παρόμοια με των αμφетаμινών, εμφανίζονται από λίγα λεπτά μέχρι μία ώρα από τη λήψη, υποχωρούν μέσα σε 24 ώρες, οπότε και εμφανίζεται κούραση, κατάθλιψη και άλλα συμπτώματα του «σπασίματος». Αν το «σπάσιμο» διαρκέσει πάνω από 24 ώρες, μεταπίπτει σε σύνδρομο στέρησης.

Σε μικρές δόσεις, μειώνει την ανάγκη για ύπνο, αναστέλλει την κούραση, προκαλεί αίσθημα ευφορίας, αυξημένης ενεργητικότητας και βελτιωμένων πνευματικών και αισθητικών αντανακλαστικών. Στην υπερβολική δόση εμφανίζονται πιο έντονα τα συμπτώματα, ψευδαισθήσεις (οπτικές και ακτικές εντόμων), παρανοειδής ιδεασμός, σύγχυση, σπασμοί ή και θάνατος από καρδιακή αρρυθμία ή αναπνευστική παράλυση. Από την κοκαΐνη υπάρχει ψυχική εξάρτηση, διάθεση για συνέχιση λήψης, αλλά δεν έχει αποδειχθεί η ύπαρξη σωματικής εξάρτησης ή ανοχής.

Με τη θέρμανση και ζήρανση κοκαΐνης, διοξειδίου του νατρίου και σόδας, παράγεται το «κρακ». Το κρακ καπνίζεται μαζί με καπνό και μαριχουάνα, απορροφάται από τους πνεύμονες και σε 15 λεπτά προκαλεί αίσθημα ευφορίας. Ο μεγαλύτερος κίνδυνος στη χρήση του κρακ είναι η υπερβολική δόση, γιατί είναι πάρα πολύ δύσκολο να υπολογίσει κανείς την καθαρότητα της κοκαΐνης στο μείγμα, καθώς και ο γρήγορος εθισμός είναι το πιο βασικό και σοβαρό χαρακτηριστικό του.

Γ. ΟΠΙΟΕΙΔΗ – ΗΡΩΙΝΗ

Το όπιο είναι φυσικό προϊόν, που εξάγεται από την παπαρούνα «Μήκων η υπνοφόρος». Φυσικά αλκαλοειδή του οπίου είναι η μορφίνη και η κωδεΐνη ημισυνθετικά παράγωγα τους είναι ουσίες όπως η ηρωίνη, η υδρομορφόνη και η οξυμορφόνη αλλά υπάρχουν και καθαρά συνθετικές ουσίες όπως η μεθαδόνη, η μεπεριδίνη και άλλες. Οι ουσίες όλες αυτές είναι γνωστές ως οπιοειδή, γιατί κοινό χαρακτηριστικό τους είναι ότι δεσμεύουν και εξασκούν τη δράση τους σε υποδοχείς στον εγκέφαλο, τους υποδοχείς οπιοειδών. Στην ιατρική η σημασία

των φαρμάκων αυτών είναι ανυπολόγιστη, μιας και είναι κατευναστικά και τα ισχυρότερα παυσίπονα που υπάρχουν. Στην πραγματικότητα δεν επενεργούν στον πόνο, αλλά μεταβάλλουν την ερμηνεία του πόνου στον εγκέφαλο. Της εξάρτησης από οποιοδήποτε συνήθως προηγείται μια περίοδος χρήσης άλλων ουσιών, όπως καπνού, αλκοόλ, μαριχουάνας, αμφεταμινών και άλλων. Η χρήση των ουσιών αυτών συνήθως συνεχίζει και μετά την εγκατάσταση της χρήσης των οπιοειδών, τα οποία όμως εξουσιάζουν πια τη ζωή του χρήστη.

Η ηρωίνη, που είναι το πιο γνωστό ναρκωτικό, μπορεί να ληφθεί ενδοφλέβια, από τη μύτη και με κάπνισμα. Αμέσως μετά την ένεση ηρωίνης, και για 4-6 ώρες, το άτομο αισθάνεται ένα κύμα ευχαρίστησης (flash) που ακολουθείται από αίσθημα ικανοποίησης, δεν νιώθει πόνο, πείνα ή σεξουαλική επιθυμία. Σε περίπτωση υπερβολικής δόσης τα συμπτώματα είναι βραδυκαρδία, καταστολή της αναπνοής, πνευμονικό οίδημα, κώμα έως θάνατος. Το στερητικό σύνδρομο δεν είναι επικίνδυνο για τη ζωή του χρήστη και τα συμπτώματα μοιάζουν με αυτά της γρίπης. Τα προβλήματα που αφορούν τις επιδράσεις της ηρωίνης σχετίζονται με τη μέθοδο, τρόπο χορήγησής της και τον τρόπο ζωής του χρήστη. Προκαλεί ανοχή, εξάρτηση ψυχική και σωματική.

Δ. ΑΜΦΕΤΑΜΙΝΕΣ

Οι αμφεταμίνες είναι τεχνητές συνθετικές ουσίες. Μειώνουν το αίσθημα της κόπωσης, την ανάγκη για ύπνο, καθώς αυξάνουν την ικανότητα συγκέντρωσης και προκαλούν ανορεξία. Ο συνηθισμένος τρόπος χρήσης είναι είτε περίοδοι καθημερινής χρήσης ή επεισοδιακή έντονη χρήση μια ή δυο φορές την εβδομάδα. Τα συμπτώματα της λήψης (αίσθημα ευεξίας, μεγαλείου, αυτοπεποίθησης, ταχυκαρδία) εμφανίζονται μέσα σε λίγα λεπτά ως μία ώρα, και ακολουθούνται από το «σπάσιμο» («crash»), με συμπτώματα δυσφορία, ευερεθιστότητα, άγχος, κούραση, επιθυμία για λήψη της ουσίας. Αν το «σπάσιμο» διαρκέσει πάνω από 24 ώρες, μεταπίπτει σε σύνδρομο στέρησης. Σε υπερβολική δόση μπορεί να εμφανιστούν ψευδαισθήσεις οπτικές και ακουστικές εντόμων, ιδέες δίωξης, σύγχυση, σπασμοί ή και θάνατος από καρδιακή αρρυθμία ή αναπνευστική παράλυση. Προκαλούν ανοχή και εξάρτηση ψυχική και όχι σωματική.

Ε. LSD και άλλα ΠΑΡΑΙΣΘΗΣΙΟΓΟΝΑ

Το LSD είναι ημισυνθετικό αλκαλοειδές, εξάγεται από ένα παρασιτικό μανιτάρι, που φυτρώνει σε ένα είδος σίκαλης και άλλα δημητριακά. Το αγνό LSD είναι άοσμη κρυσταλλική σκόνη, στους δρόμους πωλείται σε κάψουλες, χάπια ή υγρό με χρωματικές ουσίες. Συνήθως διαλύεται σε αδρανείς ουσίες όπως η ζάχαρη ή προστίθεται σε φύλλα ζελατίνης. Λαμβάνεται κυρίως από το στόμα. Οι επιδράσεις από τη λήψη αρχίζουν συνήθως μέσα σε μια ώρα και διαρκούν 8-12 ώρες. Πρόκειται για ένα «ταξίδι» αλλαγής της ενημερότητας του ατόμου και της διανοητικής του κατάστασης. Σε «καλό ταξίδι» ευφορία, σε «κακό ταξίδι» άγχος, κατάθλιψη, παρανοειδής ιδεασμός, φόβος ότι θα τρελαθεί. Το άγχος στο «κακό ταξίδι» μπορεί να φτάσει στον πανικό και το άτομο μπορεί να κάνει κακό στον εαυτό του και τους άλλους. Μπορεί επίσης σε ορισμένα

άτομα να εμφανιστούν «flashback» ψευδαισθήσεις ή και να μπουν σε ψύχωση που διαρκεί από λίγες ώρες έως μήνες. Δημιουργείται γρήγορα ανοχή και εξάρτηση ψυχική και όχι σωματική.

Μερικά, επίσης, γνωστά ψευδαισθησιογόνα είναι η Μεσκαλίνη που εξάγεται από τον κάκτο πεγιότ και η Ψιλοκιμβίνη ενεργό συστατικό των «μαγικών» ή «χρυσοκέφαλων μανιταριών». Το PCP – φαινκυκλιδίνη ή «σκόνη αγγέλου» είναι συνθετική, όπως και το MDMA ή «έκσταση», που κατατάσσεται στις παραισθησιογόνες αμφεταμίνες, στην κατηγορία των designers drugs.

Θα πρέπει, τέλος, να σημειωθεί ότι οι επιδράσεις όλων των ναρκωτικών ποικίλουν, ανάλογα με την ποσότητα της ουσίας που περιέχει η δόση και με τον τρόπο λήψης (συχνότητα, τρόπος χορήγησης, παράλληλη χρήση άλλων ναρκωτικών και άλλα). Οι επιδράσεις εξαρτώνται, επίσης, από τα προσωπικά χαρακτηριστικά του χρήστη (ηλικία, φύλο, υγεία, βάρος, διάθεση, ανοχή, προηγούμενη εμπειρία και άλλα) και από περιβαλλοντικούς παράγοντες, όπως χώρος, παρουσία άλλων προσώπων και τα λοιπά.

5. ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΝ ΤΗ ΧΡΗΣΗ ΝΑΡΚΩΤΙΚΩΝ ΟΥΣΙΩΝ (ΑΙΤΙΑ)

Ως προς την αιτιολογία και τις διαδικασίες του φαινομένου της ουσιοεξάρτησης δεν μπορεί να υπάρξει μια απλή ερμηνεία. Ο δρόμος που οδηγεί στην κατάχρηση είναι μια μακροχρόνια δυναμική διαδικασία, αρκετά εξατομικευμένη για τον κάθε χρήστη. Οι παράγοντες που επιδρούν, είναι πολλοί και διαμορφώνουν σε διαφορετικές στιγμές τις προϋποθέσεις για το τελικό αποτέλεσμα.

Έχουν διατυπωθεί διάφορες θεωρίες και απόψεις ακόμα και διαμετρικά αντίθετες, ανάλογα με τη σχολή που εκπροσωπούν. Οι βασικοί άξονες προσέγγισης της αιτιολογίας του φαινομένου των ναρκωτικών αναφέρονται στη συνέχεια του κεφαλαίου.

Το φαινόμενο της αιτιολογίας, της χρήσης και της εξάπλωσης των ναρκωτικών, σύμφωνα με τον Παρασκευόπουλο (1997), μπορεί να προσεγγιστεί με βάση ηθικολογικές, βιολογικές – φαρμακολογικές και κοινωνικές – ψυχολογικές ερμηνείες.

Οι ηθικολογικές θεωρίες εξηγούν την εξάπλωση των ναρκωτικών με τη λεγόμενη «πτώση των αξιών». Επομένως, για την αντιμετώπιση του προβλήματος οι υποστηρικτές τους στηρίζονται σε μέσα ιδεολογικά καθώς και στην καταστολή. Ανεξάρτητα όμως από τις επιστημολογικές επιφυλάξεις που μπορεί να έχει κανείς για την ηθικολογική αιτιολόγηση εμπειρικών ζητημάτων, χρειάζεται να σημειωθούν και τα ακόλουθα: η ανόρθωση των ηθικών αξιών, την οποία θεωρούν απαραίτητη όσοι ακολουθούν αυτές τις γνώμες, συνήθως ομολογείται ότι είναι στόχος που προϋποθέτει γενικότερες ιστορικές και κοινωνικές αλλαγές. Οι αλλαγές αυτές, εντούτοις, δεν φαίνονται στον ιστορικό ορίζοντα. Ωστόσο, το πρόβλημα πρέπει να αντιμετωπιστεί «εδώ και τώρα».

Ακόμη και κάποιες κοινωνικό – ηθικές αντιλήψεις, οι οποίες συνδέουν το φαινόμενο της χρήσης ναρκωτικών με τη χαλάρωση των δεσμών της οικογένειας, δεν προσφέρουν επαρκείς εξηγήσεις: δεν κατορθώνουν, για παράδειγμα να εξηγήσουν γιατί χώρες της Βόρειας Ευρώπης, όπου συνήθως οι οικογενειακοί δεσμοί είναι χαλαρότεροι, κατά τα τελευταία χρόνια, αντιμετωπίζουν με περισσότερη ψυχραιμία και ως ένα βαθμό ελέγχουν την κατάσταση, ενώ στις χώρες της Νότιας Ευρώπης, όπου οπωσδήποτε οι οικογένειες είναι συγκριτικά πιο συνεκτικές και «παραδοσιακές», το πρόβλημα οξύνεται. Η επίδραση των συνθηκών του οικογενειακού περιβάλλοντος στο φαινόμενο της χρήσης ναρκωτικών είναι δεδομένη και αναμφίβολη. Η ηθικολογική προσέγγισή της, όμως, δεν φαίνεται να εξυπηρετεί την κατανόηση των πολύπλοκων μορφών της.

Οι βιολογικές – φαρμακολογικές προσεγγίσεις ασχολούνται λιγότερο με την αιτία της πρώτης επαφής με το ναρκωτικό, αποδίδοντας την για παράδειγμα,

σε περιέργεια, μίμηση ή συμπτωματικές καταστάσεις. Ωστόσο, ως αιτία της εξάρτησης θεωρούν κυρίως την ίδια τη σύσταση των ναρκωτικών ουσιών και στηρίζονται στα φαρμακευτικά αντίδοτα ή υποκατάστατα για την καταστολή της διάδοσής τους. Η εμπειρία έδειξε ότι η ψυχολογική ιδίως εξάρτηση δεν αντιμετωπίζεται, αλλά διαιωνίζεται με τα φαρμακευτικά υποκατάστατα. Η εποχή της πρώτης ευφορίας για τη φαρμακολογική προσέγγιση του φαινομένου έχει περάσει. Εντούτοις, έχουν συσσωρευτεί χρήσιμες γνώσεις και συμπεράσματα για το νευρολογικό μηχανισμό της εξάρτησης. Η μελέτη και η αντιμετώπιση των σωματικών συνδρόμων αναπόφευκτα στηρίζεται κατά κύριο λόγο στις θεωρήσεις αυτές.

Οι κοινωνικές – ψυχολογικές ερμηνείες σήμερα είναι, επίσης, αρκετά διαδεδομένες. Αυτές άλλωστε εμπνέουν ορισμένες επιτυχείς προσπάθειες στον τομέα της απεξάρτησης. Καθώς όμως το κοινωνικό και το ψυχολογικό εύρος του προβλήματος είναι μεγάλο, η πολυμορφία και οι διαφορές των ειδικότερων μεθόδων και απόψεων που στηρίζονται σε αυτή τη βάση είναι τεράστιες, και οπωσδήποτε δεν μπορούν να παρατεθούν αναλυτικά σε αυτή τη μελέτη.

Θα αναφερθούν με συντομία, σύμφωνα με τη Ζαγούρα (1993), οι πιο γνωστές ερμηνείες, της ψυχαναλυτικής, συστημικής, γνωστικής και κοινωνιολογικής προσέγγισης.

Στην ψυχαναλυτική θεώρηση η χρήση ουσιών συνδέεται με τις φυσιολογικές είτε τις παθολογικές συγκρούσεις που χαρακτηρίζουν τις διάφορες φάσεις της ανάπτυξης. Έτσι, οι χρήστες είναι συνήθως άτομα με κενά και ατέλειες στη διαμόρφωση του εγώ και του υπερεγώ τους, τα οποία δεν μπορούν να αντέξουν εντάσεις και να αναβάλλουν την ικανοποίηση των επιθυμιών τους. Η χρήση ουσιών τους βοηθά στην απαλλαγή από το άγχος, τη θλίψη και την ενοχή, καθώς και στη ρύθμιση των εσωτερικών πιέσεων, έτσι ώστε να απεξαρτηθούν από τη μητέρα και να ενισχύσουν την αίσθηση κυριάρχησής στο σώμα, αποκτώντας συναισθήματα εμπιστοσύνης στον εαυτό τους. Η ουσία μπορεί να θεωρηθεί ως «παθολογικό αντικείμενο μετάθεσης», σαν συμβολικό υποκατάστατο της μητέρας. Κατά συνέπεια η χρήση κατά την ψυχαναλυτική θεώρηση αποτελεί τη συνισταμένη της σύμπτωσης της προσωπικότητας, της ουσίας και της κοινωνικής – πολιτιστικής στιγμής.

Η συστημική προσέγγιση εκλαμβάνει την οικογένεια ως ένα σύστημα και θεωρεί ότι οι διαταραχές στη συμπεριφορά, του εφήβου – παιδιού, όπως για παράδειγμα η χρήση ναρκωτικών ουσιών, μεταφέρουν τις δομικές δυσκολίες της οικογένειας και εκδηλώνουν την παθολογία της. Το φαινόμενο της χρήσης ανανεώνει τη διαπλοκή των γονεϊκών σχέσεων και εξασφαλίζει την οικογενειακή σταθερότητα. Στις οικογένειες των ηρωινομανών οι ρόλοι εναλλάσσονται και συγχέονται, χωρίς διαχωριστικές γραμμές και αποστάσεις μεταξύ των μελών της οικογένειας.

Η γνωστική και συμπεριφορική προσέγγιση, δανειζόμενη στοιχεία της κοινωνιολογίας και της ψυχολογίας, θεωρεί ότι η χρήση υποκαθιστά τη δυσπροσαρμοστικότητα και την αδυναμία του ατόμου να ανταποκριθεί σε

υποχρεώσεις και κοινωνικές απαιτήσεις κατά την ανάπτυξή του. Η χρήση λειτουργεί διορθωτικά σε αισθήματα κατωτερότητας και σε ψυχολογικά προβλήματα που δημιουργούνται από την αποτυχία προσαρμογής και την υποβάθμιση των συνθηκών ζωής. Καθοριστικό παράγοντα αποτελεί η διαδικασία εκμάθησης κοινωνικών ρόλων. Η έλλειψη αυτοεκτίμησης δημιουργεί την πεποίθηση ότι η καταξίωση θα έλθει σαν αποτέλεσμα μίμησης της συμπεριφοράς των άλλων, και η περιέργεια αποτελεί την αφορμή για τη συνάντησή με την ουσία.

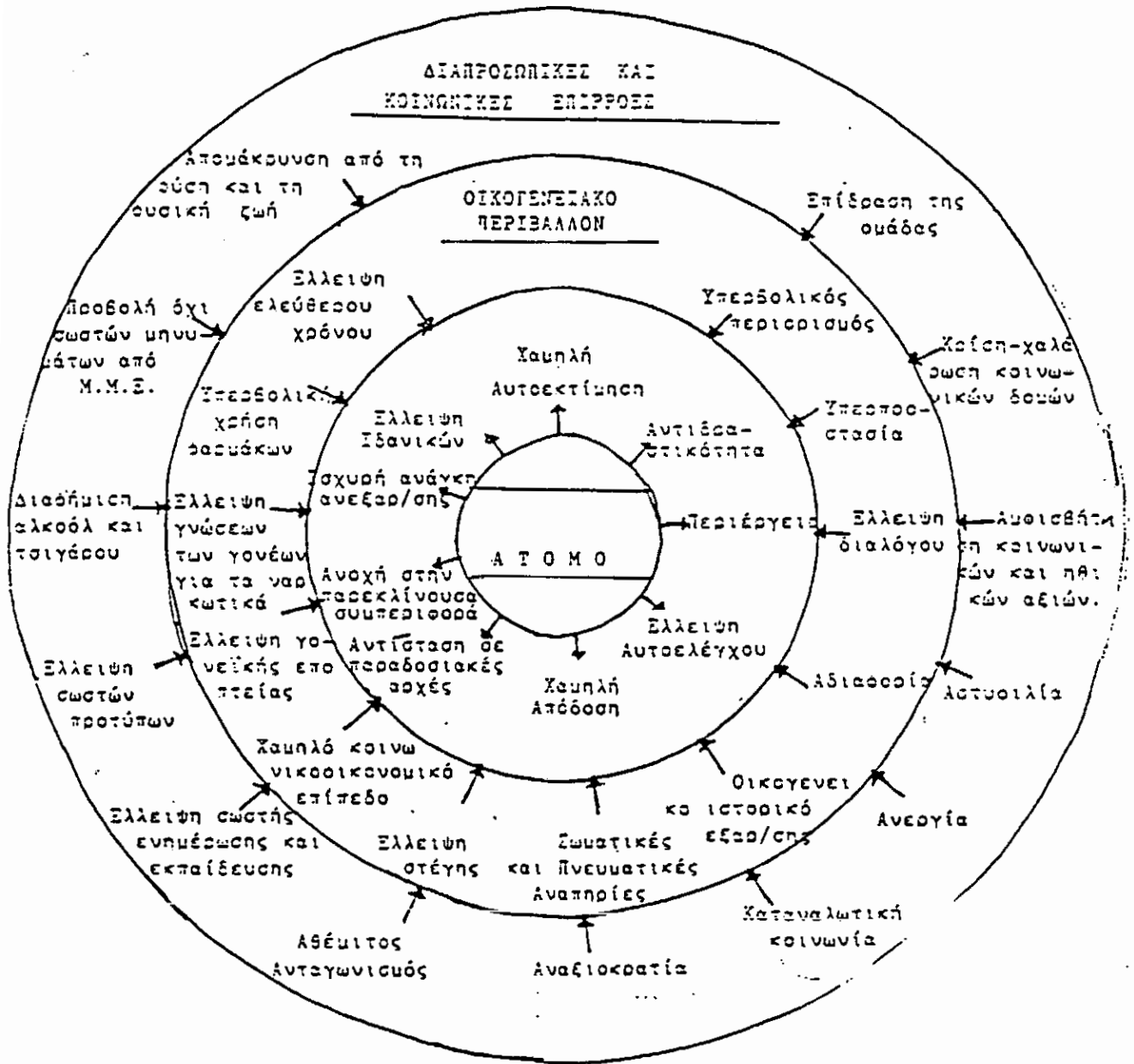
Η **κοινωνιολογική** προσέγγιση δίνει τις ερμηνείες της στο φαινόμενο με κριτήρια την εξέλιξη της κοινωνίας, του θεσμού της οικογένειας, των αξιών που αναπαράγουν και του κοινωνικού πλαισίου που καθορίζουν. Η σύγχρονη οικογένεια δεν υπόσχεται κύρος και καταξίωση, η ανεργία απειλεί τους νέους, το αίσθημα της μοναξιάς εντείνεται. Η εξέλιξη της οικογένειας σε πυρηνική ή μονογονεϊκή και η κρίση των παιδαγωγικών και άλλων αξιών συνθέτουν τον κόσμο του σύγχρονου ατόμου, που αποκλεισμένος ζητά τη φυγή.

Εκτός από τις παραπάνω απόψεις, που στηρίζονται σε ευρέως γνωστά θεωρητικά μοντέλα, για το φαινόμενο της χρήσης έχουν προταθεί και μεμονωμένες ερμηνείες. Για παράδειγμα, ο Γρίβας (1984, 1990, 1991 και 1997), θεωρεί ότι η απαγόρευση οδηγεί στη χρήση ουσιών, στην αύξηση του αριθμού των χρηστών και των θανάτων. Ακόμη, ο Γαρυφαλάκης (1997) αναφέρει ότι για την εξάπλωση των ναρκωτικών υπεύθυνη είναι η άρχουσα τάξη και η πολιτική που ακολουθείται, μιας και αυτοί που έχουν την εξουσία έχουν κέρδος πολλαπλό από τους εξαρτημένους.

Η έναρξη όμως ή το σταμάτημα της χρήσης δεν είναι ένα μεμονωμένο γεγονός, αλλά μια διαδικασία και οποιαδήποτε προσπάθεια ερμηνείας του φαινομένου πρέπει να είναι πολυπαραγοντική. Η πορεία και η εξέλιξή του καθορίζεται από ποικίλες εσωτερικές, διαπροσωπικές και περιβαλλοντικές επιδράσεις. Επίσης νομικές και κοινωνικές παράμετροι μπορεί να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο σε συνάρτηση με τις ψυχολογικές παραμέτρους (Λιάππας, 1992).

Εκτός από τις θεωρίες και τις διάφορες απόψεις περί ναρκωτικών, θεωρείται σκόπιμο έως πρακτικά χρήσιμο να παρατεθεί το παρακάτω σχήμα, όσον αφορά τους παράγοντες που οδηγούν στη χρήση ναρκωτικών ουσιών. (Αφιέρωμα στη Β' Ευρωπαϊκή Εβδομάδα Πρόληψης για τη χρήση Ναρκωτικών, Παράγοντες που επηρεάζουν τη χρήση αλκοόλ και άλλων ναρκωτικών, 15-22 Οκτωβρίου 1994).

Σχήμα 1: Παράγοντες που επηρεάζουν τη χρήση αλκοόλ και άλλων ναρκωτικών.

Κατά αντιστοιχία με τα παραπάνω οι σημαντικότεροι παράγοντες έναρξης χρήσης ουσιών είναι οι εξής:

1. Γενετικοί παράγοντες: Οι έρευνες σχετικά με το ρόλο της κληρονομικότητας είναι πολύ λίγες και τα δεδομένα από πειράματα σε ζώα και από μελέτες διδύμων και υιοθετημένων είναι αλληλοαντικρουόμενα και δυσερμήνευτα (Μάνου, 1988· Λιάππας, 1992).

2. Μαθησιακοί-παράγοντες: Οι θεωρίες της κοινωνικής μάθησης, που καταλήγουν ότι η χρήση ναρκωτικών είναι ένα μαθησιακό μοντέλο συμπεριφοράς, οι περισσότερες επικεντρώνονται στην ενίσχυση της συμπεριφοράς της χρήσης, παρά στην γένεσή της. Έτσι, ένας εθισμένος σε μια ουσία τη χρησιμοποιεί για να αποφύγει το σύνδρομο στέρησης και η ανακούφιση που επιφέρει η χρήση γίνεται ενισχυτικός παράγοντας. Πρόκειται για συμπεριφορά που αναπτύσσεται, όταν η ουσία είναι διαθέσιμη. Πιθανόν ο μηχανισμός αυτός να αποτελεί έναν από τους λόγους υποτροπής. Μερικοί άνθρωποι στην προσπάθειά τους να αντιμετωπίσουν δυσάρεστα, συναισθηματικού τύπου, ερεθίσματα, αναπτύσσουν συμπεριφορές χρήσης και κατάχρησης ουσιών, ιδιαίτερα όταν η συμπεριφορά αυτή έχει την έγκριση των διαφόρων πολιτιστικών ομάδων, από τις οποίες το άτομο θέλει να γίνει αποδεκτό (Λιάππας, 1992).

3. Η οικογένεια: Ο ρόλος της οικογένειας φαίνεται να είναι σημαντικός, καθώς:

α) Η δυσλειτουργία μέσα στην οικογένεια και η λανθασμένη διαπαιδαγώγηση συνδέονται με την ανάπτυξη αντικοινωνικής συμπεριφοράς στα παιδιά και στο πλαίσιο της εμφανίζεται η χρήση παράνομων ουσιών.

β) Στις οικογένειες χρηστών συναντούνται συχνότερα γονείς με προβλήματα ψυχικής υγείας ή με εξάρτηση από ουσίες.

γ) Συμπεριφορές και απόψεις του γονεϊκού περιβάλλοντος σχετικά με τη χρήση φαίνεται ότι επηρεάζουν και διαμορφώνουν ανάλογες μελλοντικές συμπεριφορές.

Στην πράξη, όμως, αποδεικνύεται αρκετά δύσκολο να επισημάνει κανείς τους συγκεκριμένους προδιαθεσικούς παράγοντες και να καθορίσει με σαφήνεια τον τρόπο, με τον οποίο σχετίζονται και επιδρούν στις μελλοντικές συμπεριφορές των απογόνων. Φαίνεται ότι στην εξέλιξη ενός χρήστη σημαντικότερο ρόλο παίζει η αντίληψη, την οποία διαμόρφωσε εξαιτίας της γονικής τοποθέτησης απέναντι στις ουσίες, παρά η πραγματική συμπεριφορά των γονέων σχετικά με αυτές. Ο Λιάππας (1992) αναφέρει την επισήμανση του Plant (1980) ότι, παρά το γεγονός ότι πολλοί χρήστες προέρχονται από οικογένειες με έντονα προβλήματα, είναι λάθος το συμπέρασμα ότι το διαταραγμένο οικογενειακό περιβάλλον και, κυρίως, η πρώιμη απομάκρυνση των γονέων από τα παιδιά συνδέεται γραμμικά με μελλοντική χρήση.

Στη σημασία και το ρόλο της οικογένειας έχουν αναφερθεί πολλοί μελετητές. Οι Αβραμίδης (1994) και Σεφέρου (1997) θεωρούν ότι για τη χρήση ουσιών ευθύνεται η οικογένεια, ιδιαίτερα αν οι σχέσεις των γονέων είναι

προβληματικές, υπάρχει ένταση στο σπίτι, λείπουν ο ένας ή και οι δυο γονείς και δεν υπάρχει επικοινωνία μεταξύ παιδιού και γονέων. Ακόμη, ως παράγοντας έναρξης (Μοσχίδης, 1991) λειτουργούν τα αρνητικά πρότυπα, για παράδειγμα ο αλκοολικός πατέρας, οι περιπτώσεις επικέντρωσης της προσοχής σε άλλο παιδί, οι υπερβολικές απαιτήσεις και οι προσδοκίες των γονέων από το παιδί, καθώς και η απόρριψη λόγω της μη ανταπόκρισης στις προσδοκίες τους. Το ίδιο συμβαίνει και με την έλλειψη αρχών στην οικογένεια, την υπερπροστασία, την καταπίεση, την υλική υπερεξασφάλιση, την αδιαφορία και την ψυχρότητα.

Τα στοιχεία για την ευθύνη της οικογένειας (Λιάππας, Κοκκέβη, Αναστασοπούλου, Ρομίνι, Παπαβασιλείου & Στεφανής, 1994), δεν είναι ακόμη σαφή, αλλά είναι γενικά παραδεκτό ότι οι αντιδράσεις της οικογένειας μπορούν να λειτουργήσουν ως σημείο αναφοράς για αντίσταση στις πιέσεις τις οποίες υφίσταται το άτομο ή, αντίθετα, μπορούν να συντελέσουν στο να πολλαπλασιαστούν οι δυσκολίες. Για αυτό, αν κάποιος θέλει να ασχοληθεί πραγματικά με τους χρήστες, θα πρέπει να μελετήσει και να προετοιμαστεί σε αυτή την κατεύθυνση.

4. Παράγοντες προσωπικότητας: Οι παράγοντες που σχετίζονται με την προσωπικότητα του ατόμου, έχουν επίσης επισημανθεί και θεωρούνται σημαντικοί, όσον αφορά την έναρξη της χρήσης ουσιών.

Οι Τσιλιχρήστος (1991), Αβραμίδης (1994) και Σεφέρου (1997), αναφερόμενοι στους χρήστες, τονίζουν ότι πρόκειται για άτομα απροσάρμοστα, αδύναμα στο να αντιμετωπίσουν μια δυσάρεστη κατάσταση, με δυσχέρειες στη συγκινησιακή σφαίρα, άτομα άβουλα με κενά και ατέλειες στη διαμόρφωση του «εγώ» τους, με χαμηλή αυτοπεποίθηση και αυτοεκτίμηση. Άλλοι αρχίζουν τη χρήση ναρκωτικών, για να παίξουν, άλλοι από περιέργεια ή από μίμηση, άλλοι για πλάκα ή από διαμαρτυρία για τη ζωή. Ακόμη και από ανία ή από αντίδραση προς τους γονείς. Άλλοι για να γίνουν δεκτοί σε μια ομάδα ή για να διευρύνουν τη συνείδησή τους και να γνωρίσουν καλύτερα τον εαυτό τους.

Υποστηρίχθηκε, επίσης (Λιάππας, 1992), ότι οι ψυχοπαθολογικές διαταραχές και η παραπτωματική συμπεριφορά φαίνεται να παίζουν σημαντικό ρόλο στο θέμα της χρήσης ουσιών. Δε διευκρινίζεται όμως ποιες από τις διαταραχές προϋπάρχουν και ποιες είναι αποτέλεσμα της χρήσης. Έτσι, σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση ενός μελλοντικού συνδρόμου ουσιοεξάρτησης φαίνεται ότι διαδραματίζουν τα συναισθηματικού τύπου προβλήματα, που προέρχονται από την «ιδιοσυστασία» ενός ατόμου και κατ' επέκταση, πιθανότατα, συνδέονται με γενετικούς παράγοντες και επιδράσεις που δέχτηκε το άτομο αυτό στην παιδική του ηλικία.

Κοινά χαρακτηριστικά προσωπικότητας που συχνά συναντούνται στους χρήστες είναι το άγχος, η κατάθλιψη, η ανάγκη για συναισθηματική εξάρτηση, η έλλειψη τάσης για συμμόρφωση, η συναισθηματική αστάθεια, η υποχονδρίαση, η αμυντικότητα, η επιθετικότητα, η δυσκολία ελέγχου των παρορμήσεων και η δυσκολία ανοχής της ματαιώσης. Αυτά τα χαρακτηριστικά

δεν θα πρέπει να θεωρούνται ως αιτιολογικοί παράγοντες για την ανάπτυξη εξάρτησης στο μέλλον (Κοκκέβη & Στεφανής 1994).

Επίσης, μετά την ανακάλυψη των ενδογενών οπιοειδών ουσιών διατυπώθηκε η υπόθεση ότι μερικά άτομα έχουν σε χαμηλά επίπεδα τις ουσίες αυτές στον οργανισμό τους. Το γεγονός αυτό επηρεάζει τη συναισθηματική τους κατάσταση και τη συμπεριφορά τους, αυξάνοντας τις πιθανότητες πειραματισμού του ατόμου με οπιοειδείς ουσίες και προδιαθέτοντάς το θετικά απέναντι στην αρχική εμπειρία. Έτσι, η θετική εντύπωση από την πρώτη επαφή με την ουσία γίνεται ενισχυτικός παράγοντας για την επανάληψη της χρήσης, ιδιαίτερα όταν η θετική φυσιολογική επίδραση της ουσίας στον οργανισμό συνδυάζεται και με περιβαλλοντικές συνθήκες (Λιάππας, 1992).

Σύμφωνα με τον Μάνο (1988), πολλά άτομα που κάνουν κατάχρηση ουσιών υποφέρουν από ψυχικές διαταραχές. Είναι συχνά δύσκολο να ξεχωρίσει κανείς ποια διαταραχή είναι πρώτη και ποια δεύτερη. Εντούτοις, πολλοί ασθενείς οδηγούνται σε εξάρτηση σε μια προσπάθεια να θεραπεύσουν φαρμακευτικά καταστάσεις όπως η κατάθλιψη, το άγχος και η ψύχωση. Οι πιο συνηθισμένες διαταραχές που ανευρίσκονται σε χρήστες ουσιών είναι οι Διαταραχές της Διάθεσης, οι Αγχώδεις Διαταραχές, οι Σωματόμορφες και οι διαταραχές της Προσωπικότητας. Παρόλο που δεν υπάρχει συγκεκριμένος τύπος προσωπικότητας που να συνδυάζεται με την κατάχρηση ουσιών, εντούτοις, κυρίως η Μεταιχμιακή διαταραχή της προσωπικότητας ανευρίσκεται συχνά σε χρήστες πολλαπλών ουσιών.

Οι χρήστες είναι συνήθως πολυχρήστες. Δηλαδή, φαίνεται ότι είναι δύσκολο να τεκμηριωθεί αιτιολογική σχέση που να συνδέει ορισμένα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας με την ειδική προτίμηση ενός χρήστη για κάποια συγκεκριμένη ουσία. Οι χρήστες πολύ συχνά μετακινούνται από μία ουσία σε άλλη και σημαντικό ρόλο σε αυτό πρέπει να παίζουν παράγοντες, όπως η μόδα και η διαθεσιμότητα του προϊόντος (Λιάππας, 1992).

5. Το κοινωνικό περιβάλλον: Πολύ σημαντικός επίσης παράγοντας, όσον αφορά την έναρξη της χρήσης ναρκωτικών, είναι το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον και οι συναναστροφές. Συνήθως η χρήση ουσιών αρχίζει στην εφηβεία. Όπως αναφέρει ο Μάνος (1988), η χρήση και εξάρτηση από παράνομες ουσίες αρχίζει συνήθως μεταξύ 15-25 ετών.

Η εφηβική ηλικία είναι η τελευταία φάση της ανάπτυξης, το τελευταίο στάδιο στην πορεία του ατόμου προς την ωριμότητα, και χαρακτηρίζεται ως περίοδος μεταβατική, μιας και ο έφηβος παρουσιάζει χαρακτηριστικά που θυμίζουν την παιδική ηλικία και άλλα που θυμίζουν την ώριμη ηλικία. Αποτελεί τη φάση της ζωής κατά την οποία πραγματοποιείται το πέρασμα του ατόμου από τον κόσμο του παιδιού, με την ανεμελιά και την εξάρτηση, στον κόσμο του ενήλικου, με την υπευθυνότητα και την αυτοδιαχείριση (Παρασκευόπουλος, 1985).

Επίσης, οι έφηβοι πειραματίζονται με τη χρήση διάφορων ουσιών, τις περισσότερες φορές κάτω από τις προτροπές και τις πιέσεις των φίλων τους. Η

περιέργεια, η διαθεσιμότητα των ουσιών και η επίδραση των συναναστροφών φαίνεται να επιδρούν σημαντικά στην έναρξη του πειραματισμού ενός ατόμου με ουσίες. Υπάρχει συσχέτιση μεταξύ χρήσης ουσιών από φίλους και έναρξης της χρήσης από το νέο μέλος (Μάτσα 1995).

Η στάση των φίλων απέναντι στις ουσίες και η αντίληψη που διαμορφώνει ο νέος χρήστης για τις ουσίες από το συντροφικό περιβάλλον φαίνεται να συνιστούν καθοριστικούς διαμορφωτικούς παράγοντες της δικής του μελλοντικής συμπεριφοράς. Σε πολλές περιπτώσεις η χρήση μιας ουσίας αποτελεί βασική απαίτηση μιας κοινωνικής ομάδας για την «είσοδο» ενός νέου μέλους. Οι απόψεις της ομάδας είναι σε θέση να κατευθύνουν, να τροποποιήσουν και να κάμψουν τις επιφυλάξεις και τις αντιρρήσεις των νέων μελών. Η χρήση συχνά θεωρείται ως ιδιαίτερο προσόν και δείγμα «δύναμης» ή «απελευθέρωσης». Έτσι, οι συναναστροφές με διάφορες ομάδες υποκοουλτούρας είναι δυνατό να επηρεάσουν – τουλάχιστον εν μέρει – μεταβάλλοντας την αυτοεκτίμηση, τον προσανατολισμό και τις απόψεις ενός νέου μέλους, ιδιαίτερα, όταν το άτομο αυτό έχει αυξημένες ανάγκες για αναγνώριση και αποδοχή (Λιάππας, 1992).

Φαίνεται, λοιπόν, ότι οι κοινωνικοπολιτισμικές επιδράσεις είναι σημαντικός παράγοντας για τη χρήση ουσιών. Οι θέσεις και οι τοποθετήσεις που κάθε άτομο διαμορφώνει ως μέλος ενός κοινωνικού συνόλου, καθώς και οι κανόνες και οι συνήθειες που θεσπίζονται και υιοθετούνται από το σύνολο, έχουν ικανή διαμορφωτική επίδραση ως προς την τελική έκφραση της συμπεριφοράς των μελών του συνόλου. Επίσης, τα εκάστοτε επικρατούντα πολιτισμικά δεδομένα φαίνεται ότι είναι καθοριστικά για τις απόψεις και τις συμπεριφορές κάθε κοινωνικής ομάδας. Η ιστορία είναι γεμάτη με παραδείγματα που αποδεικνύουν ότι σε όποια κοινωνία υπήρξαν εθιστικές ουσίες κοινωνικά αποδεκτές και διαθέσιμες, οι ουσίες αυτές υπήρξαν ευρέως χρησιμοποιούμενες και η χρήση τους ήταν συνδεδεμένη με προβλήματα που προκαλούσαν σε ατομικό και κοινωνικό επίπεδο.

6. Η διαθεσιμότητα της ουσίας: Ένας σημαντικός παράγοντας ο οποίος αναμφίβολα επηρεάζει την κατανάλωση μιας ουσίας είναι η διαθεσιμότητά της. Για παράδειγμα, οι οποιοπαραγωγές χώρες όπως το Πακιστάν και η Ταϊλάνδη, όπου η ουσία είναι εύκολα διαθέσιμη, έχουν μεγάλο αριθμό εξαρτημένων ατόμων. Ακόμη, στο Βιετνάμ η διαθεσιμότητα της ηρωίνης αύξησε σημαντικά τον αριθμό των εξαρτημένων Αμερικανών στρατιωτών, ενώ οι περισσότεροι από αυτούς σταμάτησαν τη χρήση της ουσίας επιστρέφοντας στις ΗΠΑ (Λιάππας, 1992).

Ωστόσο, δεν αρκεί να είναι μόνο διαθέσιμα τα ναρκωτικά, για να ξεσπάσει το φαινόμενο. Σύμφωνα με τον Κανκρίνι (1992), χρειάζεται παράλληλα με την εμφάνιση των ναρκωτικών στο εμπόριο και στο περιβάλλον να συμβαίνουν και άλλα γεγονότα περισσότερο εξωτερικά, αλλά ίσως ακόμα πιο σημαντικά. Έτσι, το κοινωνικό και το οικονομικό μειονέκτημα, η αθλιότητα, η πνευματική φτώχεια, τα προσωπικά δράματα, η έλλειψη

προσανατολισμού μέσα στον κόσμο που μας περιβάλλει, βρίσκονται στη βάση της εξάπλωσης της ουσιοεξάρτησης.

Οι κοινωνικές αιτίες που ωθούν στη χρήση είναι διαφορετικές, ανάλογα με τις διαφορετικές περιπτώσεις. Έτσι, με την εξέλιξη της βιομηχανικής κοινωνίας, η τεχνική της παραγωγής εκσυγχρονίζεται με γοργούς ρυθμούς, μεταβάλλοντας συνεχώς τους χώρους και συνθήκες παραγωγής. Η εξέλιξη αλλάζει τις παραδοσιακές μορφές εργασίας και η εργασία γίνεται περισσότερο αυτοματοποιημένη. Οι αλλαγές αυτές στο χώρο της εργασίας χαράζουν τη ζωή του ανθρώπου, μεταβάλλουν τα ενδιαφέροντά του και τον τρόπο ζωής του, αλλάζουν τις σχέσεις ανάμεσα στους ανθρώπους, στα φύλα και στις οικογένειες. Οι συνθήκες αυτές προκαλούν πίεση πάνω στη ζωή των ατόμων και τα ναρκωτικά παρουσιάζονται ως διέξοδος από αυτήν.

Υπεύθυνη όμως στο θέμα των ναρκωτικών είναι και η Πολιτεία (Σεφέρου, 1997). Υπάρχει καταπάτηση αρχών και αξιών από δημόσια πρόσωπα (όπως «ξέπλυμα» χρήματος), έλλειψη στόχων και ιδανικών, καθώς και ανυπαρξία ενδιαφέρουσας πρότασης ζωής. Ακόμη, μέσα στα γενικότερα πλαίσια της προβολής καταναλωτικών προτύπων και προτύπων συμπεριφοράς, διαφημίζονται νόμιμα ναρκωτικά (τσιγάρο, αλκοόλ), περνώντας το μήνυμα της «φυγής» μέσω διάφορων ουσιών. Στις απάνθρωπες μεγαλουπόλεις δεν υπάρχουν διαπροσωπικές σχέσεις, οι άνθρωποι δεν πιστεύουν στη θρησκεία και οι νέοι δεν διδάχτηκαν να αγωνίζονται. Έχει ξεπέσει η πολιτική ζωή και τα πολιτικά ιδεολογήματα. Επίσης, υπάρχει έλλειψη στρατηγικής στην πρόληψη, ελλιπής υποδομή για απεξάρτηση και επανένταξη απεξαρτημένων ατόμων στην κοινωνία και μια αθλιότητα του σωφρονιστικού συστήματος.

6. ΠΟΙΝΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΟΛΗ – ΣΩΦΡΟΝΙΣΜΟΣ

I. ΓΕΝΙΚΑ

Τα μέσα και οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται για την ποινική καταστολή, δηλαδή για την αναχαίτιση του εγκλήματος με ποινικές κυρώσεις, είναι τόσο παλαιά όσο και το ίδιο το έγκλημα (Κουράκης, 1997). Έως την εποχή όμως των διαφωτιστών και της Γαλλικής επανάστασης του 1789, τα μέσα αυτά είχαν χαρακτήρα ανταποδοτικό και εξοντωτικό για τον εγκληματία, καθώς οι κυριότερες ποινές ήταν ο θάνατος και ο ακρωτηριασμός μελών του σώματος. Με τους διαφωτιστές όμως επιζητήθηκε η καθιέρωση ποινών που να είναι σκληρές μόνο κατά το αναγκαίο μέτρο της πρόληψης νέων εγκλημάτων από το δράστη ή τους άλλους κοινωνούς. Έτσι, προτάθηκε και επιβλήθηκε ως κύρια δημόσια ποινή η στέρηση της ελευθερίας.

Ωστόσο η εξέλιξη αυτή δημιούργησε, παράλληλα, την ανάγκη για μια βαθύτερη μελέτη και γνώση της λειτουργίας των ποινών κατά της ελευθερίας και των φυλακών, με αποτέλεσμα να αναπτυχθεί από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα μια νέα επιστήμη, η φυλακολογία ή σωφρονιστική. Η νέα αυτή επιστήμη γνώρισε γρήγορα μια διεύρυνση του αντικειμένου της, ανάλογη με την εξέλιξη των μέσων ποινικής καταστολής στη νεότερη εποχή.

Η εξέλιξη αυτή πραγματοποιήθηκε προς τρεις κατευθύνσεις: Πρώτον, διευρύνθηκε το περιεχόμενο των ποινικών κυρώσεων, το οποίο δεν περιλάμβανε μόνο ποινές στερητικές της ελευθερίας, αλλά όλες τις ποινικές κυρώσεις γενικά. Δεύτερον, διευρύνθηκε το θεσμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο η πολιτεία επιδεικνύει το ενδιαφέρον της για τον εγκληματία. Τρίτον, τέλος, διευρύνθηκε ο σκοπός στον οποίο αποβλέπει η ποινική κύρωση. Ο σκοπός αυτός απέκτησε ανθρωπιστικότερο χαρακτήρα και στοχεύει κυρίως στην επανένταξη του εγκληματία στο κοινωνικό σύνολο (Κουράκης, 1997).

Αντίστοιχα προς την εξέλιξη αυτή, η σωφρονιστική έπαψε να είναι απλώς η επιστήμη των ποινών κατά της ελευθερίας και των φυλακών. Και έγινε η επιστήμη που ασχολείται με τη μεταχείριση του καταδικασμένου εγκληματία, τη γενικότερη νομική του κατάσταση και την (ορθή) εκτέλεση της ποινικής αποφάσεως για αυτόν, από την έκδοσή της έως την επανένταξη του εγκληματία στην κοινωνική ζωή (Αλεξιάδη, 1995).

II. Η ΠΟΙΝΗ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ

Η ποινή κατά της ελευθερίας γνώρισε τη μεγαλύτερή της διάδοση αμέσως μετά τη Γαλλική Επανάσταση του 1789 (Κουράκη, 1991). Αυτό εξηγείται, γιατί χρησιμοποιήθηκε σε πολλές χώρες την εποχή του διαφωτισμού ως

υποκατάστατο της θανατικής ποινής και συνδέθηκε με την αντίληψη της εποχής ότι η ελευθερία αποτελούσε το ύψιστο αγαθό του ανθρώπου.

Ήδη από την εποχή εκείνη οι ποινές κατά της ελευθερίας διακρίθηκαν σε τρεις βασικές κατηγορίες, την κάθειρξη, τη φυλάκιση και την κράτηση. Κάθε μια από τις κατηγορίες αυτές συνδέεται με αντίστοιχη κλιμάκωση της βαρύτητας αξιόποινων πράξεων (κακουργήματα, πλημμελήματα, πταίσματα), καθώς και των αρμόδιων για αυτές δικαστηρίων. Θεωρήθηκε ότι με την τριχοτόμηση αυτή θα μπορούσε να επιτευχθεί άριστο γενικοπροληπτικό και σωφρονιστικό αποτέλεσμα, όμως η σημασία που αποδόθηκε στις στερητικές ποινές της ελευθερίας, υπήρξε κατώτερη των αποτελεσμάτων (Κουράκης, 1997).

Από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα έγιναν αισθητά τα μειονεκτήματα της ποινής κατά της ελευθερίας. Αυτά συνδέονται τόσο με την απομάκρυνση του κρατουμένου από το οικογενειακό και επαγγελματικό του περιβάλλον, όσο και με την απόκτηση αντικοινωνικών έξεων στη φυλακή και την εκμάθηση του εγκλήματος ως τρόπου ζωής (Μπεζέ, 1991), αλλά και με την αρνητική επίδραση της φυλακής στην προσωπικότητα και τον ψυχικό κόσμο του φυλακισμένου και το στιγματισμό του στη μετέπειτα ελεύθερη ζωή (Κουράκης, 1997).

III. ΣΚΟΠΟΙ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΤΗΣ ΠΟΙΝΗΣ

Σχετικά με τους σκοπούς και τις λειτουργίες της ποινής (Καρύδης, 1990) μπορεί κανείς να διακρίνει δύο βασικές κατευθύνσεις:

Στην πρώτη περίπτωση η ποινή λειτουργεί ως τιμωρία για ένα έγκλημα που έγινε ήδη στο παρελθόν. Επιδιώκεται με αυτήν η ανταπόδοση του κακού και η αποκατάσταση, έτσι, της δικαιοσύνης και της διασαλευμένης πολιτικής, θρησκευτικής και ηθικής τάξεως μέσα από την εκδίκηση ή την εξιλαστήρια θυσία του δράστη. Η ποινή θεωρείται ως συστατικό της ουσίας του εγκλήματος και άρα ως αναγκαία συνέπειά του, ακόμα και στην περίπτωση που δεν υπήρχε οργανωμένη κρατική εξουσία.

Στην δεύτερη περίπτωση η ποινή λειτουργεί ως προσπάθεια αποτροπής της τέλεσης ενός εγκλήματος στο μέλλον είτε από τον συγκεκριμένο εγκληματία, είτε και από τους άλλους κοινωνούς. Επιδιώκεται δηλαδή με αυτήν η πρόληψη τέλεσης νέων εγκλημάτων και μάλιστα με δύο τρόπους, που μπορούν βέβαια να συνυπάρχουν: από τη μια πλευρά με τον εκφοβισμό, τον παραδειγματισμό και την έμμεση διαπαιδαγώγηση των πολλών μέσα από την ποινή και τους μηχανισμούς της ποινικής δικαιοσύνης, και από την άλλη πλευρά με τον εκφοβισμό, τη βελτίωση ή την αχρήστευση των συγκεκριμένων δραστών, ανάλογα με το αν πρόκειται για άτομα ακίνδυνα, βελτιώσιμα ή ανεπίδεκτα βελτιώσεως (ειδική πρόληψη). Ο σκοπός της ποινής αναζητείται εδώ όχι στην πραγμάτωση της δικαιοσύνης με κάθε θυσία, αλλά στην

εξυπηρέτηση αναγκών που αφορούν στην ανθρώπινη συμβίωση, δηλαδή στην πρόληψη του εγκλήματος και, ευρύτερα, στην ασφάλεια της κοινωνίας.

IV. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΑΝΕΝΤΑΞΗ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΑ

Όπως αναφέρει ο Δασκαλάκης (1985), σκοπός της μεταχείρισης του εγκληματία είναι η επανακοινωνικοποίησή του ή η κοινωνική του προσαρμογή. Από πολύ παλιά η ιδέα της βελτίωσης του εγκληματία είχε συνδεθεί με τους σκοπούς της ποινής, ως αποτέλεσμα της εξιλέωσης και της μετάνοιας που θα επέφερε η επιβολή της ποινής. Έτσι, όμως, η ιδέα της βελτίωσης ήταν έντονα φορτισμένη από θρησκευτική και ηθική πίστη και δεν ανταποκρινόταν σε αυτό που επιδιώκεται σήμερα, ως αποτέλεσμα σκόπιμης δράσης πάνω στον εγκληματία. Για αυτό σήμερα τείνει να καθιερωθεί ο όρος «επανακοινωνικοποίηση» ή «κοινωνική επανένταξη» του εγκληματία. Όμως, αν και όρος αυτός (ή άλλοι ανάλογοι) γίνεται αποδεκτός στη θεωρία και στις νομοθεσίες (Ελληνικός Σωφρονιστικός Κώδικας), το νοηματικό του περιεχόμενο παραμένει ακαθόριστο.

Η κοινωνική επανένταξη του εγκληματία είναι όρος πολυσήμαντος και είναι δυνατόν να νοηθεί κατά τρεις τρόπους:

Κατά πρώτο λόγο θα ήταν δυνατόν να νοηθεί σαν μια αναδόμηση της προσωπικότητας με ένα πρόγραμμα μεταχείρισης που να προχωρεί σε βάθος και να τοποθετείται είτε σε μια ψυχαναλυτική προοπτική, που να έχει σαν αντικείμενο την αναμόρφωση κυρίως του «υπερεγώ», είτε σε μια κοινωνιολογική προοπτική, που να αποβλέπει στην εκρίζωση του συστήματος αξιών που αφομοίωσε ο εγκληματίας και την αντικατάστασή του από το σύστημα αξιών της συμβατικής κοινωνίας.

Ένας δεύτερος τρόπος κατανόησης της κοινωνικής επανένταξης είναι η επίτευξη της μη υποτροπής της εγκληματικής δράσης, χωρίς βαθύτερη επέμβαση στην δομή της προσωπικότητας και στο σύστημα αξιών και προτύπων του εγκληματία, ώστε να μην έρχεται σε σύγκρουση με τον ποινικό νόμο. Μοιραία μια τέτοια μεταχείριση θα έπαιρνε την μορφή μέτρων ατομικού εκφοβισμού.

Τέλος, ένας τρίτος τρόπος με τον οποίο θα μπορούσε να νοηθεί η κοινωνική επανένταξη είναι η εγκαθίδρυση για τον εγκληματία ενός πλέγματος κοινωνικών σχέσεων, που να επενεργούν σαν προστατευτικές δομές και να τον αποτρέπουν από την επανάληψη της εγκληματικής δράσης. Επαγγελματική κατάρτιση του εγκληματία, επαγγελματική του αποκατάσταση, εγκατάστασή του σε κύκλους κοινωνικών σχέσεων, είναι συνήθη μέτρα μεταχείρισης, που επιδιώκει αυτόν τον στόχο κοινωνικής επανένταξης.

V. Η ΕΞΑΤΟΜΙΚΕΥΣΗ ΤΗΣ ΠΟΙΝΙΚΗΣ ΚΥΡΩΣΕΩΣ

Σε όλα τα επίπεδα της ποινικής καταστολής, (νομοθετικό, δικαστικό, σωφρονιστικό), αυτονόητη προϋπόθεση επιτυχούς πραγματώσεως του αιτήματος για πρόληψη της εγκληματικότητας και κυρίως της υποτροπής είναι η λεγόμενη εξατομίκευση της ποινικής κυρώσεως. Πρόκειται για μια έννοια που σημαίνει, γενικά, την προσαρμογή της ποινικής κυρώσεως στις ιδιομορφίες της κάθε ανθρώπινης προσωπικότητας (Μπακατσούλα, 1971).

Στο σωφρονιστικό επίπεδο η εξατομίκευση της ποινικής κύρωσης στηρίζεται στην προσπάθεια για κοινωνική επανένταξη και εκπαίδευση – αγωγή των κρατουμένων, κάποτε σε συνδυασμό με τη βελτίωσή τους, ώστε να ζουν νομοταγώς και να είναι χρήσιμα μέλη της κοινωνίας. Η επίτευξη αυτής της προσπάθειας επιδιώκεται με την κατανομή των κρατουμένων σε καταστήματα φυλακών ή ιδρυμάτων που τους αρμόζουν, και με την υποβολή τους σε εξειδικευμένη μεταχείριση μετά από την κατάταξή τους σε κατηγορίες με διάφορα κριτήρια όπως φύλο, ηλικία, υγεία, νομική κατάσταση (Κωδ.Με.κ., ν. 1851/1989· Πανούση, 1989).

VI. ΠΟΙΝΕΣ ΚΑΙ ΜΕΤΡΑ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΣΤΟΝ ΠΟΙΝΙΚΟ ΚΩΔΙΚΑ

Η τελική μορφή που πήρε το σύστημα των ποινών και μέτρων ασφαλείας του Ποινικού μας Κώδικα (Κουράκης, 1997), είναι η ακόλουθη. Στις κύριες ποινές εντασσόταν μέχρι την κατάργησή της με το ά. 33 παρ.1 ν.2172/1993 η θανατική ποινή.

Ήδη στις κύριες ποινές ανήκουν προ πάντων οι στερητικές ή περιοριστικές της ελευθερίας, που διακρίνονται σε συνήθειες και ιδιάζουσες. Συνήθειες ποινές, με τις οποίες αντιμετωπίζονται οι τρέχουσες περιπτώσεις εγκληματιών, είναι ως γνωστόν η κάθειρξη (ισόβια ή πρόσκαιρη με διάρκεια 5 – 20 χρόνια), η φυλάκιση (με διάρκεια 10 ημερών – 5 ετών) και η κράτηση (με διάρκεια, κατά κανόνα, μιας μέρας έως ένα μήνα) (ά. 52 ΠΚ). Εξάλλου για ειδικές κατηγορίες εγκληματιών που χρειάζονται ιδιαίτερη ποινική μεταχείριση, ο Ποινικός Κώδικας απειλεί με τις λεγόμενες ιδιάζουσες ποινές κατά της ελευθερίας. Τέτοιες είναι: η κάθειρξη αόριστης διάρκειας των καθ' έξη επικίνδυνων εγκληματιών (ά. 90 ΠΚ), ο περιορισμός αόριστης διάρκειας σε ψυχιατρικό κατάστημα των επικίνδυνων εγκληματιών ελαττωμένου καταλογισμού. Τέλος, κύριες ποινές είναι οι χρηματικές ποινές (α. 57 ΠΚ).

Εκτός από τις πιο πάνω κύριες ποινές, ο ελληνικός Ποινικός Κώδικας προβλέπει παρεπόμενες ποινές (που αποτελούν δηλαδή παρακολουθήματα των κυρίων ποινών), και μέτρα ασφαλείας (σε αντικατάσταση ή συμπλήρωση των κυρίων ποινών). Παρεπόμενες ποινές είναι η αποστέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων, η απαγόρευση άσκησης επαγγέλματος, η δημοσίευση της

δικαστικής απόφασης και η δήμευση των αντικειμένων που έχουν σχέση με το έγκλημα (Παύλου, 1997).

Εξάλλου από τα μέτρα ασφάλειας κατά τον Ελληνικό Ποινικό Κώδικα (Παρασκευόπουλος, 1987, 1993) σημαντικότερα, αν και λιγότερο εφαρμοζόμενα, είναι τα στερητικά της ελευθερίας. Αυτά είναι η φύλαξη των ακαταλόγιστων επικίνδυνων εγκληματιών σε κοινά δημόσια ψυχιατρικά καταστήματα, η εισαγωγή σε θεραπευτικό κατάστημα των αλκοολικών και τοξικομανών έως δύο χρόνια μετά την απότιση της ποινής και η ειδική θεραπευτική μεταχείριση (εκούσια εισαγωγή σε ειδικό θεραπευτικό κατάστημα για σωματική, και στη συνέχεια, ψυχική απεξάρτηση) των προσώπων που απέκτησαν την έξη της χρήσης ναρκωτικών, δεν μπορούν να την αποβάλουν με τις δικές τους δυνάμεις και έχουν κάνει χρήση απαγορευμένων ουσιών ή πράξη εξυπηρετική της χρήσης (ά. 13 και 14 ν.1729/1987 όπως τροποποιήθηκαν με τα άρθρα 15 και 16 ν. 2161/1993). Άλλα μέτρα ασφαλείας κατά τον ελληνικό Ποινικό Κώδικα είναι η απαγόρευση ή ο περιορισμός της διαμονής σε ορισμένο τόπο, η απέλαση από τη χώρα ενός αλλοδαπού, κ.α.

Επιπρόσθετα, ο Κώδικας προβλέπει ειδικά «μέτρα» για την κατηγορία των ανήλικων εγκληματιών ή παραβατών (7 – 17 ετών). Τα μέτρα αυτά είναι αναμορφωτικά (θέση του ανήλικου υπό την επιμέλεια κατάλληλων προσώπων, τοποθέτηση του σε ίδρυμα αγωγής), ή θεραπευτικά έπειτα από γνωμοδότηση ειδικού ιατρού (παραπομπή σε θεραπευτικό ή άλλο κατάλληλο κατάστημα, για όσους ανήλικους πάσχουν από ψυχική νόσο ή άλλη νοσηρή διαταραχή της προσωπικότητάς τους). Η επιβολή των μέτρων αυτών απειλείται με αποκλειστικό τρόπο για τα παιδιά 7 – 12 ετών, που είναι ακαταλόγιστα, και με διάζευξη προς την ποινή του σωφρονιστικού περιορισμού για εφήβους 12 – 17 ετών, που είναι ποινικά σχετικώς υπεύθυνοι (α. 121,126,127 ΠΚ). Στην περίπτωση των εφήβων, ειδικότερα, ο ποινικός σωφρονισμός επιβάλλεται μόνον ως έσχατο μέσο σωφρονιστικής μεταχείρισης.

VII. ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΦΥΛΑΚΕΣ

Σύμφωνα με τα υπάρχοντα στοιχεία σχετικά με το πώς και πόσο πολύ εφαρμόζεται ο ισχύων Σωφρονιστικός Κώδικας στην πράξη, η εικόνα της σωφρονιστικής οργάνωσης και μεταχείρισης κρατουμένων στη χώρα μας εμφανίζεται ως εξής:

Οι φυλακές του κράτους (καταστήματα κράτησης κατά την ορολογία του Κώδικα Μεταχείρισης Κρατουμένων, ά. 17-20), διακρίνονται σε τρεις βασικές κατηγορίες: γενικά, ειδικά και θεραπευτικά καταστήματα. Τα γενικά καταστήματα κράτησης διακρίνονται περαιτέρω σε Α και Β τύπου, από τα οποία τα πρώτα προορίζονται για την κράτηση καταδίκων σε ποινές φυλάκισης μέχρι 18 μηνών, υποδίκων και κρατουμένων για χρέη, ενώ στα δεύτερα εγκλείονται όλοι οι υπόλοιποι κρατούμενοι, εκτός των νέων (ηλικίας έως 21

ετών και σε ορισμένες περιπτώσεις έως 25 ετών), των ασθενών, των ψυχοασθενών και τοξικομανών, οι οποίοι κρατούνται, αντίστοιχα, στα ειδικά καταστήματα κράτησης (οι νέοι) και στα θεραπευτικά καταστήματα κράτησης (οι ασθενείς και άλλοι). Σημειώνεται ότι στα ειδικά καταστήματα κράτησης συμπεριλαμβάνονται και τα κέντρα ημιελεύθερης διαβίωσης καταδικών, τα οποία προς το παρόν δεν έχουν ιδρυθεί. Για ορισμένες κατηγορίες κρατουμένων προβλέπεται ότι κρατούνται σε χωριστά ή ιδιαίτερα τμήματα των καταστημάτων κράτησης (όπως οι γυναίκες και οι υπότροποι). Ωστόσο, η ανωτέρω διάκριση των καταστημάτων κράτησης δεν τέθηκε ποτέ σε εφαρμογή. Αντί αυτής, και μέχρι να εκδοθούν οι προβλεπόμενοι κανονισμοί, ισχύει η διάκριση των καταστημάτων κράτησης που υπάρχει στα άρθρα 24 και 25 του π.δ. 602/1976 σύμφωνα με το προγενέστερο του Κωδ.Με.Κ. π.δ.278/1988 (Αλεξιάδη, 1995). Έτσι, οι φυλακές εξακολουθούν να διακρίνονται κατά βάση σε δικαστικές (προοριζόμενες για υποδίκους, χρεοφειλέτες, κατάδικους με ποινή στερητική της ελευθερίας μέχρι 18 μηνών και αλλοδαπούς των οποίων ζητείται η έκδοση) και σε σωφρονιστικές (για όλους τους άλλους κρατούμενους). Περαιτέρω, οι σωφρονιστικές φυλακές διακρίνονται σε κλειστές και σε αγροτικές. Σε αυτές προστίθενται τα σωφρονιστικά καταστήματα ανηλίκων και τα θεραπευτικά καταστήματα. Δεν λειτουργούν, ωστόσο, ανοιχτά σωφρονιστικά καταστήματα από αυτά που προβλέφθηκαν με τον ν.3312/1955, αν και στο είδος αυτό των ιδρυμάτων είχαν στηριχθεί αρχικά πολλές ελπίδες (Αναγνωστάκη, 1983). Σύμφωνα με τα ανωτέρω στη χώρα μας λειτουργούν 28 καταστήματα κράτησης (φυλακές) ως περιφερειακές υπηρεσίες του Υπουργείου Δικαιοσύνης.

VIII. ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΙΣ ΦΥΛΑΚΕΣ

Στις αγροτικές φυλακές, οι κρατούμενοι ασχολούνται με γεωργική και κτηνοτροφική εργασία, η οποία υπολογίζεται ευεργετικά ως προς τη διάρκεια της ποινής τους. Επίσης, τους δίνεται ένα χρηματικό βοήθημα («χρημάτιο»). Αντίθετα στις κλειστές εκείνες φυλακές, όπου υπάρχει η δυνατότητα και ο χώρος για εργασία (εργαστήρια), οι κρατούμενοι ασχολούνται περισσότερο με την κατασκευή χειροτεχνημάτων, τα οποία πωλούν σε μεταπράτες έπειτα από διαπραγμάτευση μαζί τους ή κατόπιν παραγγελίας. Τον Αύγουστο του 1996 στις αγροτικές φυλακές κρατούνταν και εργάζονταν 816 άτομα, ενώ στις κλειστές φυλακές οι εργαζόμενοι κρατούμενοι ήταν 1321. Το ποσοστό των εργαζόμενων κρατουμένων επί του συνόλου των κρατουμένων (5178 άτομα) ανερχόταν την 16^η Αυγούστου 1996 σε 41% (Κουράκης, 1997).

Η εργασία αυτή τους αφήνει συνήθως σημαντικό κέρδος και υπολογίζεται ευεργετικά. Ας σημειωθεί ότι έως τα μέσα της δεκαετίας 1960-1970 η εργασία αυτού του είδους δεν επιτρεπόταν, διότι οι υπεύθυνοι των σωφρονιστικών υπηρεσιών είχαν επιφύλαξη για το αν θα έπρεπε να δώσουν (αιχμηρά) εργαλεία

στους κρατούμενους. Ήδη η εργασία είναι υποχρεωτική στις αγροτικές φυλακές (όσοι αρνούνται χωρίς λόγο να εργαστούν μετάγονται σε κλειστές φυλακές), ενώ στις κλειστές φυλακές η εργασία είναι περισσότερο προσωπικό θέμα κάθε κρατούμενου και θέμα χώρων εργασίας (Τσιλιμιγκάκη, 1985).

Αξιοσημείωτο είναι ότι από τον Ιούνιο 1984 άρχισε να εφαρμόζεται με τη συνεργασία του Υπουργείου Δικαιοσύνης και Ο.Α.Ε.Δ. ένα πρόγραμμα ταχύρυθμης επαγγελματικής εκπαίδευσης στις κατά τόπους φυλακές. Το πρόγραμμα αυτό αποτέλεσε την αρχή ευρύτερων προσπαθειών για κατάρτιση κρατουμένων και επανένταξη αποφυλακιζομένων. Τα προγράμματα αυτά εντάσσονται στο πλαίσιο του κοινοτικού (ευρωπαϊκού) προγράμματος «κάταπολέμηση του αποκλεισμού από την αγορά εργασίας» και περιλαμβάνουν απασχόληση σε αντικείμενα όπως η τυπογραφία – βιβλιοδεσία, οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές, η διακόσμηση – αισθητική, η αγγειοπλαστική και άλλα. (Σπινέλη & Κουράκη, 1995).

Η αναλογία του ευεργετικού υπολογισμού της ποινής (ν. 2058/1952 όπως ισχύει σήμερα) είναι 1 προς 2 ημέρες για τα αγροτικά και άλλα σωφρονιστικά καταστήματα, 1 προς 1 $\frac{3}{4}$ για ελαφρές εργασίες σε κλειστά σωφρονιστικά καταστήματα και 1 προς 1 $\frac{1}{2}$ για βοηθητικές εργασίες ή προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης (Πανούση, 1989).

ΙΧ. ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ – ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ

Ως προς τις ειδικότερες συνθήκες διαβίωσης, οι ελληνικές φυλακές χαρακτηρίζονται από στενότητα χώρου, έλλειψη κτιριακής λειτουργικότητας, έλλειψη αυστηρού διαχωρισμού των κρατουμένων, έλλειψη σε προσωπικό (φυλακτικό, διοικητικό, επιστημονικό) και έλλειψη συστηματικής ιατρικής παρακολούθησης.

Κάποιες προσπάθειες, ωστόσο, για την αντιμετώπιση των ελλείψεων αυτών έχουν αναληφθεί τελευταία, όπως είναι η μείωση του αριθμού των κρατουμένων με νομοθετικές επεμβάσεις στους θεσμούς της απόλυσης υπό όρον και της προφυλάκισης, η αύξηση της δυναμικότητας των φυλακών με κατασκευή νέων φυλακών και εκσυγχρονισμό των υπαρχόντων σωφρονιστικών καταστημάτων, η τοποθέτηση ανώτερων εισαγγελικών λειτουργιών στις φυλακές με αποκλειστική απασχόληση την εποπτεία των φυλακών. Ακόμα, εξασφάλιση της δυνατότητας άσκησης του εκλογικού δικαιώματος των κρατουμένων που το διατηρούν, δημιουργία νέων θέσεων σωφρονιστικού προσωπικού, αλλαγές στο καθεστώς εξωτερικής και εσωτερικής ασφάλειας των φυλακών, νέο καθεστώς εκπαίδευσης του σωφρονιστικού προσωπικού, στελέχωση των φυλακών με αγροτικούς ιατρούς, κ.α. (Υπουργείο Δικαιοσύνης, 1996).

Πολλά από τα παραπάνω μέτρα, εφόσον ολοκληρωθούν, αναμένεται ότι θα δημιουργήσουν νέους όρους για τη λειτουργία των φυλακών και τη διαβίωση

των κρατουμένων, συμβάλλοντας παράλληλα στην αποτροπή έκρυθμων ή αθέμιτων καταστάσεων στις φυλακές.

Στο σημείο αυτό πρέπει να σημειωθεί ότι η βία και η εκμετάλλευση που παρατηρούνταν ανέκαθεν στις φυλακές, δεν φαίνεται, δυστυχώς, να έχουν εκλείψει ακόμη και σήμερα, αποτελώντας έτσι ένα συστατικό στοιχείο (και) των Ελληνικών Φυλακών (Κουράκη, 1992). Το στίγμα της κατάστασης αυτής δίνουν καταγγελίες που έφεραν στη δημοσιότητα όχι μόνο οι κρατούμενοι και οι υποστηρικτές τους αλλά και εισαγγελικοί λειτουργοί. Στις καταγγελίες αυτές αναφέρονται κακοποιήσεις κρατουμένων και ομαδικοί βιασμοί. Παράλληλα, η έλλειψη ουσιαστικής απασχόλησης των κρατουμένων, ο συνωστισμός, η διακίνηση ναρκωτικών και η εκμετάλλευση κρατουμένων από ορισμένους ασυνείδητους δικηγόρους καθιστούν συχνά την κατάσταση αφόρητη και εξωθούν τους κρατούμενους σε εξεγέρσεις ακόμη και για ασήμαντες αφορμές, αλλά ενίοτε, με δραματικά αποτελέσματα. Τα συνήθη αιτήματα στις περιπτώσεις αυτές αφορούν από τη μια πλευρά τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και από την άλλη πλευρά τη μείωση ή την παροχή χάριτος για τις εκτιόμενες ποινές. Η συνήθης απάντηση της πολιτείας είναι η βίαιη καταστολή, αν και τα τελευταία χρόνια παρατηρείται η τάση να υπάρξει πρώτα ένας ουσιαστικός διάλογος των δύο πλευρών, πολιτείας και κρατουμένων. Ειδικότερα, από το σύνολο αυτών των εξεγέρσεων, των οποίων η έκταση και η ένταση ποικίλουν, ιδιαίτερη μνεία αξίζουν οι κινητοποιήσεις της περιόδου 1980-1981 και του Οκτωβρίου 1990, στις οποίες οι κρατούμενοι επιτυγχάνουν να οργανωθούν και να συντονίσουν με τη βοήθεια εξωτερικών συμπαραστατών τις ενέργειες τους, καλούμενοι και σε επίσημο διάλογο με την ηγεσία του Υπουργείου Δικαιοσύνης. (Γιαταγάνα, 1984). Επίσης νωπές είναι οι εξεγέρσεις των ετών 1993-1996, κατά τις οποίες όμως εκδηλώνονται «εσωτερικές» συγκρούσεις μεταξύ διάφορων ομάδων κρατουμένων.

Ως προς τις επαφές με τον έξω κόσμο, στο θέμα της επικοινωνίας των κρατουμένων με τρίτους ο ΚωδΜεΚ, δείχνει μεγαλύτερη ανθρωπιστική διάθεση από τον Σωφρονιστικό Κώδικα του 1967 (Αλεξιάδη, 1983). Αναγνωρίζει ότι αποτελεί ζωτική ανάγκη η επικοινωνία και προβλέπει σε μεγαλύτερη έκταση από ότι προηγουμένως τη δυνατότητα επισκέψεων, την ανταλλαγή επιστολών, την τηλεφωνική επικοινωνία και τις άδειες (ο επίσης προβλεπόμενος θεσμός της ημιελεύθερης διαβίωσης δεν έχει προς το παρόν τύχει εφαρμογής [ά.49 ΚωδΜεΚ]). Ειδικότερα κάθε κρατούμενος μπορεί να δέχεται τουλάχιστον μια φορά την εβδομάδα επισκέψεις συγγενών μέχρι τετάρτου βαθμού, το περιεχόμενο τηλεγραφημάτων ή επιστολών δεν ελέγχεται (ά.50 & 51 ΚωδΜεΚ). Οι κρατούμενοι δικαιούνται τακτικές άδειες συνολικής διάρκειας 40 ημερών κάθε έτος μετά την έκτιση του ενός πέμπτου της ποινής και μπορούν να λάβουν, επιπλέον, έκτακτες και εκπαιδευτικές άδειες για κάλυψη λοιπών αναγκών τους (ά.52 ΚωδΜεΚ). Σε παρόμοια κατεύθυνση κινείται και το Σχέδιο Σωφρονιστικού Κώδικα ΣΚ 1991/1996, προβλέποντας ανάλογους τρόπους και μέσα επικοινωνίας με το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον, αλλά προσφέροντας

επιπλέον τη δυνατότητα προσφυγής ενώπιον δικαστικής αρχής σε κρατούμενους που θίγονται από αποφάσεις της διοίκησης, με τις οποίες απαγορεύεται ή περιορίζεται η επικοινωνία αυτή.

Τα παραπάνω, ως προς τις συνθήκες διαβίωσης των κρατουμένων, την εργασία και τους υπάρχοντες θεσμούς, συνδέονται άμεσα με έναν βασικό στόχο της έρευνας, που είναι όμως η διερεύνηση των απόψεων σχετικά με τα θέματα αυτά των ίδιων των κρατουμένων, των ανθρώπων που ζουν σε αυτές τις συνθήκες.

X. ΟΙ ΦΥΛΑΚΙΣΜΕΝΟΙ ΧΡΗΣΤΕΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ

Σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Κέντρο Παρακολούθησης των Ναρκωτικών και της τοξικομανίας (EMCDDA, 1997), σε όλη την Ευρώπη οι παραβάτες της νομοθεσίας περί ναρκωτικών ουσιών και αυτοί που κρατούνται στις φυλακές για αδικήματα που σχετίζονται με τα ναρκωτικά, αποτελούν ένα μεγάλο ποσοστό των φυλακισμένων. Αυτό δημιουργεί το διπλό πρόβλημα της απομάκρυνσης των ναρκωτικών από τις φυλακές και (υπό την προϋπόθεση ότι αυτό θα αποδειχθεί εφικτό) της θετικής εκμετάλλευσης της υποχρεωτικής διακοπής της χρήσης ναρκωτικών από τους κρατούμενους. Πρόκειται για ένα δύσκολο έργο που έχει αναληφθεί από αρκετά κράτη, επιβοηθούμενα στον τομέα αυτό από ένα σχέδιο με την υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σχετικά με την ανταλλαγή ατόμων από το προσωπικό των φυλακών μεταξύ των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Τα κράτη μέλη παρέχουν κατά τον έναν ή άλλο τρόπο προγράμματα ενημέρωσης για τα ναρκωτικά και το HIV/ AIDS, συμβουλές, παρεμβάσεις κοινωνικού έργου, εκπαίδευση για την πρόληψη της υποτροπής και μέτρα παροχής κινήτρων στους εξαρτημένους χρήστες, για να αρχίσουν θεραπεία. Ορισμένα από αυτά τα κράτη μέλη παρέχουν άμεσα θεραπεία με τη μορφή αποτοξίνωσης και (λιγότερο συχνά) με τη μακροχρόνια παροχή μεθαδόνης. Μερικές φορές παρέχονται συμβουλές στους ναρκομανείς κρατούμενους, όσον αφορά την εναλλακτική επιλογή της αποφυλάκισης και μεταφοράς τους σε θεραπευτικό κέντρο.

Η μείωση της χρήσης ναρκωτικών στις φυλακές αποτελεί μια από τις δέκα προτεραιότητες της Υπηρεσίας Φυλακών στην Αγγλία και την Ουαλία. Έχουν αναληφθεί δράσεις σε όλα τα καταστήματά της για να σταματήσει η λαθραία εισαγωγή ναρκωτικών σε αυτά και να εντοπιστούν και να τιμωρηθούν οι χρήστες ναρκωτικών, αντισταθμιζόμενες από την παροχή θεραπείας στους κρατούμενους που αντιμετωπίζουν προβλήματα ναρκωτικών. Στις περισσότερες φυλακές της Ευρωπαϊκής Ένωσης τα εξαρτημένα άτομα μπορούν να ζητήσουν την υποστήριξη κοινωνικών λειτουργών που ασχολούνται με το πρόβλημα των ναρκωτικών, οι οποίοι εργάζονται εντός ή εκτός του καταστήματος της φυλακής.

Οι διαστάσεις του προβλήματος είναι τέτοιες, ώστε ορισμένα κράτη έχουν συστήσει ειδικές μονάδες. Οι γαλλικές φυλακές φιλοξενούν μονάδες για την αντιμετώπιση των ναρκωτικών, οι οποίες οργανώνουν κοινωνικές και εκπαιδευτικές δραστηριότητες. Ορισμένες πλησιάζουν όλους τους κρατούμενους που έχουν σχέση με ναρκωτικά, ενώ άλλες αφήνουν την πρωτοβουλία στον κρατούμενο. Ειδικές φυλακές στην Αυστρία παρέχουν θεραπεία στους χρήστες ναρκωτικών, οι οποίοι έχουν καταδικαστεί να εκτίσουν μια ποινή φυλάκισης κάτω των δύο ετών και παρουσιάζουν σοβαρή πιθανότητα αποθεραπείας.

XI. ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗ ΔΙΑΚΙΝΗΣΗ ΝΑΡΚΩΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗ ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΕΞΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΑΤΟΜΩΝ

Σύμφωνα με την έκθεση της διακομματικής επιτροπής (Ιούλιο 1994) σχετικά με την εξέταση του σωφρονιστικού συστήματος της χώρας και των συνθηκών διαβίωσης των κρατουμένων, ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα στο σωφρονιστικό χώρο αφορά τους παραβάτες του νόμου περί ναρκωτικών. Περισσότεροι από το 1/3 των κρατουμένων στις ελληνικές φυλακές είναι παραβάτες του νόμου περί ναρκωτικών, ενώ υπάρχουν και αρκετοί άλλοι που τελούν διάφορα εγκλήματα υπό την επήρεια τοξικών ουσιών. Οι περισσότεροι από αυτούς τους κρατούμενους είναι συγχρόνως χρήστες ή και εξαρτημένοι και άρα χρειάζονται κάποια συμβουλευτική αγωγή ή και θεραπεία.

Η υπάρχουσα υποδομή δεν αφήνει, όπως είναι γνωστό, περιθώρια για διαφορετική μεταχείριση των ατόμων αυτών, τα οποία διαβιούν από κοινού με τους υπόλοιπους κρατούμενους ή με ψυχασθενείς στο Ψυχιατρείο των Φυλακών. Δεν υπάρχουν ειδικά θεραπευτήρια ούτε εφαρμόζονται προγράμματα απεξάρτησης για κρατούμενους. Η μόνη προσπάθεια που γίνεται προέρχεται από τις θεραπευτικές κοινότητες, οι οποίες όμως προφανώς δεν είναι σε θέση να καλύψουν όλες τις υπάρχουσες ανάγκες και επί πλέον δεν προωθούν προγράμματα απεξάρτησης μέσα σε φυλακές (Ζαφειρίδης, 1994).

Συμβαίνει, λοιπόν, το εξής παράδοξο στο σωφρονιστικό σύστημα: από τη μία πλευρά να λειτουργεί σαν ένας πλήρης μηχανισμός καταστολής και από την άλλη πλευρά να μην υφίσταται κανένα ουσιαστικό και ολοκληρωμένο σύστημα πρόληψης ή και θεραπείας σε ένα τόσο ευαίσθητο και σύνθετο τομέα όπως τα ναρκωτικά, όπου αποδεδειγμένα η ποινική αντιμετώπιση είναι ανεπαρκής και όπου, μάλιστα, πολλοί κρατούμενοι γίνονται τοξικομανείς μέσα στη φυλακή.

Είναι αλήθεια ότι με τον πρόσφατο νόμο περί ναρκωτικών, το νόμο 2161/1993, παρασχέθηκε στο δικαστήριο η δυνατότητα να κρίνει ατιμώρητο, υπό προϋποθέσεις, τον χρήστη ή κάτοχο ναρκωτικών, εάν αυτός προμηθεύεται ή κατέχει ναρκωτικά σε ποσότητα που αποδεδειγμένα εξυπηρετεί αποκλειστικά τις δικές του ανάγκες (άρ.12, παρ. 3). Επίσης, διατηρήθηκαν και ενισχύθηκαν οι

δυνατότητες της προηγούμενης νομοθεσίας, που άλλωστε εξακολουθεί να ισχύει (ν. 1729/1987), για ήπια θεραπευτική μεταχείριση των χρηστών και τοξικομανών μέσω του ΚΕ.Θ.Ε.Α. και άλλων, εφόσον βέβαια οι τελευταίοι δεν έχουν διαπράξει εγκλήματα προβλεπόμενα από τη νομοθεσία περί ναρκωτικών σε βαθμό κακουργήματος. Ανεξάρτητα από αυτά, το κύριο ζήτημα, όμως, είναι να δημιουργηθούν ειδικά θεραπευτικά καταστήματα για τοξικομανείς, που τη στιγμή αυτή λείπουν σε πολύ μεγάλο βαθμό.

Συναφές με τα παραπάνω είναι και το πρόβλημα της διακίνησης ναρκωτικών μέσα στις φυλακές. Είναι γνωστό στους διαβιούντες στις φυλακές ότι όποιος θέλει, μπορεί να προμηθευτεί εξαρτησιογόνες ουσίες σχεδόν πιο εύκολα από ότι έξω από τη φυλακή. Ως πηγές διακίνησης αναφέρονται οι ίδιοι οι κρατούμενοι μετά από άδειες εξόδου (για παράδειγμα με απόκρυψη των ναρκωτικών σε σημεία του σώματος), οι συγγενείς τους κατά το επισκεπτήριο, ρίψεις από τον εξωτερικό μανδρότοιχο στο προαύλιο, αλλά και επιλήσιμονες του καθήκοντός τους υπάλληλοι των φυλακών.

Η αντιμετώπιση του κεφαλιώδους αυτού προβλήματος της ανεξέλεγκτης διακίνησης των ναρκωτικών ελπίζεται ότι θα επιτευχθεί προπάντων με το διαχωρισμό των κρατούμενων τοξικομανών από τους άλλους κρατούμενους, την εγκατάστασή τους σε χωριστά κτίρια και την υπαγωγή τους σε εθελουσία θεραπευτική αγωγή. Τα αστυνομικού – κατασταλτικού χαρακτήρα μέτρα, μέσω των οποίων ελέγχονται τα εισαγόμενα σε μια φυλακή ναρκωτικά (υψηλοί φράκτες, μηχανήματα ανίχνευσης, σκυλιά, σωματικοί έλεγχοι), είναι ασφαλώς επικουρικού μόνο χαρακτήρα και δεν μπορούν να χρησιμοποιούνται σε συστηματική βάση, αφού κάτι τέτοιο θα μπορούσε να δημιουργήσει αιτιάσεις των κρατουμένων για παραβίαση δικαιωμάτων τους. Μπορούν όμως τέτοιες μορφές ελέγχου να χρησιμοποιούνται κατ' εξαίρεση (όταν χρήστες κρατούμενοι επιστρέφουν από χορηγηθείσα σε αυτούς άδεια ή όταν υπάρχει συγκεκριμένη καταγγελία εις βάρος του κρατούμενου), αφού ο υπό συζήτηση έλεγχος αφορά την αποκάλυψη μιας ενδεχόμενης αξιόποινης πράξης. Πάντως ο έλεγχος αυτός δεν μπορεί να φτάσει σε σημείο τέτοιο, ώστε να παραβλάπτεται η υγεία του υφισταμένου τον έλεγχο (λόγω συχνής ακτινοβολίας), (Κουράκης, Μηλιώνη & σία, 1994).

Το θέμα της διακίνησης και χρήσης ναρκωτικών ουσιών στις φυλακές, είναι το κύριο αντικείμενο μελέτης της παρούσας έρευνας, με απαντήσεις στο θέμα αυτό από τους ίδιους τους κρατούμενους – χρήστες ουσιών.

XII. ΟΙ ΑΝΑΓΚΕΣ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ

Η φυλακή ως θεσμός προσπαθεί να συνδυάσει τους πιο αντιφατικούς στόχους: Την προστασία της κοινωνίας και την αλλαγή συμπεριφοράς των εγκλείστων, με απώτερο σκοπό την κοινωνική τους επανένταξη. Την τήρηση της τάξης και της ασφάλειας μαζί με την προσπάθεια για την ανάπτυξη της

ευθύνης, την βελτίωση και την αποκατάσταση ενώ στιγματίζει και απορρίπτει. Όλα αυτά τα επιδιώκει σε μια κλειστή κοινωνία, σε ένα περιβάλλον πιεστικό, όπου το άτομο παύει να ορίζει τον εαυτό του, και όπου ακόμα και οι στοιχειώδεις ανάγκες και δραστηριότητες του ρυθμίζονται, αντιμετωπίζονται, ελέγχονται και περιορίζονται από άλλους. Οι ανάγκες των κρατουμένων δημιουργούνται όχι μόνο εξαιτίας της αποκοπής τους από το κοινωνικό σύνολο, αλλά και από την απομόνωση και τις επιπτώσεις της φυλάκισης στη συμπεριφορά και την σωματική ή την ψυχική τους υγεία (Τσιλιμιγκάκη, 1994).

Κατά το πρώτο στάδιο της φυλάκισης η απότομη αποκοπή από το κοινωνικό περιβάλλον αποτελεί ένα σοκ, που συνεχίζεται με την προσπάθεια του ατόμου να προσαρμοστεί στην κοινωνία της φυλακής που είναι μια κοινωνία με τους δικούς της νόμους, κουλτούρα και αξίες. Η ένταξή του σε αυτή την κοινωνία και η υποταγή του στους νόμους της δίνει ένα αίσθημα αυτασφάλειας και απαλύνει τα συναισθήματα της απομόνωσης, της απόρριψης και της περιθωριοποίησης αλλά, ταυτόχρονα, τον κάνει να αποδέχεται μια καινούργια ταυτότητα, την ταυτότητα του «εγκληματία».

Αυτή η προσαρμογή στους νόμους της κοινωνίας της φυλακής οδηγεί σε πλήρη αποδιοργάνωση και αυτοκαταστροφή της προσωπικότητας του. Είναι, ταυτόχρονα, παραίτηση του ατόμου από το να είναι ο εαυτός του. Έτσι, αφού δεν μπορεί να καταργήσει τη φυλακή, πνίγει τις προσωπικές του δυνατότητες και αφήνεται στον εξευτελισμό, τον ανυπνισμό, τις ψυχοπάθειες, που μπορεί να εξελιχθούν αργότερα σε ψυχώσεις και αυτοκτονίες ή άλλες αυτοκαταστροφικές εκδηλώσεις.

Επίσης, η κοινωνία της φυλακής δεν είναι αταξική. Υπάρχουν οι άρχοντες και οι δούλοι, οι καθηγητές και οι μαθητές, οι πόρνες και οι πελάτες. Υπάρχουν όχι μόνο έντονες ταξικές διαφορές, αλλά και έντονη βία, ενώ ισχύει συνήθως το δίκαιο του ισχυρότερου. Οι κρατούμενοι που είναι πιο ισχυροί γυρίζουν τη βία, που υπάρχει σαν συστατικό της φυλακής, στους πιο αδύναμους που είναι τελικά αυτοί που θα την υποστούν (Δασκαλάκη, 1985).

Μέσα στη φυλακή ο κρατούμενος αισθάνεται ότι δεν είναι τίποτα, ότι δεν αξίζει, οι άλλοι αποφασίζουν για εκείνον, για τις πιο απλές καθημερινές του ανάγκες έως τις πιο σημαντικές ευθύνες και αποφάσεις που τον αφορούν. Η εξάρτηση είναι έντονη και η απόσυρση μια μορφή άμυνας. Η συναισθηματική αδιαφορία, η απάθεια, η μείωση της διανοητικής απόδοσης είναι το αποτέλεσμα της καθημερινής ρουτίνας, της έλλειψης ερεθισμάτων και ενδιαφερόντων, ενώ πολλές φορές ο εγκλεισμός φέρνει στην επιφάνεια λανθάνουσες ψυχικές διαταραχές.

Οι σχέσεις του με το οικογενειακό περιβάλλον κλονίζονται και πολλές φορές διαλύονται μεγαλώνοντας το άγχος του, τα συναισθήματα ενοχής και της απόρριψης. Ακόμα, μέλη της οικογένειας του (σύζυγος – παιδιά) παρουσιάζουν πολλές φορές αντικοινωνική συμπεριφορά εξαιτίας της κοινωνικής απόρριψης και απομόνωσης που υφίστανται μετά τη φυλάκιση του συζύγου – πατέρα.

Η επαγγελματική και οικονομική κατάρρευση είναι σχεδόν αναπόφευκτη και αυτό δημιουργεί προβλήματα όχι μόνο στον κρατούμενο αλλά και στην οικογένεια του. Αν μάλιστα σκεφτούμε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των κρατουμένων προέρχεται από τις ασθενέστερες οικονομικά τάξεις, οι επιπτώσεις των οικονομικών προβλημάτων είναι έντονες και η οικονομική στέρηση που τους εμποδίζει να καλύψουν στοιχειώδεις ανάγκες μπορεί να τους οδηγήσει σε κάθε είδους υποχωρήσεις, σχέσεις εξάρτησης και να τους κάνει θύματα εκμετάλλευσης. Η οικονομική τους κατάσταση επιδεινώνεται ακόμη περισσότερο από την έλλειψη οποιασδήποτε προοπτικής για κοινωνική και επαγγελματική αποκατάσταση, καθώς και το οικογενειακό – κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο θα επιστρέψουν δεν είναι βοηθητικό, αλλά και το στίγμα της φυλακής θα τους ακολουθεί διαρκώς στην προσπάθεια εξεύρεσης εργασίας. Η οποιαδήποτε απασχόληση ή εκπαίδευση μέσα στη φυλακή σπάνια χρησιμοποιείται μετά την αποφυλάκιση για επαγγελματική αποκατάσταση. Ακόμη και η σεξουαλική καταπίεση είναι πολύ έντονη, εξαιτίας της έλλειψης φυσιολογικής σεξουαλικής ζωής με συνέπεια διάφορες παρεκκλίσεις και ψυχικές διαταραχές.

Ο κρατούμενος μέσα στη φυλακή έχει ανάγκη ψυχοκοινωνικής υποστήριξης στην προσπάθεια αντιμετώπισης των πρακτικών ή συναισθηματικών του προβλημάτων. Η υποστήριξη αυτή θα πρέπει, ωστόσο, να προσφερθεί με απόλυτο σεβασμό στην προσωπικότητα του και εφόσον ο ίδιος το επιθυμεί.

7. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥ ΣΤΗ ΦΥΛΑΚΗ

Ο θεσμός των κοινωνικών λειτουργών στις φυλακές άρχισε να λειτουργεί μόλις το 1974, χωρίς καμία οργάνωση και συντονισμό, με αποτέλεσμα να μην υπάρχει καμία εποπτεία ή αξιολόγηση των προσφερόμενων υπηρεσιών που διαφέρουν από φυλακή σε φυλακή. Για την ομαλή λειτουργία των κοινωνικών υπηρεσιών μέσα στα πλαίσια της σωφρονιστικής υπηρεσίας και για την αποσαφήνιση ορισμένων θεμάτων, που δημιουργούνται προφανώς από τη μη επαρκή ενημέρωση του προσωπικού των φυλακών και λοιπών καταστημάτων επί ενός νέου θεσμού, όπως είναι των κοινωνικών λειτουργών, στάλθηκε από το Υπουργείο Δικαιοσύνης προς τους Διευθυντές των Φυλακών, Σωφρονιστικών και Θεραπευτικών Καταστημάτων και Ιδρυμάτων Αγωγής Ανηλίκων, εγκύκλιος με θέμα «Περί του τρόπου λειτουργίας των Κοινωνικών Υπηρεσιών Φυλακών και λοιπών καταστημάτων» (Ελληνική Δημοκρατία, Υπουργείο Δικαιοσύνης, γενική Δ/ση Σωφρονίσεως, Αθήνα 1977). Πιο συγκεκριμένα η εγκύκλιος αυτή αναφέρει ότι:

Διεθνώς έχει αναγνωριστεί ότι η συμμετοχή των κοινωνικών λειτουργών, που είναι εξειδικευμένα όργανα, στη προστασία των διαφόρων κατηγοριών ατόμων κάθε ηλικίας που έχουν ανάγκη οικονομικής, ηθικής, επαγγελματικής ή κοινωνικής συμπαράστασης, είναι απολύτως αναγκαία και χρήσιμη. Στην Ελλάδα η εισαγωγή του θεσμού βράδυνε σχετικά και άρχισε από τα ιδρύματα παιδικής ηλικίας, σήμερα όμως λειτουργούν κοινωνικές υπηρεσίες σε όλους τους τομείς προστασίας, όπως ιδρύματα, νοσοκομεία, κέντρα περιθαλψής γερόντων και αναπήρων, εργοστάσια και άλλα.

Στις υπηρεσίες του Υπουργείου Δικαιοσύνης, ο θεσμός εισήχθη πρώτα στα Ιδρύματα Αγωγής Ανηλίκων, αρχικά υπό την ιδιόμορφη κατάσταση των απεσπασμένων από τον Εθνικό Οργανισμό Πρόνοιας, αργότερα δε υπό την μορφή της κρατικής υπηρεσίας σύμφωνα με το Νομοθετικό Διάταγμα 1735/1973 (ά. 8, «περί συστάσεως και λειτουργίας Κοινωνικής Υπηρεσίας εις τας Φυλακάς και τα Σωφρονιστικά Καταστήματα Ανηλίκων»).

Ήδη, οι κοινωνικές υπηρεσίες στις φυλακές αποτελούν πλέον πραγματικότητα και πρέπει να θεωρούνται αναπόσπαστο μέρος των σωφρονιστικών υπηρεσιών. Για να λειτουργήσει όμως ο χρήσιμος θεσμός κατά τον αποτελεσματικότερο τρόπο, απαιτείται να χαραχθούν ορισμένες γενικές αρχές, οι οποίες θα βοηθήσουν τόσο το παλαιό σωφρονιστικό προσωπικό όσο και τους Κοινωνικούς Λειτουργούς να συνειδητοποιήσουν τα καθήκοντα και τις αρμοδιότητές τους και τα όρια αυτών και να συνεργαστούν κατά τρόπο αποτελεσματικό, με στόχο το σωφρονισμό των κρατουμένων, την επιτυχή προετοιμασία της αποκατάστασής τους, την πρόληψη της υποτροπής τους και

εμμέσως την προστασία του κοινωνικού συνόλου από τις επιπτώσεις της εγκληματικότητας. Έτσι:

1) Το έργο των Κοινωνικών Λειτουργών είναι εξειδικευμένο και ασκείται σύμφωνα με τις επιστημονικά καθιερωμένες μεθόδους της κοινωνικής εργασίας, τις οποίες εφαρμόζουν μόνο οι ειδικά εκπαιδευμένοι Κοινωνικοί Λειτουργοί.

2) Η κοινωνική υπηρεσία αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της σωφρονιστικής υπηρεσίας και λειτουργεί υπό την διεύθυνση της φυλακής, του καταστήματος ή ιδρύματος αγωγής.

3) Η εργασία των Κοινωνικών Λειτουργών περιλαμβάνει εσωτερική και εξωτερική υπηρεσία. Τούτο απαιτεί τον καθορισμό τακτών ημερών εσωτερικής και εξωτερικής εργασίας. Επειδή η ορθή προετοιμασία της αποκατάστασης του κρατούμενου αποτελεί τον βασικό παράγοντα της επιτυχίας της και για το σκοπό αυτό απαιτείται συχνή επικοινωνία του Κοινωνικού Λειτουργού με την οικογένεια, τους εργοδότες, σχολεία, άλλα ιδρύματα ή υπηρεσίες και άλλα. Οι μέρες εξωτερικής υπηρεσίας των Κοινωνικών Λειτουργών δεν πρέπει να είναι λιγότερες των δύο εβδομαδιαίως, εκτός αν ειδικοί λόγοι επιβάλλουν την μείωσή τους, οπότε θα ζητηθεί η έγκριση του υπουργείου μέσω αιτιολογημένης αναφοράς της Διευθύνσεως.

4) Κατά την εσωτερική εργασία των Κοινωνικών Λειτουργών η επικοινωνία τους με τους κρατούμενους είναι ελεύθερη, άμεση και ανεμπόδιστη, με εξαίρεση κάποιες ειδικές κατηγορίες κρατούμενων, για τους οποίους λόγοι τάξεως επιβάλλουν την μη ελεύθερη επικοινωνία. Για τις περιπτώσεις όμως αυτές θα ζητείται απαραίτητως η έγκριση του Υπουργείου μέσω εμπιστευτικής αναφοράς της Διεύθυνσης.

5) Στις συνεντεύξεις των Κοινωνικών Λειτουργών με κρατούμενους ή ανήλικους δεν παρίσταται ούτε μπορεί να παρεμβαίνει ή επεμβαίνει άλλος υπάλληλος, ή να αναμιγνύεται στη συζήτηση. Για αυτό απαιτείται η εξασφάλιση ειδικού χώρου για τις συνεντεύξεις αυτές.

6) Η ελεύθερη επικοινωνία κρατούμενων ή ανήλικων με τον Κοινωνικό Λειτουργό δεν μπορεί να παρεμποδιστεί από κανένα, εκτός αν υπάρχει σοβαρός και ειδικός λόγος τάξεως ή υγείας.

7) Ο Κοινωνικός Λειτουργός οφείλει να επικοινωνεί με κάθε νεοεισερχόμενο κρατούμενο ή ανήλικο το ταχύτερο μετά την εισαγωγή του στη φυλακή, το κατάστημα ή το ίδρυμα αγωγής.

8) Ο Κοινωνικός λειτουργός ενημερώνει το Διευθυντή, ευθύς μετά την πρώτη επικοινωνία του με τον κρατούμενο ή τον ανήλικο, επί των γενικών παρατηρήσεων και εξακριβώσεων του ως προς την προσωπικότητα και τα προβλήματα αυτού και υποβάλλει προτάσεις, όσον αφορά την λήψη ορισμένων μέτρων που έχουν σχέση με την υγεία του κρατούμενου, την τοποθέτησή του σε ομάδα, το πρόγραμμα εκπαίδευσης και εργασίας του, ως και την εν γένει μεταχείρισή του. Τις προτάσεις αυτές ο Διευθυντής οφείλει να έχει υπ' όψιν του κατά τον καθορισμό της μεταχείρισης του κρατούμενου ή ανηλίκου ως και την λήψη κάθε άλλου περί αυτού μέτρου. Επίσης ο Κοινωνικός Λειτουργός

ενημερώνει τον Διευθυντή και για τη μετέπειτα εξέλιξη των υποθέσεων του κρατούμενου ή ανήλικου.

9) Ο Κοινωνικός Λειτουργός πρέπει να ενημερώνεται για κάθε περιστατικό που αφορά τον κρατούμενο του οποίου χειρίζεται την υπόθεση και για κάθε προετοιμαζόμενη μεταβολή της κατάστασης του κρατούμενου (μεταγωγή, τοποθέτηση ή αλλαγή εργασίας, πειθαρχική δίωξη, επισκεπτήριο, υφ' όρον απόλυση και άλλα) για να εκφέρει την γνώμη του ως προς τη λήψη του καταλληλότερου για τον κρατούμενο μέτρο με βάση τα δεδομένα της έρευνάς του και των διαπιστώσεών του ως προς τα προβλήματα του κρατουμένου. Η συνεργασία επί των θεμάτων αυτών του Διευθυντή και του Αρχιφύλακα, του Ψυχολόγου και άλλων, με τον Κοινωνικό Λειτουργό, είναι αναγκαία και εποικοδομητική.

10) Ο Κοινωνικός Λειτουργός συντάσσει τις εκθέσεις και προτάσεις του άνευ οιασδήποτε επεμβάσεως ή επηρεασμού. Ο Διευθυντής δεν μπορεί να επιβάλλει την προσωπική του γνώμη στον Κοινωνικό Λειτουργό, μπορεί όμως και οφείλει να εκφράσει την δική του γνώμη χωριστά εάν δεν συμφωνεί με συγκεκριμένη πρόταση του Κοινωνικού Λειτουργού.

11) Σε περίπτωση μεταγωγής κρατουμένου ή μεταθέσεως ανήλικου, ο Κοινωνικός Λειτουργός συντάσσει εμπειριστατωμένη έκθεση περί του ιστορικού του, η οποία διαβιβάζεται με εμπιστευτική αναφορά της Διευθύνσεως προς ενημέρωση της Κοινωνικής Υπηρεσίας της Φυλακής ή του Ιδρύματος όπου μετάγεται ο κρατούμενος ή μετατίθεται ο ανήλικος.

12) Σε προκείμενη απόλυση κρατουμένου ή ανήλικου ο Κοινωνικός Λειτουργός προγραμματίζει την αποκατάστασή του και ενημερώνει για τις ενέργειές του τον Διευθυντή, με τον οποίο συνεργάζεται για τη λήψη των καταλληλότερων μέτρων.

13) Ο Κοινωνικός Λειτουργός υποχρεούται να παρακολουθεί τον απολυθέντα κρατούμενο προς συμπαράσταση για την επιτυχέστερη δυνατή αποκατάστασή του. Εάν ο κρατούμενος ή ανήλικος πρόκειται να εγκατασταθεί σε άλλη πόλη, ο Κοινωνικός Λειτουργός ενημερώνει ανυπερθέτως και εγκαίρως με εμπιστευτική αναφορά της Διευθύνσεως την Κοινωνική υπηρεσία της πόλης αυτής, εάν υπάρχει ή προκειμένου για ανήλικο, την Υπηρεσία Επιμελητών ανηλίκων ή την Εταιρεία Προστασίας ανηλίκων ή αυτή των Αποφυλακισομένων, για την συμπαράσταση προς τον απολυθέντα και την διευκόλυνση της αποκατάστασής του.

14) Οι εκθέσεις των Κοινωνικών Λειτουργών και οι πληροφορίες τους για την κοινωνική και οικογενειακή κατάσταση του κρατούμενου ή ανήλικου είναι εμπιστευτικές. Σε καμία απολύτως περίπτωση δεν ανακοινώνεται το περιεχόμενο αυτών στον κρατούμενο ή τον ανήλικο ή τους συγγενείς τους ή σε τρίτα πρόσωπα ή άλλους κρατούμενους ή ανήλικους. Κάθε ανακοίνωση των παραπάνω στοιχείων θα συνεπάγεται αυστηρές κυρώσεις σε βάρος των υπευθύνων.

15) Στις Κοινωνικές Υπηρεσίες των Φυλακών, των Σωφρονιστικών Καταστημάτων και Ιδρυμάτων Αγωγής ανακοινώνονται όλες οι εγκύκλιοι ή αποφάσεις του Υπουργείου που είναι γενικής φύσεως ή έχουν σχέση με την μεταχείριση των κρατουμένων ή ανηλίκων γενικά ή με συγκεκριμένο κρατούμενο ή ανήλικο.

16) Οι Κοινωνικοί Λειτουργοί δεν μπορούν να ασχολούνται με ασχολίες άσχετες με τα σαφώς καθορισμένα από το νόμο ή την παρούσα εγκύκλιο καθήκοντά τους, ιδιαίτερα δε με ασχολίες που μπορούν να δημιουργήσουν δυσχέρειες στην ορθή επαφή τους με τον κρατούμενο ή τον ανήλικο ή τις οικογένειές τους (όπως έρευνα σε ατομικά είδη ή ατομικούς χώρους, σωματική έρευνα συγγενών, εποπτεία κατά το επισκεπτήριο και άλλα).

17) Οι Κοινωνικοί Λειτουργοί δεν μπορούν να αλληλογραφούν απ' ευθείας με δημόσιες ή άλλες αρχές, αλλά μόνο μέσω της Διεύθυνσης της Φυλακής ή του Καταστήματος ή του Ιδρύματος, εκτός αν απευθύνονται προς την οικογένεια του κρατούμενου ή του ανηλίκου και για θέματα που τους αφορούν άμεσα, εν γνώσει του Διευθυντή.

18) Για την καλύτερη απόδοση της Κοινωνικής Υπηρεσίας, πρέπει να διατίθεται στους Κοινωνικούς Λειτουργούς κατάλληλο γραφείο προσιτό στους κρατούμενους ή ανήλικους. Επίσης, λόγω της εμπιστευτικότητας των επαφών των Κοινωνικών Λειτουργών, πρέπει να εξασφαλιστεί, όπου δεν υπάρχει, ανεξάρτητη τηλεφωνική σύνδεση στο γραφείο της Κοινωνικής Υπηρεσίας.

19) Πρέπει να ληφθεί μέριμνα για την οργάνωση των γραφείων των Κοινωνικών Υπηρεσιών και τον εξοπλισμό τους με τα απαραίτητα βιβλία, έπιπλα, καρτέλες, φακέλους και τα λοιπά.

20) Όπου υπηρετούν περισσότεροι του ενός Κοινωνικοί Λειτουργοί, η εξωτερική τους εργασία πρέπει να ρυθμίζεται κατά τρόπο ώστε να μην συμπίπτει, εκτός εκτάκτων αναγκών κατά την κρίση του Διευθυντού και του Κοινωνικού Λειτουργού, ώστε να υπάρχει πάντοτε στην Φυλακή, το Κατάστημα ή το Ίδρυμα, Κοινωνικός Λειτουργός για την αντιμετώπιση εσωτερικών περιστατικών και ιδιαίτερα των περιπτώσεων των νεοεισερχομένων ή των απολυομένων ή της επίσκεψης συγγενικών προσώπων των κρατουμένων ή ανηλίκων.

21) Οι προϊστάμενοι της Κοινωνικής Υπηρεσίας, όπου υπάρχουν, οφείλουν:

- Να κατανέμουν τις υποθέσεις των κρατουμένων και ανηλίκων στους Κοινωνικούς Λειτουργούς, λαμβάνοντας υπ' όψιν τους για κάθε περίπτωση την πείρα και τις ικανότητες του Κοινωνικού Λειτουργού σε συνδυασμό με το είδος της υπόθεσης και την προσωπικότητα του κρατουμένου ή ανηλίκου.
- Να εποπτεύουν και να ελέγχουν τακτικά την ποιοτική και ποσοτική εργασία των Κοινωνικών Λειτουργών.
- Να καταρτίζουν για κάθε μήνα το πρόγραμμα της εσωτερικής και εξωτερικής εργασίας κάθε Κοινωνικού Λειτουργού και να το υποβάλλουν στον Διευθυντή της Φυλακής, του Καταστήματος ή του Ίδρύματος για την τελική έγκριση.

- Να χειρίζονται προσωπικά και κατά την κρίση τους και αναλόγως των αναγκών της υπηρεσίας, ορισμένες υποθέσεις που λόγω της φύσεως ή της προσωπικότητας του κρατούμενου ή του ανήλικου απαιτούν τυχόν ειδική εμπειρία.
- Να ενημερώνουν το Διευθυντή για κάθε θέμα που αφορά την γενικότερη λειτουργία της Κοινωνικής Υπηρεσίας καθώς και συγκεκριμένες υποθέσεις.
- Να τηρούν τις κοινοποιούμενες προς την υπηρεσία Εγκυκλίους και αποφάσεις του Υπουργείου, να ενημερώνουν σχετικά τους Κοινωνικούς Λειτουργούς και να μεριμνούν για την ορθή και ταχεία εφαρμογή και εκτέλεσή τους.
- Να μεριμνούν για την τήρηση στατιστικής κινήσεως της Κοινωνικής Υπηρεσίας και να καταρτίζουν κάθε έτος έκθεση απολογισμού του έργου της, την οποία θα υποβάλλουν στην διεύθυνση και μέσω αυτής στο Υπουργείο.
- Να συγκεντρώνουν περιοδικά τους Κοινωνικούς Λειτουργούς σε κοινά συμβούλια, για την ενημέρωση, ανταλλαγή απόψεων σχετικά με τη λειτουργία της Κοινωνικής Υπηρεσίας.

Εκτός από τις παραπάνω αρμοδιότητες του Κοινωνικού Λειτουργού, που ισχύουν και σήμερα, με το νέο Κώδικα Μεταχείρισης Κρατουμένων (ν. 1851/1989, όπως τροποποιήθηκε με το ν. 2408/1996), ο ρόλος του είναι σημαντικά αναβαθμισμένος. Ακολουθούν σύμφωνα με το νόμο τα καθήκοντα του Κοινωνικού Λειτουργού (ά. 113).

Ο Κοινωνικός Λειτουργός:

1. Έρχεται σε άμεση επικοινωνία με κάθε κρατούμενο χωρίς την παρέμβαση τρίτου προσώπου, εκτός αν υπάρχουν δικαιολογημένοι λόγοι ασφαλείας.
2. Λαμβάνει γνώση του ατομικού φακέλου των κρατουμένων και ενεργεί επιτόπιες κοινωνικές έρευνες για συγκέντρωση των απαραίτητων στοιχείων ατομικής, οικογενειακής και κοινωνικής κατάστασής τους.
3. Τηρεί μητρώο περιπτώσεων, ατομικές καρτέλες ή φακέλους και δελτία εξέλιξης και κοινωνικής έρευνας, καθώς και στατιστικά στοιχεία σχετικά με ενέργειες και αποτελέσματα της κοινωνικής εργασίας.
4. Ενημερώνει το διευθυντή και το επιστημονικό συμβούλιο για την προσωπικότητα του κρατουμένου και υποβάλλει προτάσεις για την εξατομικευμένη μεταχείρισή του.
5. Συντάσσει τις προβλεπόμενες εκθέσεις για τους κρατούμενους, των οποίων το περιεχόμενο είναι εμπιστευτικό.
6. Μεριμνά για την κάλυψη υλικών και ηθικών αναγκών των κρατουμένων σε συνεργασία με κοινωνικούς φορείς και άλλες ομάδες.
7. Προετοιμάζει τον απολυόμενο κρατούμενο και το περιβάλλον του για την ομαλή επανένταξή του και παρακολουθεί μετά την αποφυλάκιση όσες περιπτώσεις κρίνει απαραίτητο.

8. Εφαρμόζει τις μεθόδους κοινωνικής εργασίας με άτομα ή ομάδα.

Ακόμη, ο κοινωνικός λειτουργός συμμετέχει στο επιστημονικό συμβούλιο της φυλακής (α.15,16 ΚωΜεΚρ.) και στην επιτροπή αδειών (ά 55 ΚωΜεΚρ.), όπου κάνει εισηγήσεις και προτάσεις για την λήψη ή μη άδειας του κρατούμενου.

Είναι γνωστό (Υπουργείο Δικαιοσύνης, 1996) ότι το συνεχές, αυξανόμενο πρόβλημα των ναρκωτικών έχει διαφοροποιήσει τελευταία τον πληθυσμό των φυλακών, αφού συνεχώς αυξάνεται το ποσοστό των ναρκομανών κρατουμένων που καταδικάζονται για παράβαση του νόμου περί ναρκωτικών ή άλλες πράξεις. Έτσι, σήμερα σε ένα πληθυσμό που προσεγγίζει τις 5.500, το 1/3 σχεδόν έχει κάποια σχέση με τη χρήση ή κατάχρηση ουσιών.

Οι Κοινωνικοί Λειτουργοί προσπαθούν να καλύψουν τις ανάγκες των ναρκομανών για ψυχοκοινωνική υποστήριξη, για αντιμετώπιση διάφορων πρακτικών προβλημάτων, για συμβουλευτική και ενημέρωση, για επικοινωνία με το κοινωνικό περιβάλλον, για βελτίωση των σχέσεων με την οικογένεια, για αντιμετώπιση του άγχους προσαρμογής σε μια νέα πιεστική κατάσταση. Σημαντική είναι η υποστήριξη και η συμβουλευτική που προσφέρεται στα μέλη της οικογένειας του εξαρτημένου, η οποία συχνά αντιμετωπίζει έντονη απογοήτευση, ντροπή, άγχος και ενοχή.

Παράλληλα, ο Κοινωνικός Λειτουργός κινητοποιεί διάφορους κοινωνικούς φορείς για την κάλυψη υλικών και συναισθηματικών αναγκών των κρατουμένων και για τη διοργάνωση ψυχαγωγικών, αθλητικών και πολιτιστικών προγραμμάτων. Είναι φανερό ότι η εργασία του Κοινωνικού Λειτουργού με εξαρτημένους κρατούμενους δεν διαφέρει από αυτή με τους υπόλοιπους κρατούμενους· οι ανάγκες όμως των εξαρτημένων είναι περισσότερο έντονες και πιεστικές.

Επίσης, είναι γνωστό (Τσιλιμιγκάκη, 1994) ότι ο αριθμός των Κοινωνικών Λειτουργών, που εργάζονται στο πλαίσιο των φυλακών, είναι τόσο δυσανάλογα μικρός σε σχέση με τον αριθμό των κρατουμένων (28 κοινωνικοί λειτουργοί για 5.500 περίπου κρατουμένους σε 27 φυλακές), ώστε ο κοινωνικός λειτουργός σε ορισμένες περιπτώσεις να μην προλαβαίνει ούτε καν να γνωρίσει τον κρατούμενο. Ακόμη, σε πολλές περιπτώσεις πέζεται για να ανταποκριθεί και να προσφέρει την απαιτούμενη υποστήριξη και βοήθεια στον κρατούμενο, που προσπαθεί να επιλύσει τα προβλήματα που τον απασχολούν (πρακτικά, οικογενειακά, ψυχολογικά, κοινωνικά, προσαρμογής, επαγγελματικά, σχέσεων και άλλα), και με κανένα τρόπο δεν μπορεί να αντεπεξέλθει στις απαιτήσεις μιας οργανωμένης μετασφρονιστικής αγωγής. Όμως, εκτός από τον περιορισμένο αριθμό, είναι περιορισμένος και ο ρόλος που παίζει ο κοινωνικός λειτουργός μέσα στο σύστημα.

Μεγάλη είναι, επίσης, η έλλειψη Ψυχολόγων και Ψυχιάτρων, ώστε να μην μπορεί να λειτουργήσει η επιστημονική ομάδα για την αντιμετώπιση σοβαρών προβλημάτων των κρατουμένων ή και ενός οργανωμένου προγράμματος

απεξάρτησης. Όμως, το σοβαρότερο πρόβλημα είναι το κατά πόσο είναι δυνατό να επιτευχθεί η κοινωνική επανένταξη μέσα στο κλειστό απαγορευτικό περιβάλλον της φυλακής, όταν μάλιστα ο στιγματισμός και η περιθωριοποίηση κάνει σχεδόν αδύνατη την επανακοινωνικοποίηση του αποφυλακίζομένου, που τελικά επιστρέφει στο περιβάλλον που τον οδήγησε στη φυλακή.

8. ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΑΛΛΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

Οι πρώτες ευρείας κλίμακας επιδημιολογικές μελέτες για την εκτίμηση του μεγέθους και της φύσης του προβλήματος της χρήσης ναρκωτικών στο γενικό και το μαθητικό πληθυσμό της χώρας πραγματοποιήθηκαν από την Ψυχιατρική Κλινική του Πανεπιστημίου Αθηνών στις αρχές τις δεκαετίας του '80. Το επιδημιολογικό «προφίλ» της χρήσης παράνομων ουσιών που ακολουθεί βασίζεται σε στοιχεία από τις σημαντικότερες επιδημιολογικές έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί έως σήμερα (Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Ψυχικής Υγιεινής, 1996).

Έχουν πραγματοποιηθεί δύο έρευνες νοικοκυριών από τους Κοκκέβη, Στεφανή και το Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Ψυχικής Υγιεινής, (1994). Η πρώτη έγινε την άνοιξη του 1984 και η δεύτερη το 1993 σε αντιπροσωπευτικά δείγματα γενικού πληθυσμού ηλικίας 12 – 64 ετών. Η πρώτη έρευνα, του 1984, ήταν πανελλήνια και συμμετείχαν σε αυτήν 4.292 άτομα, ενώ η δεύτερη περιορίστηκε στην ευρύτερη περιοχή των Αθηνών και συμμετείχαν σε αυτή 2.100 άτομα. Στο μαθητικό πληθυσμό πραγματοποιήθηκαν τρεις έρευνες, η πρώτη το 1984, η δεύτερη το 1988 και η τρίτη το 1993. Συμμετείχαν σε αυτές αντιπροσωπευτικά δείγματα μαθητών 14 – 18 ετών. Οι έρευνες του 1984 και του 1993 ήταν πανελλήνιες, ενώ η έρευνα του 1988 διεξήχθη σε δείγμα μαθητών της ευρύτερης περιοχής της Αθήνας. Η συλλογή των στοιχείων έγινε με τη συμπλήρωση ανώνυμων ερωτηματολογίων από τους μαθητές, μέσα στις τάξεις, με επιτήρηση από μέλη της ερευνητικής ομάδας.

Από την πιο πρόσφατη έρευνα του γενικού πληθυσμού το 1993 προκύπτει ότι το 9,5% του πληθυσμού της Αθήνας έχει χρησιμοποιήσει ναρκωτικά τουλάχιστον μια φορά στη ζωή του. Το ποσοστό αυτό είναι σημαντικά αυξημένο σε σχέση με αυτό του 1984, που είναι 5,9%, και εκτιμάται ότι αντιστοιχεί σε 225.400 περίπου άτομα των ηλικιακών ομάδων της έρευνας (12-64 ετών).

Αξιοσημείωτο είναι ότι δεν έχει αυξηθεί μόνο ο συνολικός αριθμός αυτών που έχουν χρησιμοποιήσει ναρκωτικά από το 1984 έως το 1993 αλλά και η συχνότητα της χρήσης. Πληθαίνουν δηλαδή τα άτομα που δεν περιορίζονται απλώς στη δοκιμή ναρκωτικών, αλλά τα χρησιμοποιούν περισσότερες από μία ή δύο φορές. Εκτιμάτε ότι 131.300 άτομα έχουν κάνει συστηματικότερη χρήση (τρεις ή περισσότερες φορές), και 77.400 δέκα ή περισσότερες φορές στη ζωή τους. Η τάση αυτή για συστηματικότερη χρήση ναρκωτικών επιβεβαιώνεται και από την αύξηση κατά την περίοδο 1984-1993 του ποσοστού των ατόμων που δηλώνουν ότι πήραν «ναρκωτικά» μέσα στον τελευταίο χρόνο ή τον τελευταίο μήνα. Η εκτίμηση σε αριθμούς ανέρχεται σε 57.000 και 29.300 άτομα αντίστοιχα. Η χρήση ναρκωτικών εξακολουθεί να εμφανίζεται ως κατ' εξοχήν ανδρικό φαινόμενο, αφού ο αριθμός των ανδρών που αναφέρει εμπειρία χρήσης ναρκωτικών είναι πενταπλάσιος από τον αντίστοιχο των γυναικών.

Η χρήση ναρκωτικών κορυφώνεται στις ηλικίες 18 – 34 ετών, όπου το 15% των ατόμων αναφέρουν εμπειρία με ναρκωτικά. Συστηματικότερη χρήση, πάντως, δηλαδή χρήση μέσα στον τελευταίο χρόνο και στον τελευταίο μήνα, αναφέρουν σε υψηλότερο ποσοστό οι νεαροί ενήλικες 18 – 24 ετών. Στην ηλικία αυτή παρατηρείται μια τάση εξομίωσης της χρήσης ανάμεσα στα δύο φύλα. Η σημαντική, δηλαδή, διαφορά που υπήρχε στη συχνότητα χρήσης μεταξύ των δυο φύλων μειώνεται τόσο, ώστε ο αριθμός των ανδρών χρηστών, από πενταπλάσιος που ήταν σε σύγκριση με αυτόν των γυναικών στο σύνολο του πληθυσμού, όπως ήδη αναφέρθηκε, να γίνεται στους νεαρούς ενήλικες μόνο μιάμιση φορά μεγαλύτερος απ' ότι στα κορίτσια. Άλλωστε, στη νεαρότερη αυτή ηλικία παρατηρείται και η μεγαλύτερη διαχρονική αύξηση της χρήσης και στα δύο φύλα ανάμεσα στο 1984 και το 1993. Χρειάζεται να σημειωθεί, επίσης, ότι στους έφηβους 12 – 17 ετών η χρήση ναρκωτικών παραμένει σταθερή σε χαμηλά επίπεδα και στις δύο έρευνες, με μάλλον μια μικρή τάση αύξησης της συστηματικότερης χρήσης (χρήση μέσα στον τελευταίο μήνα) στα αγόρια.

Τα στοιχεία αυτά από την έρευνα του γενικού πληθυσμού για την εφηβική ηλικία επιβεβαιώνονται και από την έρευνα στο μαθητικό πληθυσμό. Ενώ, δηλαδή, δεν μεταβάλλεται συνολικά μέσα στην τελευταία δεκαετία το ποσοστό των μαθητών που αναφέρουν εμπειρία με ναρκωτικά (περίπου 6%), παρατηρείται μια μικρή αύξηση του ποσοστού των μαθητών που αναφέρουν συστηματικότερη χρήση τους (χρήση μέσα στον τελευταίο χρόνο και τον τελευταίο μήνα), κυρίως μεταξύ των αγοριών. Η εμπειρία με χρήση ναρκωτικών τριπλασιάζεται από τη μικρότερη (13 – 14 ετών) στη μεγαλύτερη εφηβική ηλικία (17 – 18 ετών), όπου το 10% των μαθητών ανεξαρτήτου φύλου αναφέρουν εμπειρία με ναρκωτικά στην πρόσφατη έρευνα. Η τάση αύξησης της χρήσης ναρκωτικών στους μαθητές παρατηρείται κυρίως στα δύο μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας μας, την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη, με την τελευταία να έχει το προβάδισμα.

Η κάνναβη (μαριχουάνα/ χασίς) είναι το πιο διαδεδομένο «ναρκωτικό», αφού το έχει χρησιμοποιήσει το σύνολο σχεδόν των ατόμων του γενικού πληθυσμού, όσο και των μαθητών που αναφέρουν χρήση ναρκωτικών. Εξετάζοντας το φύλο σε συνδυασμό με την ηλικία, διαπιστώνεται ότι κάνναβη έχει χρησιμοποιήσει το 28% των ανδρών στην ηλικία των 25 – 35 ετών.

Όλες οι άλλες παράνομες ουσίες, εκτός από την κάνναβη, έχουν χρησιμοποιηθεί από πολύ μικρότερο ποσοστό ατόμων (LSD 1,4%, κοκαΐνη 0,8%, ηρωίνη 0,5%). Τα υψηλότερα ποσοστά εμπειρίας με παραισθησιογόνα αφενός και ηρωίνη αφετέρου εμφανίζονται στους νεαρούς ενήλικες άνδρες 18 – 24 ετών φθάνοντας στα επίπεδα 5,2% και 1,5% αντίστοιχα. Η χρήση κοκαΐνης στους άνδρες ηλικίας 18 – 24 ετών αναφέρεται σε ποσοστό 3%.

Επίσης, στην έρευνα της Κοκκέβη (1988) αναφέρεται ότι σύμφωνα με την αναδρομική μελέτη των γνωστών περιπτώσεων που κάλυπτε τη δεκαετία 1973-1983, βρέθηκαν καταγεγραμμένοι στις υγειονομικές, αστυνομικές και

δικαστικές υπηρεσίες της χώρας 9.619 τοξικομανείς (91% άνδρες). Παρατηρήθηκε μία σημαντική αύξηση του συνολικού αριθμού των καταγεγραμμένων μετά το 1976 και ιδιαίτερα αύξηση των γυναικών έναντι των ανδρών.

Η μελέτη στους φυλακισμένους τοξικομανείς έδειξε ότι το 95% ήταν εξαρτημένοι από ηρωίνη με ιστορικό παράλληλης χρήσης πολλών ουσιών. Από αυτούς, το 49% είχαν διάγνωση κατάχρησης αλκοόλ, το 75% αντικοινωνικής προσωπικότητας και το 57% σεξουαλικών διαταραχών, έναντι αντίστοιχα του 22%, του 30% και του 8,1% των φυλακισμένων μαρτύρων που δεν ήταν τοξικομανείς. Τα ¾ των φυλακισμένων έναντι του ¼ των μαρτύρων είχαν καταδικαστεί πάνω από δύο φορές.

Ακόμη, με την επιδημιολογική έρευνα στο μαθητικό πληθυσμό που πραγματοποιήθηκε το 1984, βρέθηκαν να συνδέονται με τη χρήση ουσιών αρκετοί ψυχοκοινωνικοί παράγοντες, όπως χρήση νόμιμων ουσιών από μέλη της οικογένειας, ψυχική νόσος γονέων, σχολική αποτυχία, παραπτωματική συμπεριφορά, ψυχοσωματικά και καταθλιπτικά συμπτώματα, χαμηλή αυτοεκτίμηση, απόπειρες αυτοκτονίας και άλλα.

Σε έρευνα του Δαρδαβέση (1993), με απαντήσεις 208 χρηστών ενδοφλέβιων ναρκωτικών, έγινε προσπάθεια διαπίστωσης των ηλικιών έναρξης της χρήσης, της συχνότητας και του είδους των χρησιμοποιούμενων ουσιών. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι το 31,3% των χρηστών ενδοφλέβιων ναρκωτικών χρησιμοποίησε για πρώτη φορά ενδοφλέβια ναρκωτικά σε ηλικία 15 – 19 ετών. Οι συχνότερα χρησιμοποιούμενες ναρκωτικές ουσίες είναι κατά σειρά η σκέτη ηρωίνη, τα ηρεμιστικά, ηρωίνη-κοκαΐνη, η σκέτη κοκαΐνη και το χασίς. Τα κύρια ενέσιμα χρησιμοποιούμενα ναρκωτικά είναι κατά σειρά η σκέτη ηρωίνη και ηρωίνη – κοκαΐνη. Το 57,2% των χρηστών ενδοφλέβιων ναρκωτικών χρησιμοποιεί ενδοφλέβια ναρκωτικά καθημερινά και το 32,2% 3 – 4 φορές ημερησίως. Συμπεραίνεται η ανάγκη για άμεση και θαρραλέα τροποποίηση θεσμών και διαδικασιών, ώστε το ταχύτερο δυνατό και με τον αποτελεσματικότερο τρόπο να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα της διάδοσης των ναρκωτικών στη χώρα μας.

Επίσης ο ίδιος ερευνητής (Δαρδαβέσης, 1992), στη μελέτη του με σκοπό την καταγραφή και την αξιολόγηση της έκτασης του προβλήματος των ναρκωτικών στη χώρα μας κατά τη δεκαετία 1980-1989, με τη μέθοδο της επεξεργασίας στοιχείων των Στατιστικών της Δικαιοσύνης και της Κοινωνικής Πρόνοιας και Υγιεινής της ΕΣΥΕ, κατέγραψε τον αριθμό των καταδικασθέντων για χρήση, κατοχή και εμπορία ναρκωτικών κατά φύλο, ηλικία, κατηγορία αδικήματος και περιοχή τελέσεώς του. Καταγράφηκε, επίσης, ο αριθμός των νοσηλευθέντων, λόγω φαρμακευτικής εξάρτησης κατά φύλο, ηλικία, επάγγελμα, οικογενειακή κατάσταση, τόπο διαμονής και έκβαση της νοσηλείας.

Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι κατά την περίοδο 1980-1987 διαπράχθηκαν από 9.284 δράστες 5.290 αδικήματα σχετικά με τα ναρκωτικά, από τα οποία

ποσοστό 43,2% διεπράχθησαν στην περιοχή των Αθηνών. Καταδικάστηκαν 2.680 άτομα, από τα οποία το 5,1% με ποινή καθείρξεως, ενώ σε επτά ανήλικους επιβλήθηκαν σωφρονιστικά μέτρα. Την περίοδο 1980-1989 νοσηλεύτηκαν 12.159 άτομα λόγω φαρμακευτικής εξάρτησης. Από αυτά ποσοστό 92,8% ήταν άνδρες, 53,9% 20 – 29 ετών, και ποσοστό 30,3% εργάτες και τεχνίτες. Συνολικά 7.684 τοξικομανείς παρουσίασαν βελτίωση μετά τη νοσηλεία τους. Υπάρχουν όμως σαφείς ενδείξεις ότι το πρόβλημα διογκώνεται με ανησυχητικούς ρυθμούς, που επιβάλλουν την άμεση λήψη ριζικών μέτρων για την αντιμετώπισή του.

Η έρευνα των Μούγια, Κοκκόρη & Λυκέτσου (1983), με θέμα τη σύγκριση εχθρικών χαρακτηριστικών της προσωπικότητας μεταξύ ηρωινομανών, φυλακισμένων και δείγματος του Ελληνικού πληθυσμού, έδειξε ότι η ομάδα φυλακισμένων ηρωινομανών που έκαναν ενδοφλέβια χρήση ηρωίνης παρουσίασε σημαντικά υψηλότερη βαθμολογία μετρήσεων ενός χαρακτηριστικού εχθρικότητας, της αλλοτιμωρητικότητας. Υψηλότερη βαθμολογία έδειξε επίσης και η μέτρηση δύο βασικών δυσθυμικών καταστάσεων, του άγχους και της κατάθλιψης, σε σύγκριση με μία ομάδα ελέγχου φυλακισμένων και με τις φυσιολογικές τιμές του γενικού πληθυσμού. Υποστηρίζεται η υπόθεση ότι η αλλοτιμωρητικότητα προδιέθεσε τους ηρωινομανείς σε ψυχοπαθολογική συμπτωματολογία, που επιβεβαιώθηκε με τις μετρήσεις υψηλής βαθμολογίας άγχους και κατάθλιψης. Διευκρινίζεται ότι οι μετρήσεις της αλλοτιμωρητικότητας αφορούσαν σε αυξημένη εχθρικότητα αισθημάτων, σκέψεων, επιθυμιών και στάσεων κατά τη διάρκεια της ζωής.

Η μελέτη των Μούγια, Μπέη & Αστρινάκη (1985), καλύπτει 53 άνδρες τοξικομανείς, και έχει θέμα τα ψυχοκοινωνικά χαρακτηριστικά και διάγνωση σε κρατούμενους τοξικομανείς. Κατά την είσοδό τους στο Ψυχιατρείο Κρατουμένων, συμπληρωνόταν έντυπο με δημογραφικά στοιχεία και πληροφορίες πάνω στο προηγούμενο ποινικό μητρώο, προηγούμενες νοσηλείες, ιστορικό τοξικομανίας στη συνέχεια κατατάσσονταν οι ερωτώμενοι στις διαγνωστικές κατηγορίες του DSM III, αφού διεξάγονταν δύο συνεντεύξεις. Σύμφωνα με τα ευρήματα της μελέτης, μεταξύ άλλων, η πλειοψηφία των κρατούμενων αρρένων τοξικομανών έχει ως εξής: 28 έως 30 ετών, κάτοικος πόλης, άγαμος, με φτωχή εκπαίδευση, ασταθή επαγγελματική ενασχόληση, απαλλαγμένος από τη στρατιωτική του θητεία, ήδη κατά το παρελθόν στη φυλακή για ναρκωτικά ή άλλο λόγο. Περίπου 57% είχαν στο παρελθόν ατυχήματα για τα οποία νοσηλεύτηκαν, και 34% είχαν πατέρα που έκανε κατάχρηση οινόπνευματων. Σύμφωνα με τα κριτήρια και τις διαγνωστικές κατηγορίες του DSM III η συνηθέστερη εξάρτηση είναι στα οπιοειδή και άλλες μη αλκοολικές ουσίες, σε έδαφος αντικοινωνικής διαταραχής της προσωπικότητας. Ποσοστό 25% κάλυπταν τα κριτήρια για στερητικά συμπτώματα σε οπιοειδή κυρίως, 15% για δυσθυμική διαταραχή, 36% για

αγχώδη διαταραχή ή διαταραχή προσαρμογής με αγχώδη συναισθηματική διάθεση. Ένα υψηλό ποσοστό υπόκρισης και προσποιητικής διαταραχής σημειώνεται συνήθως κατά την περίοδο που ακολουθεί άμεσα τη σύλληψη. Γίνεται συζήτηση στο κατά πόσο το DSM III καλύπτει διαγνωστικά και βοηθάει χρήσιμα την ταξινόμηση των ναρκομανών κρατουμένων.

Όσον αφορά τις διαπροσωπικές σχέσεις όσων κάνουν χρήση τοξικών ουσιών, διεξάχθηκε έρευνα των Μαλλιώρη, Μητσικώστα, Αγγελόπουλου & Στεφανή (1992), με δείγμα 300 χρήστες ουσιών. Μόνο το 38,7% των χρηστών δηλώνουν ότι είναι ευχαριστημένοι από τις σχέσεις με τους γονείς τους, 42% και 44% ότι είναι ευχαριστημένοι από τις σχέσεις με τα αδέρφια τους και το αντίθετο φύλο, αντίστοιχα, ενώ μόνο 33% των χρηστών δηλώνουν ικανοποίηση για τις σχέσεις με τους φίλους τους. Αξίζει να σημειωθεί ότι υπάρχει στατιστικά μεγαλύτερη δυσαρέσκεια από τις σχέσεις με τους φίλους τους, από ότι με τους γονείς τους.

Οι ψυχοκοινωνικές παράμετροι βάσει ιατροδικαστικών αναλύσεων χιλίων συλληφθέντων χρηστών τοξικών ουσιών, είναι το θέμα έρευνας των Μπούκη, Κοντόπουλου & Χατζηχαλαράμπους (1995). Εξετάστηκαν συστηματικά χίλια περιστατικά, που είχαν σχέση με χρόνιους χρήστες ναρκωτικών ουσιών. Τα περιστατικά αφορούσαν συλληφθέντες για αδικήματα του νόμου 1729/87 περί ναρκωτικών. Τα στατιστικά σημαντικά αποτελέσματα εστιάζουν στα ακόλουθα: α) Οι περισσότεροι χρήστες ξεκίνησαν από ήπιες μορφές εξάρτησης, όπως χασίς, και διαμέσου κατάχρησης άλλων ουσιών κατέληξαν στον χώρο των οπιούχων και/ ή της κοκαΐνης. β) Αν και μεγάλωσαν σε δομημένο οικογενειακό πλαίσιο, εν τούτοις η έλλειψη ικανοτήτων επιβίωσης σε γνωστικό και συναισθηματικό επίπεδο, σε συνδυασμό με έλλειψη ευκαιριών στο κοινωνικό περιβάλλον παρεμπόδισαν την φυσιολογική εξέλιξη αυτών των ατόμων. Αυτό απορρίπτει πορίσματα προηγούμενων ερευνών στον ελληνικό χώρο, οι οποίες αναφέρουν ότι το διαζύγιο στην οικογένεια είναι στατιστικά σημαντικός παράγοντας που οδηγεί στη χρήση ναρκωτικών ουσιών.

Η πρώτη Έκθεση του Ε.Κ.ΤΕ.Π.Ν (Ελληνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης και Πληροφόρησης για τα Ναρκωτικά και την Τοξικομανία, 1996), μας δίνει τις παρακάτω πληροφορίες για τους δείκτες από συστήματα καταγραφής, δηλαδή για τις συλλήψεις και κατηγορίες, τις καταδίκες και φυλακίσεις.

Οι δείκτες που αφορούν τις παραβάσεις του νόμου περί ναρκωτικών αφορούν τις νομικές συνέπειες της χρήσης και μας ενημερώνουν σχετικά αφενός μεν με τα επίπεδα της εγκληματικής δραστηριότητας που συνδέεται με τα ναρκωτικά, αφετέρου δε με τα μέτρα, κατασταλτικά και νομικά, που υιοθετεί η χώρα. Οι δείκτες αυτοί επηρεάζονται από τη δομή και την οργάνωση των διωκτικών αρχών, το επίπεδο δραστηριότητας που αναπτύσσουν, επίσης από τον τρόπο εφαρμογής της νομοθεσίας και τον τρόπο καταγραφής και

κατηγοριοποίησης των παραβάσεων. Μεταβολές επομένως που παρατηρούνται μέσα στο χρόνο στους δείκτες αυτούς θα πρέπει να ερμηνεύονται κάτω από το πρίσμα των ενδεχόμενων μεταβολών στη νομοθεσία, στην πολιτική, στον τρόπο λειτουργίας και στις προτεραιότητες και δραστηριότητες των διωκτικών ή νομικών αρχών της χώρας. Η συμβολή των δεικτών αυτών παρά τις αδυναμίες τους, σε συνδυασμό και με άλλους δείκτες, είναι ιδιαίτερα σημαντική για την καλύτερη κατανόηση των διάφορων πτυχών του προβλήματος των ναρκωτικών.

Η πληρότητα των δεικτών αυτών στη χώρα μας καλύπτει το 100% των περιπτώσεων. Σύμφωνα με τις αρμόδιες αρχές, σε κάθε περίπτωση που ένα άτομο συλλαμβάνεται, κατηγορείται, καταδικάζεται ή φυλακίζεται, καθώς επίσης και στις περιπτώσεις κατασχέσεων ναρκωτικών, υπάρχει ανεξαιρέτως η καταγραφή τους.

Τα στοιχεία για συλληφθέντα και κατηγορηθέντα άτομα συγκεντρώνονται από το Συντονιστικό Όργανο Δίωξης Ναρκωτικών – Εθνική Μονάδα Πληροφοριών (Σ.Ο.Δ.Ν. – Ε.Μ.Π.), το οποίο συστάθηκε το 1991 από τα Υπουργεία Δημόσιας Τάξης (ΕΛ.ΑΣ.), Οικονομικών (Τελωνιακή Υπηρεσία) και Εμπορικής Ναυτιλίας (Λιμενικό Σώμα), τα οποία ασχολούνται με τη δίωξη των ναρκωτικών.

Οι συλλήψεις από την τοπική Αστυνομία για τη χρήση ή κατοχή αποτελούν συνήθως δείκτη της ζήτησης των ναρκωτικών, ενώ η διαπίστωση παραβάσεων στη διακίνηση από την Υπηρεσία Δίωξης ναρκωτικών ή τα τελωνεία αποτελούν δείκτη της προσφοράς των ναρκωτικών.

Τα άτομα που κατηγορήθηκαν και παραπέμφθηκαν στη Δικαιοσύνη από την ελληνική Αστυνομία αντιπροσωπεύουν ποσοστό μεγαλύτερο από το 95% του συνόλου των κατηγορηθέντων από τις Διωκτικές Αρχές, με εξαίρεση το 1992 και 1993, που παρατηρείται μια κάποια μείωση. Ο αριθμός που εκφράζει το πλήθος των κατηγορηθέντων και παραπεμφθέντων στη Δικαιοσύνη ατόμων αυξάνει συνεχώς. Το 1995 ο αριθμός παρουσίασε αύξηση κατά 28,5% σε σχέση με το 1994, και είναι περίπου τετραπλάσιος από αυτόν του 1985. Ο αριθμός των κατηγορηθέντων και από τις τρεις Διωκτικές Αρχές ατόμων για το 1995 παρουσίασε άνοδο κατά 30% σε σχέση με το 1994 και κατά 13,3% σε σχέση με το 1991, ενώ παρατηρήθηκε μια μικρή πτώση κατά την περίοδο 1992-1993.

Ως προς τις καταδίκες και φυλακίσεις, η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (Ε.Σ.Υ.Ε.) και ειδικότερα η Υπηρεσία Στατιστικής του Υπουργείου Δικαιοσύνης, συλλέγει ανά τρίμηνο έντυπα που συμπληρώνονται από τις Δικαστικές Υπηρεσίες και τα Σωφρονιστικά Καταστήματα της χώρας, σε κάθε περίπτωση τελεσίδικης καταδίκης ή φυλάκισης κάποιου ατόμου, λόγω παράβασης του Νόμου περί Ναρκωτικών.

Ο αριθμός των καταδικασθέντων παραβατών του νόμου περί ναρκωτικών παρουσιάζει μια σταθερή αύξηση από το 1985 έως το 1992, οπότε φτάνει τους 1.065 και μετά μια κάμψη, οπότε και φτάνει το 1994 τους 1.026. παρουσιάζεται δηλαδή το 1994 μια αύξηση κατά 52,9% σε σχέση με το 1988 και κατά 213% σε σχέση με τους καταδικασθέντες το 1985.

Από τους καταδικασθέντες το 1994 οι 971 (94,6%) ήταν άνδρες και οι 55 (5,4%) γυναίκες. Το 62,4% αφορούσε καταδίκες για χρήση, το 29,4% καταδίκες για εμπορία – διακίνηση και το 8,2% καταδίκες για καλλιέργεια ναρκωτικών. Την τελευταία τετραετία, 1991-1994, παρατηρείται μια μείωση του αριθμού των καταδικασθέντων για χρήση ναρκωτικών (το 1991 ήταν στο 78% επί του συνόλου των καταδικασθέντων παραβατών του νόμου περί ναρκωτικών) και μια αύξηση του αριθμού των καταδικασθέντων για εμπορία – διακίνηση (το 1991 ήταν στο 19,5% επί του συνόλου) και των καταδικασθέντων για καλλιέργεια ναρκωτικών (το 1991 ήταν στο 2,5% επί του συνόλου).

Επίσης αύξηση παρουσιάζει, από το 1985 έως το 1994, το ποσοστό του συνόλου των καταδικασθέντων παραβατών του νόμου περί ναρκωτικών επί του συνόλου καταδικασθέντων (το 1985 ήταν 0,3%, το 1990, 0,79% και το 1994, 1,22%). Συνεχώς αυξανόμενο, από το 1988 έως το 1993, είναι και το ποσοστό των υπότροπων παραβατών επί του συνόλου των καταδικασθέντων παραβατών του νόμου περί ναρκωτικών (43,4% των καταδικασθέντων ήταν υπότροποι το 1988 και το 58% το 1993).

Η έρευνα με θέμα «ο θεσμός της φυλακής στην Ελλάδα» (επιθεώρηση κοινωνικών ερευνών, 1988, αφιέρωμα στον Ηλ. Δασκαλάκη) ξεκίνησε το 1983, και θεωρείται έως σήμερα η έρευνα σταθμός για τις ελληνικές φυλακές. Τα αποτελέσματά της μεταξύ άλλων είναι τα εξής.

Από το σύνολο των κρατουμένων του δείγματος, για το συντριπτικό ποσοστό του 98%, η εικόνα της φυλακής παρουσιάζεται να έχει σαφώς αρνητικό χαρακτήρα. Η αρνητική εικόνα οξύνεται ή αμβλύνεται ανάλογα με τη συγκεκριμένη φυλακή.

Ανάλογα με την υποτροπή παρατηρείται ότι, γενικά, οι κρατούμενοι που έχουν μπει στη φυλακή περισσότερες φορές από μία (υπότροποι) φαίνεται να έχουν αναλογικά την πιο αρνητική εικόνα της φυλακής σε σχέση με εκείνους που βρίσκονται μέσα για πρώτη φορά (μη υπότροποι).

Η αρνητική εικόνα της φυλακής επιβεβαιώνεται και από τις απαντήσεις των κρατουμένων σχετικά με το τι θεωρούν πιο ευχάριστο στην καθημερινή ζωή τους στη φυλακή. Το 1/3 περίπου των εγκλειστών δεν θεωρεί τίποτα απολύτως ικανό να τους δώσει την παραμικρή ευχαρίστηση στην καθημερινότητα της φυλακής. Εντούτοις, από εκείνους που καταφέρνουν να βρουν κι ευχάριστες στιγμές, το μεγαλύτερο ποσοστό (20%) αναφέρει σαν μόνη ευχαρίστηση την απασχόληση, είτε με τη μορφή εργασίας είτε με τη μορφή της πνευματικής απασχόλησης (όπως διάβασμα βιβλίων, ζωγραφική και άλλα).

Κοντά στην απασχόληση έρχεται, με ποσοστό 17% του συνόλου των κρατουμένων, σαν πιο ευχάριστη η στιγμή της επικοινωνίας με τον έξω κόσμο, δηλαδή οι ώρες του επισκεπτηρίου, του τηλεφωνήματος στους συγγενείς ή της αλληλογραφίας με τους δικούς τους. Η τηλεόραση, το ραδιόφωνο και τα επιτραπέζια παιχνίδια είναι επίσης από τα πράγματα που δίνουν ευχαρίστηση σε ένα ποσοστό 14% των κρατουμένων, (το μικρό αυτό ποσοστό πιθανόν να

οφείλεται στο γεγονός ότι οι δυνατότητες αυτές δεν υπάρχουν σε κάθε φυλακή του δείγματος). Η απασχόληση (εργασία) κατέχει την πρώτη θέση στα πράγματα που δίνουν ευχαρίστηση στους κρατούμενους μέσα στη φυλακή για δύο λόγους, αφενός μεν, γιατί η μέρα του εργαζόμενου κρατούμενου μετράει για δύο (δηλαδή μειώνεται στο μισό ο χρόνος έκτισης της ποινής του), αφετέρου δε διότι αποτελεί διέξοδο από το άγχος της καθημερινότητας, που συνεπάγεται ο εγκλεισμός σε ένα κλειστό ίδρυμα όπως η φυλακή.

Η εικόνα που έχουν οι κατάδικοι για τη φυλακή συμπληρώνεται με τις απόψεις τους για το τι πρέπει να κάνει κανείς για να περνάει όσο το δυνατόν καλύτερα στη φυλακή. Πάνω από τους μισούς κρατούμενους (57%) του συνόλου των φυλακών του δείγματος επιβεβαιώνουν, για μία ακόμη φορά, ότι η δυνατότητα για απασχόληση, είτε είναι εργασία (κατασκευή χειροτεχνημάτων και άλλα), είτε διάβασμα, αθλητισμός, τέχνη, ψυχαγωγία, αποτελεί την κυριότερη ανάγκη για να μπορεί κανείς να αντέξει τη φυλακή, αλλά επίσης (η εργασία) και για να μειώσει το χρόνο φυλάκισης.

Από το υπόλοιπο 43% του συνόλου των κρατουμένων, το 1/3 θεωρεί την αποστασιοποίηση, την απομάκρυνση από τα πράγματα, λύση στα δεινά της φυλάκισης. Και με αυτήν την αποστασιοποίηση εννοούν την απομόνωση, το κλείσιμο στον εαυτό τους και την αδιαφορία για τους άλλους. Από τους υπόλοιπους φυλακισμένους του συνόλου του δείγματος, ένα 7% θεωρεί τη «ρουφιανιά» απαραίτητη για να επιβιώσει κανείς στη φυλακή, ένα άλλο 7% την αυτοκυριαρχία και ένα τρίτο τις καλές σχέσεις με τους συγκαταρούμενους.

Η συντριπτική πλειοψηφία (82%) των κρατουμένων του δείγματος, σε αντίθεση με την επίσημη ιδεολογία, θεωρεί την πραγματική λειτουργία της φυλακής αρνητική. Τη λειτουργία της φυλακής τη θεωρεί θετική ένα μικρό ποσοστό (14%) του συνόλου των κρατουμένων, από τους οποίους αναλογικά περισσότεροι είναι μη υπότροποι.

Από τις απαντήσεις των ατόμων του δείγματος, προκύπτει ότι έξι στους δέκα εγκλείστους (63%) εργάζονται μέσα στη φυλακή. Στο σύνολο του δείγματος, 26% εργάζεται σε βοηθητικές εργασίες (καθαριστές, στο πλυντήριο ρούχων, στο μαγειρείο και άλλα), 16% σε αγροτικές (γεωργοί στο μύλο και άλλα), 11% σε τεχνικές (ηλεκτρολόγοι, ράφτες, επιπλοποιοί και άλλα) και 8% σε εργασίες για πλαισίωση των υπηρεσιών της διοίκησης (βοηθός νοσοκόμου, καφετζής, αποθηκάριος και άλλα).

Η πλειονότητα των φυλακισμένων (68%) πιστεύει πως χρησιμοποιούνται ορισμένα κριτήρια για να επιλέγονται αυτοί στους οποίους ανατίθεται εργασία. Τα κριτήρια αυτά είναι: σκοπιμότητα και αυθαιρεσία, που προτάθηκαν από το 47% του δείγματος, καλή συμπεριφορά, το 28%, ποινική κατάσταση, το 18%, και τέλος η επαγγελματική ικανότητα ήρθε τελευταία, την πρότεινε το 5%.

Οι περισσότεροι τρόφιμοι (58%) πιστεύουν πως η εργασία που κάνει ο κατάδικος στη φυλακή δεν θα του φανεί χρήσιμη για την επαγγελματική του αποκατάσταση μετά την αποφυλάκιση του. Αναλογικά, οι περισσότεροι υπότροποι δεν εργάζονται στη φυλακή, ενώ οι μη υπότροποι απασχολούνται. Οι

εργασίες που κάνουν είναι αγροτικές ή βοηθητικές. Οι υπότροποι δήλωσαν πως δεν υπάρχουν δυνατότητες να προσφέρεται εργασία σε όλους τους κατάδικους, πράγμα που δεν συμερίζονται οι μη υπότροποι για αυτούς, οι εργασίες που μπορεί να κάνει ο τρόφιμος της φυλακής είναι, σε μεγαλύτερη αναλογία, οι αγροτικές. Τέλος, σύμφωνα με τη γνώμη των υπότροπων, τα κριτήρια που χρησιμοποιούνται για να επιλέγονται οι κατάδικοι στους οποίους ανατίθεται εργασία, είναι η σκοπιμότητα και η αυθαιρεσία, κάτι που δεν το παραδέχονται στην ίδια αναλογία οι μη υπότροποι.

Όσον αφορά τη χρήση του ελεύθερου χρόνου, πάνω από τα μισά άτομα του δείγματος (56%) δήλωσαν ως δυνατότητα για διασκέδαση την τηλεόραση, το 27% δήλωσε τα σπορ, και μόνο ένας στους δέκα (10%) απάντησε ότι υπάρχει η δυνατότητα κάποιας βιβλιοθήκης. Ας σημειωθεί πως ένα 15% των φυλακισμένων δεν βλέπει καμία δυνατότητα για να περνούν τον χρόνο τους ευχάριστα οι έγκλειστοι.

Σε σχετική ερώτηση ένας στους τέσσερις φυλακισμένους του δείγματος (24%) απάντησε πως, όσο καιρό βρίσκεται στη φυλακή, γίνονται διαλέξεις, μαθήματα, ομιλίες και άλλα. Από αυτούς παρακολούθησαν τέτοιες εκδηλώσεις οι τρεις στους τέσσερις (79%). Πιο αναλυτικά, το 44% τις παρακολούθησε συχνά, ενώ 35% σπάνια. Για τα θέματα που αναπτύχθηκαν το 50% των εγκλειστών κρίνει πως ήταν από εκείνα που προσφέρουν ωφέλεια.

Οι έγκλειστοι των ελληνικών φυλακών αξιολογούν τις συνθήκες κράτησής τους στις ελληνικές φυλακές από κακές ως απαράδεκτες το 53% (23% και 30% αντίστοιχα), ενώ το 45% θεωρεί τις συνθήκες από καλές ως ανεκτές (23% και 22% αντίστοιχα).

Οι μισοί περίπου από τους κρατούμενους που θεωρούν τις συνθήκες καλές πιστεύουν ότι η αξιολόγησή τους αυτή οφείλεται στις καλές σχέσεις που έχουν με την υπηρεσία. Παραδέχονται ότι δεν έχουν ιδιαίτερα προβλήματα, αν δεν «πηγαίνουν κόντρα στη διεύθυνση της φυλακής» και δεν συγκρούονται με τους φύλακες. Ορισμένοι συγκρίνουν τις συνθήκες κράτησης με τις συνθήκες πριν από το 1981: «δεν πέφτει τόσο ξύλο όσο τότε». Γενικά μπορεί να ειπωθεί ότι αυτός είναι ο κοινωνικός τύπος του κρατούμενου που δεν έχει ιδιαίτερα προβλήματα με τη διεύθυνση και το προσωπικό.

Το 1/3 περίπου από τους κρατούμενους που θεωρούν τις συνθήκες καλές (31%), αποδίδει τη θετική του αξιολόγηση στους ευμενείς υλικούς όρους που παρέχονται μέσα στη φυλακή. Οι υπόλοιποι αναφέρονται στις ευνοϊκές συνθήκες απασχόλησης και τις καλές σχέσεις με τους συναδέλφους τους. Υπάρχει και ένα ποσοστό κρατουμένων οι οποίοι θεωρούν τις συνθήκες ανεκτές, επειδή έχουν αποδεχτεί ότι «η φυλακή είναι φυλακή», επομένως δεν θα μπορούσαν να περιμένουν τίποτα καλύτερο (8%, 9%, 13% αντίστοιχα των ατόμων που απάντησαν). Οι κρατούμενοι που θεωρούν ευμενείς τους υλικούς όρους της φυλάκισής τους, παραδέχονται ότι αυτό συμβαίνει, γιατί η φυλακή στην οποία βρίσκονται είναι καλύτερη συγκριτικά με τις άλλες. Όσοι θεωρούν τις συνθήκες καλές, επειδή τους παρέχονται ευνοϊκές συνθήκες απασχόλησης,

είναι ικανοποιημένοι, ή γιατί βρίσκονται σε αγροτική φυλακή, ή γιατί στη φυλακή αυτή μπορούν να κερδίσουν χρήματα από την εργασία τους, κι ακόμη γιατί θα μειωθεί μελλοντικά η ποινή τους. Οι κρατούμενοι που δεν παραπονούνται για τις συνθήκες κράτησης, επειδή έχουν αποδεχτεί το γεγονός ότι «η φυλακή είναι φυλακή», θεωρούν ότι υφίστανται τις συνέπειες της πράξεώς τους και βιώνουν τη φυλάκισή τους σαν τιμωρία. Έχουν τη γνώμη ότι «η φυλακή δεν είναι ξενοδοχείο», «ο ένοχος πρέπει να πληρώσει», και «αν οι συνθήκες ήταν άριστες, αυτό δεν θα ήταν σωφρονισμός».

Όσον αφορά το κατά πόσο ο κατάδικος στην προσπάθεια προσαρμογής του μέσα στη φυλακή αποκτά τη συνήθεια για χρήση ναρκωτικών, οι πληροφορίες που συγκεντρώθηκαν είναι οι ακόλουθες:

Το 1/3 των κρατουμένων (33%) απάντησε καταφατικά και χωρίς επιφυλάξεις ότι γίνεται χρήση ναρκωτικών μέσα στη φυλακή που βρίσκεται. Το 45% απάντησε αρνητικά. Το 22% δεν ξέρει (ή δεν απαντά) αν γίνεται χρήση ναρκωτικών στη συγκεκριμένη φυλακή.

Από όσους κρατούμενους απάντησαν ότι γίνεται χρήση ναρκωτικών μέσα στη φυλακή, ένα ποσοστό (41%) πιστεύει πως το ποσοστό χρήσης ναρκωτικών μέσα σε αυτή τη φυλακή είναι μικρό, ένα 24% πιστεύει πως είναι μέτριο και ένα 32% πως είναι μεγάλο. Από αυτούς που είπαν ότι δεν ξέρουν αν γίνεται χρήση ναρκωτικών, οι περισσότεροι βρίσκονταν για πρώτη φορά στη φυλακή (δεν ήταν υπότροποι).

Οι κρατούμενοι έχουν διαμορφωμένες απόψεις και όσον αφορά τον τρόπο που αποκτάται η συνήθεια αυτή μέσα στη φυλακή. Οι απόψεις αυτές διαχάζονται:

Από τους κατάδικους που απάντησαν ότι γίνεται χρήση ναρκωτικών στη φυλακή, ένα 10% απάντησε ότι ο κρατούμενος είχε τη συνήθεια, πριν μπει στη φυλακή, το 31% πιστεύει ότι ο κρατούμενος απέκτησε τη συνήθεια μέσα στη φυλακή, και το 51% απάντησε ότι μπορεί να συμβαίνουν και τα δύο. Οι περισσότεροι από τους κρατούμενους που πιστεύουν ότι κάποιος συνήθισε τη χρήση ναρκωτικών μέσα στη φυλακή, θεωρούν ότι η συνήθεια αυτή μπορεί να αποκτηθεί στα πλαίσια των ενδοομαδικών αλληλεπιδράσεων και πιέσεων που δέχονται οι εγκλειστοί μέσα στη φυλακή. Το κλειστό περιβάλλον ευνοεί την υιοθέτηση αυτής της συμπεριφοράς (62%). Ωστόσο, άλλοι κρατούμενοι (ένα 26%) απέδωσαν την απόκτηση της συνήθειας για χρήση ναρκωτικών μέσα στη φυλακή στην ανάγκη του καταδίκου να έχει μια διέξοδο από την πραγματικότητα.

Οι κρατούμενοι φαντάζονται ότι το συναίσθημα της άδικης καταδίκης, η αγωνία για το μέλλον, το άγχος, η ανασφάλεια και η κατάσταση νωθρότητας μέσα στη φυλακή οδηγούν τα αδύνατα άτομα να αναζητούν μια διέξοδο από τη σκληρή πραγματικότητα του εγκλεισμού. Από την άλλη πλευρά, αναφέρουν ότι η διεύθυνση χορηγεί χάπια για να αποφεύγονται οι τσακωμοί και η βία μεταξύ των κρατουμένων, τα οποία είναι ευπρόσδεκτα «για να βγαίνουν πιο γρήγορα οι μέρες». Τέλος, ένα μικρό ποσοστό (6%) αναφέρει ότι τα ναρκωτικά

«διοχετεύονται μέσα στη φυλακή από τους φύλακες, τους ρουφιάνους, άλλους ναρκομανείς ή επιτήδειους».

Το είδος των ναρκωτικών που κυκλοφορούν μέσα στη φυλακή είναι κυρίως χάπια, χασίς και ηρωίνη. Έτσι, ένα 51% των ατόμων που απάντησαν ότι γίνεται χρήση ναρκωτικών στη φυλακή, ανέφερε χάπια, ένα 59% ανέφερε χασίς και ένα 41% μίλησε για ηρωίνη.

Το μεγαλύτερο ποσοστό από τα άτομα που δήλωσαν ότι πράγματι κυκλοφορούν ναρκωτικά μέσα στη φυλακή (δηλαδή ένα 44%) πιστεύει πως τα ναρκωτικά εισάγονται στη φυλακή από ορισμένα μέλη του προσωπικού. Άλλοι (36%) πιστεύουν ότι επισκέπτες τα δίνουν κρυφά κατά το επισκεπτήριο ή τα εισάγουν επισκέπτες ή μπαίνουν με δέματα και με την ανοχή του προσωπικού που κάνει τα στραβά μάτια (27%). Ένα 30% πιστεύει πως είναι πολύ πιθανό να τα φέρνει ο κατάδικος μαζί του, όταν μπαίνει στη φυλακή, ή πως μπαίνουν κρυμμένα σε δέματα που στέλνουν στους κρατούμενους (ένα 21%). Δεν ξέρουν πως μπαίνουν τα ναρκωτικά στη φυλακή ή δεν απάντησαν καθόλου την ερώτηση 16% από τους κρατούμενους.

Από τις απαντήσεις που δόθηκαν, όσον αφορά την πρόσληψη της καταδίκης, γίνεται φανερό πως οι κρατούμενοι στην πλειονότητά τους διακατέχονται από το αίσθημα του αδικημένου και πιστεύουν πως η ποινή που τους επιβλήθηκε ήταν άδικη και αυστηρή. Περισσότεροι από τους μισούς κρατούμενους απάντησαν ότι πιστεύουν πως η κήρυξή τους ως ενόχους ήταν άδικη. Στην ερώτηση σχετικά με το πώς κρίνουν την ποινή τους, κατά συντριπτική πλειοψηφία (ποσοστό 83%) οι κρατούμενοι απάντησαν ότι κρίνουν την ποινή αυστηρή και μόνο το 7% και 4% απάντησαν πως η ποινή τους ήταν δίκαιη ή επεικής, αντίστοιχα. Σχετικά με το πώς κρίνουν τις αποφάσεις των ποινικών δικαστηρίων στο σύνολό τους, και εδώ αυτοί που απάντησαν ότι θεωρούν άδικες τις αποφάσεις των δικαστηρίων ανέρχονται σε ποσοστό 86%.

Στην ερώτηση ποια είναι η γνώμη τους σχετικά με τον τρόπο που η αστυνομία κάνει τη δουλειά της, το μεγαλύτερο ποσοστό απάντησε ότι δεν εγκρίνει τις μεθόδους που χρησιμοποιεί η αστυνομία. Η πλειοψηφία των κρατουμένων απάντησε ότι η αστυνομία χρησιμοποιεί ανορθόδοξους τρόπους, βάνουσους, εκβιαστικούς, κάνει κατάχρηση εξουσίας, υποβοηθά την εγκληματικότητα και γενικά χρησιμοποιεί κάθε μέσον θεμιτό ή αθέμιτο για να αποσπάσει την ομολογία των συλληφθέντων.

Γενικά, οι κρατούμενοι θεωρούν άδικη την καταδίκη τους και αυστηρή την ποινή που τους επιβλήθηκε, τις αποφάσεις των δικαστηρίων τις κρίνουν άδικες, ενώ το σύστημα που ακολουθεί η αστυνομία στις συλλήψεις και τις προανακρίσεις κρίνεται απαράδεκτο από το σύνολο σχεδόν των κρατουμένων του δείγματος.

Όσον αφορά τις σχέσεις τους με το οικείο περιβάλλον (σύζυγο, παιδιά, φίλους και άλλα) όπως διαμορφώνονται μετά την καταδίκη του κρατούμενου σε φυλάκιση, είναι πολύ σημαντικές, μιας και το στίγμα της φυλακής είναι καταλυτικό για τις προηγούμενες σχέσεις του κατάδικου με το κοινωνικό του

περιβάλλον. Μεγάλα ποσοστά κλονισμού ή οριστικής ρήξης (όπως με διαζύγιο) των σχέσεων με τους οικείους έχουν ως συνέπεια την επιδείνωση του ψυχολογικού στρες, που ήδη υπάρχει εξαιτίας του εγκλεισμού και της έντασης της «φυλακοποίησης», καθώς ο κρατούμενος στερείται τα απαραίτητα σημεία αναφοράς στις σχέσεις του με τον έξω κόσμο και κλείνεται στον εαυτό του, συνθήκες που τον αλλοτριώνουν τόσο, ώστε η ομαλή επανένταξή του στην κοινωνία (αν μπορεί να υπάρξει κάτι τέτοιο) να καθίσταται αδύνατη.

Οι μισοί περίπου του συνόλου των έγγαμων κρατουμένων (48%) δηλώνουν κλονισμό ή και ρήξη στις σχέσεις τους με τη σύζυγο εξαιτίας της φυλάκισής τους, ενώ λίγο περισσότεροι από τους μισούς (52%) απαντούν πως η φυλάκιση δεν είχε καμιά επίδραση στη σχέση τους με τη σύζυγο. Το 40% του συνόλου των κρατουμένων που έχουν παιδιά, απαντούν ότι η φυλάκισή τους είχε ως συνέπεια τον κλονισμό ή και την πλήρη ρήξη στις σχέσεις τους με τα παιδιά τους, και ένα 44% απαντά ότι η φυλάκισή τους άφησε χωρίς επίδραση τη σχέση τους με τα παιδιά.

Για το 47% του συνόλου των κρατουμένων, οι σχέσεις με τους γονείς τους έμειναν ανεπηρέαστες από το γεγονός της φυλάκισής τους, και στο 28% επήλθε κλονισμός ή ρήξη. Οι σχέσεις με τους συγγενείς κλονίστηκαν για 41%, και έμειναν χωρίς επίδραση από τη φυλακή για το 45% των κρατουμένων. Όσον αφορά τις σχέσεις με τους φίλους, για το 44% των κρατουμένων επήλθε κλονισμός ή ρήξη, λόγω της φυλάκισής τους, και δεν επηρεάστηκαν από το στίγμα της φυλάκισής τους οι σχέσεις για το 37% (οι κρατούμενοι αυτοί είναι περισσότερο μη υπότροποι). Για το 19% η ερώτηση ή δεν ισχύει (γιατί δεν έχει φίλους) ή μένει αναπάντητη.

Όσον αφορά την αντιμετώπιση του μέλλοντος, οι τρόφιμοι των ελληνικών φυλακών παρά τις δυσκολίες, τα προβλήματα, τα παράπονά τους, ελπίζουν και αντιμετωπίζουν το μέλλον. Κάνουν και αυτοί τα σχέδιά τους για μετά την αποφυλάκιση και την επανένταξή τους στην κοινωνία. Άλλοι είναι σίγουροι και θετικοί για το μέλλον, άλλοι επιφυλακτικοί, άλλοι εντελώς αρνητικοί.

Περίπου τα ¾ των φυλακισμένων έχουν άμεσο σχέδιο μετά την αποφυλάκισή τους την επαγγελματική αποκατάσταση με αμέσως επόμενο στόχο αλλά σε αρκετά μεγάλη απόσταση (54,8%) την κοινωνική αποκατάσταση. Ελπίζουν δηλαδή να προσαρμοστούν στην κοινωνία και να γίνουν έντιμοι πολίτες. Οι κατάδικοι λοιπόν των ελληνικών φυλακών κάνουν και αυτοί τα σχέδιά τους. Το μεγαλύτερο ποσοστό (73,5%) ελπίζει και αισιοδοξεί ότι επαγγελματικά, άρα και οικονομικά αλλά και κοινωνικά, θα αποκατασταθεί μετά την αποφυλάκισή του και θα επανενταχθεί στην κοινωνία, χωρίς βέβαια αυτό να αποκλείει μερικοί, πολύ λίγοι, να φοβούνται πως θα υποτροπιάσουν. Άλλοι σχεδιάζουν να ασχοληθούν με τα κοινά ή να εγκαταλείψουν την Ελλάδα, και τέλος, λίγοι δεν έχουν καθόλου μελλοντικά σχέδια.

Ωστόσο, οι φυλακισμένοι, παρόλο που αντιμετωπίζουν με αισιοδοξία το μέλλον, δεν έχουν αυταπάτες ως προς το τι θα συναντήσουν όταν θα βγουν από τη φυλακή, στην προσπάθειά τους να προσαρμοστούν πάλι στην κοινωνία. Έτσι

το 57,1% απαντά καταφατικά όσον αφορά τις δυσκολίες προσαρμογής που θα συναντήσει, ενώ το 39,8% αρνητικά. Φαίνονται σαν να είναι προετοιμασμένοι και να ξέρουν τι θα αντιμετωπίσουν, επειδή ξέρουν ότι δεν θα είναι εύκολα τα πράγματα, όταν θα βγουν πάλι έξω «στη ζωή».

Το πρώτο σπουδαιότερο πρόβλημα που πιστεύουν ότι θα αντιμετωπίσουν είναι το οικονομικό. Έχει αναφερθεί από το 58,6% των φυλακισμένων. Τα οικονομικά τους προβλήματα βρίσκονται σε άμεση συνάρτηση με την επαγγελματική τους αποκατάσταση, η οποία είναι το πρώτο και κυριότερο σχέδιό τους για μετά την αποφυλάκιση. Οι φυλακισμένοι έχουν πρώτο στόχο τους την επαγγελματική αποκατάσταση, επειδή ακριβώς πιστεύουν ότι θα βρεθούν σε οικονομικό αδιέξοδο.

Δεύτερο πρόβλημα των εγκλείστων μπροστά στο μέλλον είναι η κοινωνική απόρριψη (52,1%). Εδώ συμπεριλαμβάνεται «το στίγμα του κατάδικου», «η δυσπιστία και η προκατάληψη των ανθρώπων» και άλλα, ακριβώς επειδή τα δύσκολα προβλήματά τους δεν μπορούν να τα λύσουν μόνοι τους και χρειάζονται συμπαράσταση και βοήθεια. Αναφέρονται επίσης, δίνοντάς τους όμως μικρότερη σημασία, «στα προβλήματα που συναντούν με την αστυνομία», «στο πρόβλημα με το άμεσο οικογενειακό περιβάλλον» και τελευταία «στα ψυχολογικά προβλήματα», τα οποία δεν φαίνεται να τους απασχολούν σημαντικά (9,8%).

Η Τσιλιμιγκάκη (1994), έχοντας συγκρίνει τα στοιχεία που προέρχονται από την έρευνα «ο θεσμός της φυλακής στην Ελλάδα» (αναφέρεται παραπάνω), με στοιχεία που υπάρχουν στο ιστορικό ατόμων με τα οποία έχει ασχοληθεί ως Κοινωνική Λειτουργός στις φυλακές, δίνει τα ακόλουθα στοιχεία για τα χαρακτηριστικά των ατόμων που βρίσκονται στις ελληνικές φυλακές. Γενικά, στο μεγαλύτερο ποσοστό τους οι κρατούμενοι προέρχονται από τις κατώτερες κοινωνικές και οικονομικές τάξεις.

Ως προς τον τόπο γέννησης και τον τόπο διαμονής τους, το μεγαλύτερο ποσοστό (41,5%) κατάγεται από αγροτικές περιοχές, από άλλες αστικές περιοχές το 26%, και από την Αθήνα το 20%. Ως προς τη διαμονή το μεγαλύτερο ποσοστό 55% διαμένει στην Αθήνα και το 32% σε αγροτικές περιοχές.

Η ηλικία των κρατουμένων κυμαίνεται στο μεγαλύτερο ποσοστό (61%) μεταξύ 25 – 45 ετών, δηλαδή στην πιο παραγωγική ηλικία. Κάτω των 25 ετών είναι το 15% και άνω των 45 ετών το 24%. Στο μεγαλύτερο ποσοστό τους είναι απόφοιτοι Δημοτικού και κάποιων τεχνικών σχολών και μόνο το 6% έχει μόρφωση ανώτερη ή ανώτατη.

Όσον αφορά την επαγγελματική τους κατάσταση, σε ποσοστό 67% ανήκουν στους τεχνίτες – εργάτες, γεωργούς – αγρότες, μικροπωλητές – μικροεμπόρους, και μόνο το 7% σε εμπόρους, ανώτερα στελέχη, επιστήμονες.

Ως προς την οικογενειακή τους κατάσταση, το 50% είναι έγγαμοι με παιδιά, 37% άγαμοι και 11% διαζευγμένοι. Το 55% βρίσκεται για πρώτη φορά

στη φυλακή και το 45% είναι υπότροποι. Μέσα στη φυλακή εργάζονται οι 6 στους 10 κρατούμενους.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι όταν γίνεται αναφορά στα χαρακτηριστικά των κρατουμένων, αυτό σημαίνει ότι εννοούνται οι κρατούμενοι που τελικά βρίσκονται μέσα στις φυλακές, αλλά που με κανέναν τρόπο δεν θεωρούνται ότι αποτελούν αντιπροσωπευτικό δείγμα των εγκληματιών, αλλά αυτούς που είχαν περισσότερες πιθανότητες από τους άλλους να συλληφθούν και να καταδικαστούν.

Συμπερασματικά, από τα αποτελέσματα των παραπάνω ερευνών γίνεται φανερό ότι υπάρχει αύξηση του αριθμού των χρηστών ναρκωτικών και κυρίως σε άτομα ηλικίας 18 – 24 ετών. Ως πιο διαδεδομένη ναρκωτική ουσία εμφανίζεται η ινδική κάνναβη. Λιγότεροι από τους μισούς χρήστες βρέθηκαν να είναι ευχαριστημένοι από τις σχέσεις τους με τους γονείς τους. Ακόμη, συνεχώς αυξανόμενο παρουσιάζεται το ποσοστό των καταδικασθέντων για παράβαση του νόμου περί ναρκωτικών και των υπότροπων. Οι περισσότεροι φυλακισμένοι χρήστες εμφανίζονται ως πολυχρήστες, χρήστες δηλαδή πολλών ουσιών, και είναι υπότροποι, καταδικασμένοι πάνω από δύο φορές. Η πλειοψηφία των τοξικομανών κρατουμένων είναι κάτοικοι πόλης με φτωχή εκπαίδευση, ασταθή επαγγελματική απασχόληση και οι μισοί περίπου είχαν στο παρελθόν ατυχήματα και έντονα συμπτώματα άγχους. Οι κρατούμενοι θεωρούν αρνητική τη λειτουργία της φυλακής και χαρακτηρίζουν άσχημες τις συνθήκες κράτησης. Ο χρόνος των κρατουμένων περνάει κυρίως με τηλεόραση και ραδιόφωνο και αυτό που τους δίνει ευχαρίστηση είναι η εργασία. Θεωρούν άδικη την καταδίκη τους και αυστηρή την ποινή που τους επιβλήθηκε. Τέλος, γνωρίζουν ότι δεν θα είναι εύκολα τα πράγματα, όταν βγουν από τη φυλακή, και ότι το κυριότερο πρόβλημα που έχουν να αντιμετωπίσουν είναι το οικονομικό και της κοινωνικής απόρριψης, όμως παρά τις δυσκολίες που πιστεύουν ότι θα αντιμετωπίσουν, κάνουν σχέδια για το μέλλον τους.

Στο κεφάλαιο αυτό, το πρώτο της μελέτης, παρουσιάστηκε μια επισκόπηση των ερευνών και της γενικότερης βιβλιογραφίας σχετικά με τα ναρκωτικά και τις φυλακές. Αποσαφηνίστηκαν κάποιοι βασικοί όροι για την κατανόηση του θέματος, περιγράφηκαν οι πιο γνωστές ναρκωτικές ουσίες και αναφέρθηκαν οι διάφορες απόψεις και θεωρίες για τους πιθανούς παράγοντες που οδηγούν στη χρήση ουσιών. Ακόμη, έγινε προσπάθεια να διασαφηνιστούν ο σκοπός της ποινής, ο τρόπος λειτουργίας της φυλακής, καθώς και οι συνθήκες κράτησης και διαβίωσης των κρατουμένων και ειδικότερα των ναρκομανών κρατουμένων. Διευκρινίστηκε, επίσης, ο ρόλος και το έργο του Κοινωνικού Λειτουργού στο χώρο της φυλακής.

Από τη μελέτη της βιβλιογραφίας σχετικά με τα ναρκωτικά και τις φυλακές, προκύπτουν διάφορα ερωτήματα, κυρίως όσον αφορά την άποψη των ίδιων των κρατουμένων – χρηστών ναρκωτικών, των ατόμων που έχουν την εμπειρία της χρήσης και της φυλάκισης. Στόχος της παρούσας μελέτης είναι να

διερευνήσει τις απόψεις των ίδιων των κρατουμένων – χρηστών ναρκωτικών και να δώσει απαντήσεις σε μια σειρά από ερωτήματα. Έτσι, στη συνέχεια, θα εξεταστούν οι απόψεις των κρατουμένων – χρηστών ναρκωτικών για τις σχέσεις τους με το οικείο περιβάλλον τους, για τη σχέση τους με τα ναρκωτικά, για τους λόγους που θεωρούν ότι τους οδήγησαν στη χρήση, για την αντιμετώπιση του προβλήματος από την Πολιτεία, για τη χρήση κατά την κράτηση και την πρόθεσή τους για διακοπή της χρήσης. Ακόμη, θα εξεταστούν οι απόψεις των κρατουμένων για την ποινή τους και για τις συνθήκες κράτησης, καθώς επίσης τα συναισθήματα που νιώθουν και τα σχέδια και οι προσδοκίες για το μέλλον τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

1. ΣΤΟΧΟΙ – ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ

Βασικός στόχος της έρευνας ήταν να διερευνηθούν οι απόψεις των ίδιων των κρατουμένων – χρηστών ναρκωτικών ουσιών για μια σειρά ζητήματα που αφορούν γενικά το σωφρονιστικό – ποινικό σύστημα καθώς και τη χρήση ναρκωτικών ουσιών. Αναμενόταν ότι αυτές οι απόψεις δεν θα διαφοροποιούνταν σημαντικά από τα μέχρι τώρα ερευνητικά συμπεράσματα. Στις περιπτώσεις που τυχόν αυτό συνέβαινε θα χρειαζόταν περαιτέρω έρευνα ή επανεκτίμηση των στοιχείων. Με βάση τα παραπάνω οι στόχοι της έρευνας θα μπορούσαν να τεθούν αναλυτικότερα ως εξής:

Πρώτος στόχος της παρούσας έρευνας ήταν η διερεύνηση της σχέσης του κοινωνικοοικονομικού και μορφωτικού επιπέδου των κρατουμένων με τις πιθανότητες χρήσης ουσιών. Η έρευνα ξεκίνησε με την υπόθεση ότι η χαμηλή κοινωνικό – μορφωτική κατάσταση αυξάνει τόσο τις πιθανότητες χρήσης ουσιών, όσο και τις πιθανότητες διαπλοκής με το ποινικό και σωφρονιστικό σύστημα (Υπόθεση 1).

Δεύτερος στόχος ήταν να διερευνηθούν οι απόψεις των κρατουμένων – χρηστών για τις σχέσεις τους με τους οικείους, δηλαδή με το οικογενειακό και συγγενικό τους περιβάλλον, καθώς επίσης και η στάση της οικογένειας απέναντι στο χρήστη. Αναμενόταν λοιπόν, με βάση αυτό το στόχο, να διαπιστωθούν προβληματικές ή ανεπαρκείς σχέσεις με τους οικείους, καθώς και έλλειψη σωστής στήριξης και συμπαράστασης, είτε από άγνοια, είτε λόγω προβληματικών καταστάσεων. Η έλλειψη δηλαδή σωστής επικοινωνίας και οι λιγότερο ή περισσότερα προβληματικές καταστάσεις μπορεί να λειτούργησαν θετικά τόσο ως προς τη χρήση ουσιών, όσο και ως προς τη μετέπειτα πορεία των κρατουμένων σε σχέση με τα ναρκωτικά και ενδεχομένως με την ποινική δικαιοσύνη και το σωφρονιστικό σύστημα (Υπόθεση 2).

Ο τρίτος στόχος της έρευνας ήταν να διερευνηθούν οι σχέσεις του χρήστη – κρατούμενου με την Ποινική Δικαιοσύνη, δηλαδή αν είχαν συλληφθεί ξανά στο παρελθόν και ήταν υπότροποι. Η υπόθεση που σχετίζεται με αυτό το στόχο είναι ότι μεγάλο ποσοστό χρηστών – κρατουμένων είχε απασχολήσει ξανά στο παρελθόν τη δικαιοσύνη και συνεπώς το ποινικό σύστημα απέτυχε να λειτουργήσει αρνητικά ως προς την υποτροπή (Υπόθεση 3).

Οι σχέσεις των κρατουμένων με τα ναρκωτικά ως άτομα, και όχι σε σχέση με την ποινική δικαιοσύνη και το σωφρονιστικό σύστημα, ήταν ο

επόμενος και ο βασικότερος στόχος της έρευνας. Αφορούσε την ηλικία που άρχισαν τη χρήση και τις συνθήκες κάτω από τις οποίες ξεκίνησαν, τα αίτια που θεωρούν ότι τους οδήγησαν στην έναρξη της χρήσης, την άποψη των ίδιων των κρατουμένων – χρηστών, για τα ναρκωτικά και για την αντιμετώπιση του προβλήματος από την πολιτεία, και τέλος την τωρινή χρήση και την πρόθεση τους για διακοπή. Αναμενόταν με βάση αυτό το στόχο να διαπιστωθεί, αφενός ότι, ξεκίνησαν τη χρήση σε νεαρή ηλικία από περιέργεια, από μοναξιά και μαζί με φίλους, και αφετέρου ότι, ενώ θα ήθελαν να σταματήσουν, η φυλακή δεν μπορεί να τους βοηθήσει (Υπόθεση 4)

Ο πέμπτος στόχος της έρευνας ήταν να διερευνηθεί ο ρόλος του σωφρονιστικού συστήματος, αν επιτυγχάνεται δηλαδή ο βασικός του στόχος, της κοινωνικής επανένταξης, αναφορικά με τις συνθήκες κράτησης που υπάρχουν στις φυλακές, τη χρήση ουσιών στη φυλακή και τα συναισθήματα που νιώθουν οι κρατούμενοι. Αναμενόταν με βάση αυτό το στόχο να γίνει φανερή η ύπαρξη και διάπραξη αδικημάτων όμοιων με αυτά, για τα οποία καταδικάστηκαν οι ερωτηθέντες, και η αποτυχία του σωφρονιστικού συστήματος να λειτουργήσει ως μέσο κοινωνικής επανένταξης. Αναμενόταν ακόμη, η διαπίστωση πλήθους αρνητικών συναισθημάτων που βιώνουν οι κρατούμενοι, όπως μοναξιά, άγχος και ανασφάλεια (Υπόθεση 5).

Τέλος, έκτο στόχο της έρευνας, αποτέλεσε η διερεύνηση των προσδοκιών και των σχεδίων που έχουν οι χρήστες – κρατούμενοι για το μέλλον τους. Αναμενόταν με βάση αυτό το στόχο να διαπιστωθεί ότι, παρόλο που οι κρατούμενοι γνωρίζουν ότι θα συναντήσουν αρκετά προβλήματα, όταν αποφυλακιστούν, κάνουν σχέδια για το μέλλον τους και θεωρούν την εργασία ως προϋπόθεση για μια καλύτερη ζωή (Υπόθεση 6).

2. ΜΕΘΟΔΟΣ

α) Υποκείμενα

Στην έρευνα συμμετείχαν 80 άντρες. Πρόκειται για άτομα ελληνικής υπηκοότητας, ηλικίας από 23 ετών έως 72, οι οποίοι εκτίουν ποινή κράτησης για παράβαση του νόμου περί ναρκωτικών (Ν. 1729/87, Φ.Ε.Κ.144, όπως τροποποιήθηκε με το Ν. 2161/93, Φ.Ε.Κ.119). Όλοι οι συμμετέχοντες στην έρευνα υπήρξαν, σύμφωνα με δήλωσή τους, χρήστες ναρκωτικών ουσιών. Επίσης, όπως προκύπτει από τη μελέτη των φακέλων τους, οι περισσότεροι από αυτούς έχουν καταδικαστεί για κατοχή, αγορά, εμπορία ή διακίνηση ναρκωτικών ουσιών.

Στην παρούσα εργασία δεν συμμετείχαν αλλοδαποί κρατούμενοι. Αυτό συνέβη, διότι στην περίπτωση των αλλοδαπών κρατουμένων υπεισέρχονται παράγοντες, όπως η χώρα διαμονής, το διάστημα διαμονής και οι λόγοι μετακίνησης. Αυτοί οι παράγοντες ήταν πέρα από τα πλαίσια της συγκεκριμένης μελέτης. Επίσης, δεν συμμετείχαν γυναίκες κρατούμενοι, γιατί όπως και στην

κατηγορία των αλλοδαπών, υπάρχουν διαφοροποιήσεις και χρειάζεται αντιδιαστολή και συσχέτιση ποικίλων παραγόντων.

β) Υλικό

Για την διερεύνηση των υποθέσεων της έρευνας, χρησιμοποιήθηκε ένα ερωτηματολόγιο 108 ερωτήσεων. Το ερωτηματολόγιο περιείχε ερωτήσεις δύο ειδών: α) «κλειστές» ερωτήσεις, στις οποίες η απάντηση στηριζόταν σε μια 5βαθμη κλίμακα, και β) «ανοιχτές» ερωτήσεις, στις οποίες οι συμμετέχοντες μπορούσαν να εκφράσουν την προσωπική τους άποψη χωρίς τον περιορισμό των πιθανών εναλλακτικών απαντήσεων.

Με βάση τις υποθέσεις της έρευνας, το ερωτηματολόγιο συνίσταται σε έξι θεματικές ενότητες – άξονες. Στο ερωτηματολόγιο οι ερωτήσεις τοποθετήθηκαν σε διάφορη σειρά και όχι στη σειρά των θεματικών ενότητων, ώστε να μην μπορεί να επηρεαστεί μια απάντηση από την προηγούμενη ερώτηση και να είναι πιο έγκυρες οι απαντήσεις.

Η πρώτη θεματική ενότητα αφορούσε γενικά την κοινωνικοοικονομική θέση των κρατουμένων. Εξέταζε την ηλικία, τον τόπο γέννησης και κατοικίας, το επίπεδο μόρφωσης, την οικογενειακή κατάσταση, την επαγγελματική κατάσταση των ίδιων και των γονέων τους, τη συζυγική κατάσταση των γονέων τους και την ευχαρίστηση που ένιωθαν οι ίδιοι από την εργασία.

Η δεύτερη θεματική ενότητα περιλάμβανε ερωτήσεις που αφορούσαν τις σχέσεις των κρατουμένων με τους οικείους τους, δηλαδή με το οικογενειακό και συγγενικό τους περιβάλλον. Εξέταζε δηλαδή τις απόψεις των κρατουμένων – χρηστών σχετικά με τις σχέσεις τους με τους γονείς, με τα αδέρφια τους, με τη σύζυγό τους, με τα παιδιά τους (όσοι είχαν), με τους συγγενείς και τους φίλους τους, καθώς επίσης και ποια ήταν η στάση της οικογένειάς τους, όταν έμαθε για τη χρήση ναρκωτικών.

Η τρίτη θεματική ενότητα μελετούσε τις σχέσεις του χρήστη – κρατούμενου με την Ποινική Δικαιοσύνη. Εξέταζε το ποσοστό υποτροπής, το αδίκημα της πρώτης ποινής, για αυτούς που υποτροπίασαν, και την ηλικία κατά την οποία επιβλήθηκε η πρώτη ποινή.

Στην τέταρτη θεματική ενότητα διερευνήθηκαν οι σχέσεις των κρατουμένων με τα ναρκωτικά. Τα κυριότερα ερωτήματα που τέθηκαν ήταν η ηλικία έναρξης της χρήσης, με ποιους έγινε η πρώτη δοκιμή, ποια ήταν η πρώτη ουσία, ποιες ουσίες χρησιμοποιούσαν περισσότερο, αν νιώθουν εξάρτηση, και ποιοι παράγοντες θεωρούν ότι τους οδήγησαν στην έναρξης της χρήσης. Επίσης, εξετάστηκε η χρήση κατά την κράτηση, η πρόθεσή τους για διακοπή της χρήσης, η ενημέρωση που έχουν για τα προγράμματα απεξάρτησης, τι μπορεί να τους βοηθήσει να σταματήσουν, καθώς και η άποψη τους για την ποινή τους και για την αντιμετώπιση του θέματος από την Πολιτεία.

Στην πέμπτη θεματική ενότητα μελετήθηκε η άποψη των κρατουμένων για το σωφρονιστικό σύστημα. Συγκεκριμένα διερευνήθηκε το πώς βλέπουν τις συνθήκες κράτησης, αν υπάρχει βία, αν γίνεται εισαγωγή και χρήση ουσιών στη

φυλακή, πως κατανέμεται ο χρόνος τους κατά την κράτηση, ποιοι τους συμπαραστέκονται, πόσο τους βοηθάει ο θεσμός των αδειών στο να εκτίσουν την ποινή τους, καθώς και ποια είναι τα συναισθήματα που βιώνουν και πως περιγράφεται η ζωή τους στη φυλακή.

Με την έκτη και τελευταία θεματική ενότητα εξετάζονται οι προσδοκίες και τα σχέδια που έχουν οι χρήστες – κρατούμενοι για το μέλλον τους. Αν κάνουν σχέδια για το μέλλον τους, πόσο εύκολα ή δύσκολα θα είναι τα πράγματα για αυτούς, και τι νομίζουν ότι θα τους βοηθήσει να ζήσουν καλύτερα όταν αποφυλακιστούν.

Οι περισσότερες ερωτήσεις επιλέχθηκαν να είναι «κλειστές», γιατί λαμβάνοντας υπ' όψιν το είδος και την έκταση της εργασίας, θέλαμε να υπάρχουν όσο το δυνατόν πιο συγκεκριμένα ερευνητικά συμπεράσματα, με βάση τις υποθέσεις και τους στόχους που τέθηκαν προηγουμένως. Στις περισσότερες κλειστές ερωτήσεις οι συμμετέχοντες έπρεπε να εκφράσουν τη συμφωνία τους με την κάθε πρόταση – ερώτηση του ερωτηματολογίου, με βάση μια κλίμακα πέντε σημείων. Το σημείο 1 σήμαινε καθόλου συμφωνία, το σημείο 2 ελάχιστη συμφωνία, το σημείο 3 αρκετή συμφωνία, το σημείο 4 σήμαινε πολύ συμφωνία και το σημείο 5 σήμαινε πάρα πολύ (απόλυτη) συμφωνία.

Η επιλογή ανοιχτών ερωτήσεων έγινε για να καταστεί πιο άμεση η έκφραση και η μελέτη των θεμάτων που αυτές αφορούν. Παραδείγματα ανοιχτών ερωτήσεων: α) πόσα χρόνια έκανες χρήση ναρκωτικών ουσιών (ερώτηση 11), β) με ποιους έκανες την πρώτη δοκιμή (ερώτηση 13), ποια ήταν η πρώτη ουσία που χρησιμοποίησες (ερώτηση 14), (γ) τρεις λέξεις για να περιγράψεις τη ζωή σου εδώ (ερώτηση 108).

γ) Διαδικασία

Η έρευνα διεξήχθη στην Κλειστή Φυλακή «Αγίου Στεφάνου» Πάτρας, στο χρονικό διάστημα μεταξύ Ιανουαρίου και Μαρτίου 1998. Χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της «δομημένης συνέντευξης» με ανώνυμα ερωτηματολόγια. Τα ερωτηματολόγια συμπληρώθηκαν στην αίθουσα συνηγόρων της φυλακής. Η διάρκεια συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου ήταν κατά μέσο όρο 30 λεπτά (κυμάνθηκε στην πλειοψηφία από 15 έως 45 λεπτά).

Στους ερωτηθέντες, οι οποίοι ερχόταν τρεις ή τέσσερις μαζί, μοιράστηκαν προσωπικά τα ερωτηματολόγια, αφού είχε προηγηθεί η ενημέρωσή τους σχετικά με το αντικείμενο της έρευνας και τον τρόπο συμπλήρωσης των ερωτηματολογίων. Συμπλήρωναν τα ερωτηματολόγια μόνοι τους με την επίβλεψη και την βοήθεια της γράφουσας. Έμφαση δόθηκε στο απόρρητο των απαντήσεων και στο γεγονός ότι η έρευνα δεν αφορούσε τη διεύθυνση των φυλακών ή άλλο σχετικό φορέα, αλλά διεξαγόταν για ερευνητικούς και εκπαιδευτικούς σκοπούς. Θεωρήθηκε σημαντικό να συμμετάσχουν στην έρευνα κρατούμενοι, οι οποίοι ήταν διατεθειμένοι να συμπληρώσουν τα ερωτηματολόγια και αποκλείστηκαν περιπτώσεις κρατουμένων οι οποίοι με την

όλη στάση τους έδειχναν αδιαφορία ή απροθυμία. Τούτο συνέβη διότι μια τέτοια στάση, ενδεχομένως, θα αλλοίωνε τα αποτελέσματα της έρευνας.

Η επιλογή του ύφους, της γλώσσας και της όλης νοηματικής δομής του ερωτηματολογίου θεωρήθηκε ότι αντιστοιχούσε στο μορφωτικό και γενικότερο επίπεδο των ερωτηθέντων. Είχε προηγηθεί η μελέτη του ιστορικού κάποιων περιπτώσεων και η λήψη γνώμης εμπειρογνομόνων. Ακόμη, πριν την τελική διαμόρφωση και συμπλήρωση των ερωτηματολογίων έγιναν και πέντε (5) πιλοτικές συνεντεύξεις με κρατούμενους. Γενικά, στην πλειοψηφία τους οι κρατούμενοι δεν αντιμετώπισαν πρόβλημα στην κατανόηση του ερωτηματολογίου, εκτός από ελάχιστες περιπτώσεις, κυρίως αναλφάβητων. Στις περιπτώσεις αυτές η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου έγινε με βοήθεια της γράφουσας. Επίσης, όσον αφορά κάποια στοιχεία αντικειμενικά, όπως η ηλικία, ο τόπος καταγωγής, οι ποινές και τα αδικήματα, αντιπαρατέθηκαν παράλληλα με τα στοιχεία των φακέλων, και δεν βρέθηκαν να υπάρχουν σοβαρές ή σκόπιμες διαφοροποιήσεις.

δ) Μέθοδος ανάλυσης δεδομένων

Από την έρευνα συγκεντρώθηκε ένα πλήθος δεδομένων. Προκειμένου να γίνει πιο κατανοητή και περισσότερο έγκυρη η ανάλυση των δεδομένων αυτών, οι ερωτήσεις κατηγοριοποιήθηκαν σε ανάλογους με τις θεματικές ενότητες πίνακες, στους οποίους καταγράφηκε η απάντηση του κάθε υποκειμένου. Αυτός ο τρόπος καταγραφής διευκόλυνε στον έλεγχο και στη συσχέτιση διαφόρων απαντήσεων, όπως είναι η εισαγωγή ναρκωτικών στη φυλακή και η διάθεση ναρκωτικών μέσα σ' αυτή.

Ως προς τη στατιστική τους ανάλυση εφαρμόστηκαν περιγραφικές μέθοδοι. Πιο συγκεκριμένα, εφαρμόστηκε η μέθοδος των ποσοστιαίων (επί τοις εκατό) αναλογιών.

Στο κεφάλαιο που ακολουθεί παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας, ανά θεματικό άξονα – ενότητα του ερωτηματολογίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η διερεύνηση των απόψεων των κρατουμένων – χρηστών ναρκωτικών ουσιών ως προς ζητήματα που αφορούν τόσο τη χρήση ναρκωτικών ουσιών όσο και το ποινικό – σωφρονιστικό σύστημα. Πιο συγκεκριμένα, η μελέτη έχει σκοπό να διερευνήσει τις απόψεις για τις σχέσεις των κρατουμένων με τους οικείους τους πριν την έναρξη της χρήσης αλλά και κατά τη διάρκειά της, τις σχέσεις τους με το σωφρονιστικό σύστημα (συνθήκες κράτησης και τα συναισθήματα που βιώνουν οι ίδιοι κρατούμενοι κατά την παραμονή τους στα σωφρονιστικά ιδρύματα), αλλά και τις απόψεις τους για το ρόλο του συστήματος αυτού στον τυχόν υποτροπιασμό τους. Ακόμη, σκοπό έχει να διερευνήσει τη σχέση των κρατουμένων με τα ναρκωτικά, τις απόψεις τους για τα αίτια που τους οδήγησαν στην έναρξη της χρήσης, για την αντιμετώπιση του προβλήματος από την πολιτεία, την τωρινή χρήση και την πρόθεσή τους για διακοπή. Επίσης, στόχο έχει να εντοπίσει τα σχέδια και τις προσδοκίες που έχουν οι ναρκομανείς – κρατούμενοι για το μέλλον τους. Πρέπει να τονιστεί ότι οι παραπάνω παράμετροι μελετήθηκαν σε σχέση με κάποια δημογραφικά χαρακτηριστικά των κρατουμένων, όπως το οικονομικό, επαγγελματικό και μορφωτικό τους επίπεδο, αλλά και τον τόπο καταγωγής τους.

Στη συνέχεια παρουσιάζονται αναλυτικά τα αποτελέσματα που εξήχθησαν από την επεξεργασία των δεδομένων, σύμφωνα με τους στόχους της μελέτης.

Α. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Παρακάτω και με βάση τα όσα αναφέρθηκαν στον πρώτο στόχο της εργασίας και στην αντίστοιχη υπόθεση, εξετάζεται η κοινωνικοοικονομική κατάσταση των κρατουμένων και πώς αυτή σχετίζεται με τις πιθανότητες χρήσης ουσιών και το ποσοστό διαπλοκής με το ποινικό – σωφρονιστικό σύστημα.

Πίνακας Α1: Ποσοστιαία αναλογία της ηλικίας των συμμετεχόντων στην έρευνα.

ΗΛΙΚΙΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ
23-32 χρόνων	22,5%
33-52 χρόνων	62,5%
53-72 χρόνων	11,25%
Χωρίς απάντηση	3,75%

Όπως αναφέρθηκε και στην περιγραφή του δείγματος της έρευνας, η ηλικία των ατόμων που συμμετείχαν στην έρευνα κυμαίνεται από 23 μέχρι 72 ετών. Στον Πίνακα Α1 φαίνεται ότι η πλειοψηφία τους έχει ηλικία από 33 έως 52 ετών σε ποσοστό 62,5%. Σημαντικό ποσοστό επίσης (22,5%), έχει ηλικία από 23 έως 32 χρόνων. Οι μικρότερες ηλικίες δεν αντιπροσωπεύονται γιατί εμπίπτουν σε άλλες διατάξεις του Ποινικού Κώδικα (Φυλακές ανηλίκων, Αναμορφωτήρια και άλλα), ή πιθανόν οι ενδεχόμενες καταδικές ατόμων αυτής της ηλικίας να έχουν ανασταλτικό χαρακτήρα. Η δεύτερη ερμηνεία ενισχύεται και από τον Πίνακα Γ1, όπου φαίνεται ότι ένα ποσοστό 53,57% έχει καταδικαστεί ξανά στο παρελθόν. Το 3,75% που δεν απάντησε δεν θεωρείται ότι αλλοιώνει τα συμπεράσματα.

Πίνακες Α2 & Α3: Τόπος γέννησης και κατοικίας των μελών του δείγματος.

ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ
ΑΣΤΙΚΟ	35%
ΗΜΙΑΣΤΙΚΟ	20%
ΑΓΡΟΤΙΚΟ	41,25%
ΧΩΡΙΣ ΑΠΑΝΤΗΣΗ	3,75%

ΤΟΠΟΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ
ΑΣΤΙΚΟ	67,5%
ΗΜΙΑΣΤΙΚΟ	6,25%
ΑΓΡΟΤΙΚΟ	21,25%
ΧΩΡΙΣ ΑΠΑΝΤΗΣΗ	5%

Στην ερώτηση για τον τόπο γέννησης το 61,25% απάντησε ότι κατάγεται από ημιαστικό (20%) και αγροτικό περιβάλλον (41,25%), εύρημα που δείχνει ότι δεν μπορεί να τεκμηριωθεί σχέση μεταξύ τόπου καταγωγής και παραβατικότητας – χρήσης ναρκωτικών ουσιών. Αξίζει, επίσης, να αναφερθεί ότι το περιβάλλον αυτό καθαυτό δεν αποτελεί ασφαλές κριτήριο κοινωνικής

προέλευσης, με την έννοια ότι η κοινωνική θέση κάποιου δεν καθορίζεται μόνο από το περιβάλλον που ζει.

Φαίνεται, από τη μελέτη των παραπάνω πινάκων, ότι υπάρχουν σημαντικές διαφοροποιήσεις όσον αφορά το περιβάλλον γέννησης και το περιβάλλον κατοικίας. Έτσι, ενώ το 35% γεννήθηκε σε αστικό περιβάλλον, κατοικεί σε τέτοιο το 67,5%. Το επιπλέον ποσοστό προέρχεται κύρια από το αγροτικό και ημιαστικό περιβάλλον (Πίνακας Α2). Υπάρχει λοιπόν μια σαφής μετακίνηση των ερωτηθέντων από το αγροτικό προς το αστικό περιβάλλον.

Λαμβάνοντας υπ' όψιν την προέλευση των ερωτηθέντων από χαμηλά κοινωνικά στρώματα (Πίνακας Α4-Α7), μπορεί να υποτεθεί ότι αυτή η μετακίνηση, και ειδικότερα η διαδικασία προσαρμογής – ένταξης στο νέο περιβάλλον (εργασία, προσωπικές σχέσεις), υπήρξε παράγοντας που πιθανόν συνέβαλε στην μετέπειτα πορεία των ατόμων αυτών, όσον αφορά τη χρήση ουσιών και την παραβατικότητα. Πιθανόν κάποιοι από τους ερωτηθέντες να αναζήτησαν διέξοδο – φυγή από τη δύσκολη κοινωνικοοικονομική τους θέση και το νέο, άγνωστο και ίσως «εχθρικό» για αυτούς περιβάλλον της πόλης.

Πίνακας Α4: Επίπεδο μόρφωσης.

ΕΠΙΠΕΔΟ ΜΟΡΦΩΣΗΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ
ΑΝΑΛΦΑΒΗΤΟΙ	6,25%
ΔΗΜΟΤΙΚΟ	48,75%
ΓΥΜΝΑΣΙΟ	17,5%
ΛΥΚΕΙΟ	8,75%
ΤΕΧΝ. ΣΧΟΛΗ	13,75%
Τ.Ε.Ι.	1,25%
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ	3,75%

Ενδιαφέροντα είναι τα ποσοστά που αφορούν το επίπεδο μόρφωσης των κρατουμένων. Φαίνεται ότι μεγάλο ποσοστό είναι απόφοιτοι βασικής εκπαίδευσης (48,75%) ή αναλφάβητοι (6,25%). Αντίθετα, πολύ μικρό είναι το ποσοστό των αποφοίτων Α.Ε.Ι. (3,75%), Τ.Ε.Ι. (1,25%), αλλά και αυτών που έχουν τελειώσει Λύκειο (8,75%).

Φαίνεται ότι υπάρχει συσχέτιση ανάμεσα στο επίπεδο μόρφωσης και στην πιθανότητα παράβασης του νόμου περί ναρκωτικών και χρήσης τους. Το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο πιθανά συνδέεται με αύξηση της πιθανότητας εγκλεισμού, καθώς και της πιθανότητας χρήσης ναρκωτικών ουσιών. Υπάρχει, επίσης, μια ενδιαφέρουσα ερμηνεία, που έγκειται στο ότι η παραβατικότητα αυτή καθαυτή δεν διαφοροποιείται στις διάφορες κοινωνικές τάξεις, αλλά τα άτομα χαμηλού μορφωτικού επιπέδου καταλήγουν συχνότερα στις φυλακές για κοινωνικούς λόγους, μιας και το μορφωτικό επίπεδο γενικά σχετίζεται με την

κοινωνική θέση και την δυνατότητα, για παράδειγμα, καλύτερης υπεράσπισης και διαφορετικής αντιμετώπισης.

Πίνακες Α5 & Α6: Οικογενειακή κατάσταση.

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΠΟΣΟΣΤΟ
ΑΓΑΜΟΣ	33,75%
ΕΓΓΑΜΟΣ	51,25%
ΔΙΑΖΕΥΓΜΕΝΟΣ	10%
ΧΩΡΙΣ ΑΠΑΝΤΗΣΗ	5%

ΠΑΙΔΙΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ
ΧΩΡΙΣ ΠΑΙΔΙΑ	36,25%
ΜΕ ΠΑΙΔΙΑ	63,75%

Από τους παραπάνω Πίνακες (Α5-Α6), φαίνεται, ότι το 51,25% των ερωτηθέντων είναι έγγαμοι και το 10% διαζευγμένοι. Από αυτούς μόνο το 63% έχει παιδιά, γεγονός που πιθανότατα οφείλεται στην κατάσταση τους, δηλαδή στη χρήση ναρκωτικών ουσιών, στην παραβατικότητα και στον εγκλεισμό τους.

Πίνακες Α7, Α8 & Α9: Επαγγελματική κατάσταση ιδίων και των γονέων τους.

A7

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΑΤΟΜΙΚΟ	ΠΟΣΟΣΤΟ
ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	21,25%
ΑΓΡΟΤΗΣ	22,5%
ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΑΣ	47,5%
ΧΩΡΙΣ ΑΠΑΝΤΗΣΗ	8,75%

A8

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ
ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	21,25%
ΑΓΡΟΤΗΣ	36,25%
ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΑΣ	27,5%
ΧΩΡΙΣ ΑΠΑΝΤΗΣΗ	15%

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΜΗΤΕΡΑΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ
ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	8,75%
ΑΓΡΟΤΗΣ	17,5%
ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΑΣ	3,75%
ΟΙΚΙΑΚΑ	55%
ΧΩΡΙΣ ΑΠΑΝΤΗΣΗ	15%

Το 47,5% (Πίνακας Α7) αυτοπροσδιορίζεται ως ελεύθεροι επαγγελματίες, ενώ το 8,75% δεν δίνει απάντηση. Αυτό που φαίνεται πάντως να κυριαρχεί είναι η εργασιακή ανασφάλεια των ερωτηθέντων, είτε με τη μορφή της ημιαπασχόλησης – ανεργίας, που μάλλον υπολανθάνει στο 47,5% των ελεύθερων επαγγελματιών, είτε με το ποσοστό των υπαλλήλων (21,25%), η πλειοψηφία του οποίου δεν είναι δημόσιοι υπάλληλοι αλλά απασχολούνται στον ιδιωτικό τομέα ή κατά μόνας. Ακόμη, το ποσοστό των αγροτών δεν δηλώνει απαραίτητα σταθερή εργασία. Το ποσοστό επίσης μετακίνησης – εσωτερικής μετανάστευσης που φάνηκε στους Πίνακες Α2-Α3, ενισχύει την πιθανότητα της εργασιακής περιπλάνησης. Το 8,75% που δεν απάντησε μπορεί να θεωρηθούν σε μεγάλο βαθμό ως άνεργοι. Πάντως διάχυτη ήταν η εντύπωση ότι οι περισσότεροι δήλωναν απλά ένα επάγγελμα που είχαν ασκήσει κάποτε ή το επάγγελμα που ασκούσαν, πριν μπουν στη φυλακή.

Επομένως, είναι βάσιμη η υπόθεση ότι η επαγγελματική και συνάμα κοινωνικοοικονομική θέση των ατόμων έχει σχέση με την παραβατικότητα – χρήση ναρκωτικών ουσιών. Ειδικότερα, η εργασιακή ανασφάλεια – ημιαπασχόληση καθώς και η ανεργία ή εργασιακή περιπλάνηση είναι παράγοντες που «ωθούν» το άτομο στην παραβατικότητα – χρήση ουσιών (Πίνακας Α11). Θα ήταν πάντως ενδιαφέρουσα μια παραπέρα διερεύνηση των παραπάνω.

Οι απαντήσεις που αφορούν το επάγγελμα του πατέρα (Πίνακας Α8), δεν διαφοροποιούνται σημαντικά από τις απαντήσεις των ίδιων των κρατουμένων. Αυτό δείχνει ότι σε πολύ μεγάλο ποσοστό δεν υπάρχει ανοδική κοινωνική κινητικότητα από τα άτομα αυτά. Τα άτομα αυτά ακολουθούν, δηλαδή, την κοινωνική – επαγγελματική τους «μοίρα» και επιπλέον εισβάλλει ως νέος ανασταλτικός παράγοντας, πέρα από τους κοινωνικούς φραγμούς, η παραβατικότητα – χρήση ουσιών.

Στο επάγγελμα της μητέρας (Πίνακας Α9) κυριαρχεί η ενασχόληση με τα «οικιακά», ποσοστό 55%, ή και χωρίς απάντηση 15%, φαινόμενο μάλλον συνηθισμένο στην νεοελληνική οικογένεια, και αν λάβουμε υπ' όψιν την πατριαρχική της δομή, τα σχετικά στοιχεία δεν χρήζουν ιδιαίτερης αξιολόγησης.

Τέλος, η επαγγελματική – κοινωνική θέση των γονιών θέτει ακόμη τους όρους (οικονομικούς, κοινωνικούς, μορφωτικούς), βοήθειας προς τα παιδιά, είτε αυτό αφορά την ποινική δικαιοσύνη, είτε την χρήση – απεξάρτηση των ατόμων αυτών.

Πίνακας Α10: Συζυγική κατάσταση των γονέων.

ΣΥΖΥΓΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΓΟΝΕΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ
ΠΑΝΤΡΕΜΕΝΟΙ	66,25%
ΔΙΑΖΕΥΓΜΕΝΟΙ	1,25%
ΞΑΝΑΠΑΝΤΡΕΜΕΝΟΙ	2,5%
ΧΗΡΟΙ	17,5%
ΧΩΡΙΣ ΑΠΑΝΤΗΣΗ	12,5%

Όσον αφορά την οικογενειακή κατάσταση των ερωτηθέντων μόνο το 66,25% βίωσε μια «ομαλή» οικογενειακή κατάσταση. Ένα ποσοστό 3,75% είχε γονείς διαζευγμένους ή ξαναπαντρεμένους, ενώ σημαντικό ποσοστό (17,5%), έχασε έναν από τους δύο γονείς. Ερωτηματικό παραμένει το 12,5%, καθώς δεν έδωσε απάντηση. Αυτό θα μπορούσε να θεωρηθεί ως αποστροφή ή αντίδραση προς το οικογενειακό τους περιβάλλον. Από τα παραπάνω εξάγεται το συμπέρασμα ότι η διαταραχή της συμβίωσης των δυο γονιών συμβάλει θετικά στην παραβατικότητα – χρήση ουσιών.

Πίνακας Α11: Ευχαρίστηση από την εργασία.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΣΗ ΑΠΟ ΕΡΓΑΣΙΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ
ΟΧΙ	13,75%
ΝΑΙ	81,25%
ΧΩΡΙΣ ΑΠΑΝΤΗΣΗ	5%

Πολύ μεγάλο ποσοστό (81,25%) ήταν ευχαριστημένο από την εργασία που έκανε, γεγονός που σημαίνει ότι μάλλον το πρόβλημα ήταν στην εξεύρεση εργασίας και όχι στην εργασία αυτή καθαυτή.

Συμπεραίνεται, λοιπόν, ότι η εργασία πιθανόν να λειτουργούσε αποτρεπτικά για τα άτομα, όσον αφορά την παραβατικότητα, αφού εξασφάλιζαν έτσι τα απαραίτητα χρήματα και αποκτούσαν αυτοπεποίθηση. Τα παραπάνω συσχετίζονται και με το πολύ υψηλό ποσοστό (87,5%), που πιστεύει ότι μια μόνιμη εργασία θα το βοηθούσε να ζήσει καλύτερα (Πίνακας ΣΤ3).

Φάνηκε, λοιπόν, από την ανάλυση των παραπάνω στοιχείων ότι η χαμηλή κοινωνικοοικονομική κατάσταση και η εργασιακή ανασφάλεια συνδέεται με αυξημένες πιθανότητες χρήσης ουσιών – παραβατικότητας. Επίσης, το γεγονός ότι το επάγγελμα των περισσότερων κρατουμένων – χρηστών δεν διαφοροποιείται αισθητά από το επάγγελμα του πατέρα τους δείχνει τις μειωμένες δυνατότητες κοινωνικής ανέλιξης που μπορεί να οφείλονται και στη χρήση ουσιών και στη διαπλοκή με το ποινικό – σωφρονιστικό σύστημα.

Β. ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΟΙΚΕΙΟΥΣ

Παρακάτω θα εξεταστούν οι σχέσεις των κρατουμένων με το οικείο – συγγενικό περιβάλλον τους, σύμφωνα με τη δεύτερη υπόθεση της μελέτης. Για την εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με αυτές χρειάζεται να ληφθεί υπ' όψιν και το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο των ίδιων και των γονιών τους, που διαπιστώθηκε στην προηγούμενη ενότητα της έρευνας.

Πίνακας Β1: Εκτίμηση σχέσεων με οικείους.

ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΗΤΑΝ ΚΑΛΕΣ:	ΠΟΣΟΣΤΟ		
	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΧΩΡΙΣ ΑΠΑΝΤΗΣΗ
ΜΕ ΤΟΝ ΠΑΤΕΡΑ	81,25%	10%	8,75%
ΜΕ ΤΗ ΜΗΤΕΡΑ	90%	5%	5%
ΜΕ ΤΑ ΑΔΕΡΦΙΑ	82,5%	8,75%	8,75%
ΜΕ ΤΟΥΣ ΣΥΓΓΕΝΕΙΣ	72,5%	25%	2,5%
ΜΕ ΤΟΥΣ ΦΙΛΟΥΣ	73,75%	22,5%	3,75%
ΜΕ ΤΗ ΣΥΖΥΓΟ/ΦΙΛΗ	77,5%	20%	2,5%
ΜΕ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ (για όσους έχουν)	94,16%	3,92%	1,96%

Φαίνεται ότι οι προσωπικές σχέσεις των ερωτηθέντων πριν τη φυλάκισή τους ήταν καλές με τους γονείς σε πολύ μεγάλα ποσοστά, (81,25% με τον πατέρα, 90% με τη μητέρα). Καλές μπορούν να θεωρηθούν και οι σχέσεις τους με τους συγγενείς, φίλους, σύζυγο και παιδιά, (ποσοστά: 72,5%, 73,75%, 77,5% και 94,16% αντίστοιχα).

Πίνακας Β2: Συναισθηματική επικοινωνία με τους γονείς.

ΕΝΙΩΘΕ ΝΑ ΤΟΥ ΛΕΙΠΟΥΝ ΟΙ ΓΟΝΕΙΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ
ΟΧΙ	41,25%
ΝΑΙ	53,75%
ΧΩΡΙΣ ΓΟΝΕΙΣ	5%

Παρόλο που οι σχέσεις των κρατουμένων ήταν «καλές» ή «πολύ καλές» με τους γονείς τους σε μεγάλα ποσοστά (Πίνακας Β1), ένας σημαντικός αριθμός κρατουμένων ένιωθε να του λείπουν οι γονείς του. Από αυτό συνάγεται το συμπέρασμα ότι υπήρχε έλλειψη επικοινωνίας με τους γονείς, και ίσως ότι δεν εκπληρώνονταν οι προσδοκίες των παιδιών για φροντίδα, ψυχολογική και ηθική συμπαράσταση από τους γονείς τους. Οι σχέσεις ήταν, δηλαδή, «καλές» στο

τυπικό - επιφανειακό επίπεδο, μια απλή συνύπαρξη, χωρίς έντονους διαξίφισμους. Παρουσιάζεται, λοιπόν, ένα συναισθηματικό κενό στους μισούς περίπου κρατούμενους. Το κενό αυτό αν καλυπτόταν, πιθανόν αυτό να λειτουργούσε αποτρεπτικά για «παρεκκλίνουσες» συμπεριφορές.

Πίνακας Β3: Στάση οικογένειας απέναντι στον χρήστη.

Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΟΤΑΝ ΕΜΑΘΕ ΓΙΑ ΤΗ ΧΡΗΣΗ	ΠΟΣΟΣΤΟ		
	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΧΩΡΙΣ ΑΠΑΝΤΗΣΗ
ΤΙΜΩΡΗΣΕ	17,5%	80%	2,5%
ΣΥΖΗΤΗΣΕ	63,75%	33,75%	2,5%
ΑΔΙΑΦΟΡΗΣΕ	16,25%	80%	3,75%
ΠΡΟΣΠΑΘΗΣΕ ΝΑ ΠΕΙΣΕΙ ΓΙΑ ΝΑ ΣΤΑΜΑΤΗΣΕΙ	71,25%	26,25%	2,5%
ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΗΣΕ ΜΕ ΕΙΔΙΚΟ	25%	71,25%	3,75%

Φαίνεται ότι ένα ποσοστό 17,5% των γονιών, μόλις έμαθε για τη χρήση ναρκωτικών, επέλεξε ως λύση την τιμωρία. Είναι βέβαια πιθανόν η στάση των γονιών να ήταν αντιφατική και να συνυπήρχε, για παράδειγμα, η τιμωρία με τη συζήτηση. Αξίζει να σημειώσουμε ένα σημαντικό ποσοστό, 16,5%, που αδιαφόρησε.

Γενικά, σε μεγάλο ποσοστό (63,75% και 71,25% αντίστοιχα) οι γονείς συζήτησαν ή προσπάθησαν να πείσουν τα παιδιά τους να σταματήσουν τη χρήση. Το 25% μόνο, το οποίο προσπάθησε να επικοινωνήσει με ειδικούς, δείχνει τόσο την άγνοια ύπαρξης «ειδικών», όσο και την πιθανή μη δυνατότητα πρόσβασης σε αυτούς, για διάφορους λόγους, όπως το ότι ζουν σε επαρχία, σε υποβαθμισμένες περιοχές, έχουν οικονομικές ή άλλες δυσκολίες.

Γενικά, από αυτό διαφαίνεται είτε η αναποτελεσματικότητα, είτε η ανεπάρκεια των θεσμών και των προγραμμάτων που αφορούν τα ναρκωτικά, όπως η έλλειψη συμβουλευτικών σταθμών και οργανισμών με ειδικευμένο προσωπικό για την αντιμετώπιση του προβλήματος των ναρκωτικών, για μεγάλο μέρος του πληθυσμού. Υπάρχει, λοιπόν, ανάγκη για καλύτερη ενημέρωση των γονιών και γενικότερα του πληθυσμού, με επιμορφωτικά σεμινάρια και ολοκληρωμένα προγράμματα, όσον αφορά το θέμα των ναρκωτικών, που να είναι προσιτά σε όλες τις πληθυσμιακές ομάδες.

Από τα παραπάνω, διαφαίνεται η έλλειψη ουσιαστικής επικοινωνίας με τους γονείς αν και οι σχέσεις, τυπικά τουλάχιστον, φαίνονται ομαλές. Η βασική έλλειψη επικοινωνίας και, κατά επέκταση, η έλλειψη στήριξης από μέρους των γονέων μπορεί να εξηγηθεί αφενός μεν από το χαμηλό μορφωτικό τους επίπεδο,

που συνεπάγεται μάλλον ελλιπή ενημέρωση, και αφετέρου από την ανεπάρκεια κοινωνικών προγραμμάτων ενημέρωσης και πρόληψης για τα ναρκωτικά. Η μάλλον καλή διάθεση των περισσότερων γονιών, όταν εμφανίστηκε το «πρόβλημα», δεν στάθηκε, αυτή καθαυτή, αρκετή για να το αντιμετωπίσει.

Γ. ΠΟΙΝΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Παρακάτω και σύμφωνα με την τρίτη υπόθεση (στόχος 3), θα εξεταστεί το ποσοστό υποτροπής των κρατουμένων και η ενδεχόμενη αποτυχία του μηχανισμού επιβολής των ποινών να λειτουργήσει αποτρεπτικά.

Πίνακας Γ1: Κράτηση στο παρελθόν.

ΠΡΩΤΗ ΦΟΡΑ ΚΡΑΤΗΣΗ	ΠΟΣΟΣΤΟ
ΝΑΙ	46,25%
ΟΧΙ	53,75%

Όπως φαίνεται στον παραπάνω Πίνακα, ένα μεγάλο ποσοστό (53,75%) παρουσιάζει υποτροπή, γεγονός που σημαίνει ότι το ποινικό – σωφρονιστικό σύστημα δεν πέτυχε το βασικό του στόχο. Έτσι, ενώ τα άτομα αυτά θα έπρεπε να είχαν ενταχθεί στο κοινωνικό σύνολο, βρίσκονται ξανά στη φυλακή.

Πίνακας Γ2: Αδίκημα προηγούμενης φυλάκισης.

ΑΔΙΚΗΜΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΗΣ ΦΥΛΑΚΙΣΗΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ
ΝΑΡΚΩΤΙΚΑ	69,77%
ΚΛΟΠΕΣ	13,95%
ΝΑΡΚΩΤΙΚΑ ΚΑΙ ΚΛΟΠΕΣ	4,65%
ΟΠΛΟΚΑΤΟΧΗ/ΕΞΥΒΡΙΣΗ κ.α	4,65%
ΝΑΡΚΩΤΙΚΑ/ΑΝΘΡΩΠΟΚΤΟΝΙΑ/κ.α.	6,98%

Σε άμεση συσχέτιση με την εμφάνιση από τους ερωτηθέντες μεγάλου ποσοστού υποτροπής (Πίνακας Γ1), γίνεται φανερό ότι το 69,77% είχε τελέσει αδίκημα αποκλειστικά για παράβαση του νόμου περί ναρκωτικών, ενώ συνολικά για ναρκωτικά και άλλα αδικήματα το 81,4%.

Η φυλάκιση, λοιπόν, δεν έλυσε το πρόβλημα και φαίνεται ότι και η χρήση – εμπορία ναρκωτικών ουσιών παρουσιάζεται ως σοβαρός παράγοντας

υποτροπής. Λαμβανομένου υπ' όψιν ότι μεγάλος αριθμός κρατουμένων είναι και σωματικά εξαρτημένοι από ουσίες, εξηγείται το μεγάλο ποσοστό υποτροπής και διαφαίνεται η ανάγκη διαφορετικής αντιμετώπισης των ατόμων αυτών.

Πίνακας Γ3: Ηλικία πρώτης (1^{ης}) ποινής.

ΗΛΙΚΙΑ 1 ^{ης} ΠΟΙΝΗΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Έως 18 ετών	20,93%
19 –25 ετών	34,89%
26 –31 ετών	13,95%
32 – 40 ετών	20,93%
41 – 50 ετών	9,3%

Σε ένα μεγάλο ποσοστό (20,93%) φαίνεται ότι επιβλήθηκε ποινή κατά τη διάρκεια της εφηβικής – μετεφηβικής περιόδου. Η «σχέση» αυτών των ατόμων με την ποινική δικαιοσύνη συνεχίστηκε, αφού τα άτομα αυτά συμμετέχουν στην έρευνα και είναι σήμερα τουλάχιστον 23 ετών (Πίνακας Α1).

Καθοριστικής σημασίας, λοιπόν, είναι η επιβολή ποινής – φυλάκισης σε ηλικία κάτω των 18 ετών. Αξίζει να συνδεθούν τα παραπάνω με την όλη ψυχολογία του εφήβου, όπως η τάση για αναγνώριση, η αναζήτηση ταυτότητας, η περιέργεια και άλλα. Αξιοσημείωτο είναι και το ποσοστό (34,89%) αυτών που βρίσκονται στην «κρίσιμη» επίσης ηλικία 19–25 ετών, όσον αφορά την όλη οικογενειακή, επαγγελματική και γενικότερη εξέλιξή τους.

Όπως φαίνεται από τα παραπάνω υπάρχει υποτροπή σε μεγάλο ποσοστό (53,75%). Στις περισσότερες περιπτώσεις η υποτροπή είναι για αδικήματα που αφορούσαν τα ναρκωτικά, περίπου 8 στις 10. Είναι φανερό, λοιπόν, ότι η ποινή ή και ο ενδεχόμενος εγκλεισμός σε σωφρονιστικό κατάστημα δεν λειτούργησε αποτρεπτικά για τη διάπραξη νέων αδικημάτων.

Δ. ΣΧΕΣΗ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ ΜΕ ΤΑ ΝΑΡΚΩΤΙΚΑ – ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΕΝΑΡΞΗΣ ΧΡΗΣΗΣ ΟΥΣΙΩΝ

Στη συνέχεια εξετάζεται η σχέση των κρατουμένων με τις ναρκωτικές ουσίες. Πιο συγκεκριμένα εξετάζεται η ηλικία έναρξης της χρήσης, το είδος της ουσίας και η πρώτη «επαφή» με αυτές. Επίσης, διερευνάται η τωρινή τους κατάσταση ως προς τη χρήση ή μη χρήση, και η πρόθεσή τους να σταματήσουν τη χρήση τώρα ή στο μέλλον. Θα εξεταστεί, επίσης, το πώς και γιατί ξεκίνησαν

τα ναρκωτικά, η άποψή τους για αυτά, η θέση τους απέναντι στην πολιτεία και το σωφρονιστικό σύστημα.

Πίνακας Δ1: Έτη χρήσης ναρκωτικών ουσιών.

ΕΤΗ ΧΡΗΣΗΣ ΟΥΣΙΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ
1 – 10 έτη	16,25%
11 – 20 έτη	52,5%
21 – 30 έτη	17,5%
31 και άνω	10%
ΧΩΡΙΣ ΑΠΑΝΤΗΣΗ	3,75%

Είναι χαρακτηριστικό ότι η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτηθέντων είναι χρόνιοι χρήστες. Σε ποσοστό 80%! κάνουν χρήση τέτοιων ουσιών για πάνω από 10 χρόνια. Έχει ενδιαφέρον να αντιπαρατεθούν τα στοιχεία αυτά με τα στοιχεία του Πίνακα Δ6, όπου φαίνεται ότι νιώθει εξάρτηση μόνο το 56,5%. Με βάση αυτό μπορεί να γίνει η υπόθεση ότι σε κάποιο ποσοστό υπάρχουν συστηματικοί χρήστες μόνο «μαλακών» ναρκωτικών και πιθανόν ως «εξάρτηση» θεωρούν τα σύνδρομα στέρησης που παρουσιάζονται μετά από χρόνια χρήση «σκληρών» ναρκωτικών.

Πίνακας Δ2: Ηλικία έναρξης της χρήσης ναρκωτικών ουσιών.

ΗΛΙΚΙΑ ΠΡΩΤΗΣ ΧΡΗΣΗΣ ΟΥΣΙΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ
12 – 15 ετών	15%
15 – 18 ετών	30%
18 – 22 ετών	25%
22 – 25 ετών	15%
25 ετών και άνω	13,75%
ΧΩΡΙΣ ΑΠΑΝΤΗΣΗ	1,25%

Αποκαλυπτικά ως προς την ηλικία έναρξης της χρήσης ουσιών είναι τα στοιχεία του παραπάνω Πίνακα. Φαίνεται πως ένα ποσοστό 45% άρχισε τη χρήση ουσιών σε ηλικία από 12 έως 18 ετών. Εάν προστεθεί και ένα 25%, που έκανε χρήση για πρώτη φορά σε ηλικία από 18 έως 22 ετών (70%), συνάγεται το συμπέρασμα ότι η εφηβική περίοδος είναι η πιο πιθανή για την έναρξη της χρήσης ναρκωτικών ουσιών.

Πίνακας Δ3: Με ποιους έγινε η πρώτη δοκιμή ναρκωτικών ουσιών.

Η ΠΡΩΤΗ ΔΟΚΙΜΗ ΕΓΙΝΕ ΜΕ:	ΠΟΣΟΣΤΟ
ΦΙΛΟΥΣ	68,75%
ΜΟΝΟΣ	11,25%
ΣΤΡΑΤΟΣ	2,5%
ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΟΥΣ	10%
ΧΩΡΙΣ ΑΠΑΝΤΗΣΗ	7,5%

Το 68,75% δήλωσε ότι δοκίμασε ναρκωτικά μαζί με φίλους του. Δηλαδή η πρώτη δοκιμή έγινε με άτομα γνωστά – φιλικά, τα οποία θεωρητικά είναι άτομα εμπιστοσύνης. Δεν υπήρξαν κρατούμενοι που να δηλώσουν ότι τους πρόσφερε την ουσία κάποιος άγνωστος ή έμπορος. Είναι φανερό, λοιπόν, ότι το «φιλικό» κλίμα της παρέας επηρέασε την απόφαση για δοκιμή κάποιας ουσίας.

Πίνακας Δ4: Η πρώτη ναρκωτική ουσία που δοκίμασαν οι ερωτηθέντες.

ΧΡΗΣΗ ΠΡΩΤΗΣ ΟΥΣΙΑΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ
ΧΑΣΙΣ / ΜΑΡΙΧΟΥΑΝΑ	73,75%
ΧΑΠΙΑ	21,25%
ΗΡΩΙΝΗ	2,5%
ΚΟΚΑΪΝΗ	1,25%
ΧΩΡΙΣ ΑΠΑΝΤΗΣΗ	1,25%

Όπως φαίνεται, το μεγαλύτερο ποσοστό (73,75%), δηλαδή περίπου 7 στους 10, ξεκίνησε τη χρήση ουσιών με «μαλακά» ναρκωτικά (χασίς, μαριχουάνα). Σημαντικό ποσοστό (21,25%) ξεκίνησε με χάπια, ενώ πολύ μικρό ποσοστό ερωτηθέντων ξεκίνησε με τη χρήση ηρωίνης και κοκαΐνης (2,5% και 1,25% αντίστοιχα). Το γεγονός αυτό μπορεί να εξηγηθεί μάλλον σε σχέση με τη διαθεσιμότητα της ουσίας, την πρόσβαση σε αυτή, καθώς και με την τιμή της στην «αγορά». Η χρήση, για παράδειγμα, ινδικής κάνναβης δεν προϋποθέτει ιδιαίτερες επαφές, καθώς είναι αρκετά εξαπλωμένη η καλλιέργειά της, κυρίως στην ύπαιθρο, και η τιμή της είναι σχετικά χαμηλή, αν συγκριθεί με την τιμή της κοκαΐνης – ηρωίνης. Τα χάπια, επίσης, κυκλοφορούν ευρέως και σε χαμηλές σχετικά τιμές. Εξάλλου η άποψη αυτή ενισχύεται και από τις απαντήσεις, οι οποίες φαίνονται στον Πίνακα Δ14, όπου το 72,5% δηλώνει ότι ξεκίνησε τη χρήση (και) λόγω εύκολης πρόσβασης στις ναρκωτικές ουσίες. Κατά τη διάρκεια της έρευνας σχεδόν όλοι οι ερωτηθέντες είπαν ότι δεν θεωρούν το χασίς ναρκωτική ουσία.

Πίνακας Δ5: Οι πιο συχνά χρησιμοποιούμενες ουσίες.

ΠΟΣΟ ΣΥΧΝΑ ΓΙΝΟΤΑΝ ΧΡΗΣΗ -	ΠΟΣΟΣΤΟ	
	ΠΑΡΑ ΠΟΛΥ	ΕΛΑΧΙΣΤΑ
ΧΑΣΙΣ / ΜΑΡΙΧΟΥΑΝΑ	95%	5%
ΧΑΠΙΩΝ	26,25%	73,75%
ΗΡΩΪΝΗΣ	45%	55%
ΚΟΚΑΪΝΗΣ	28,75%	71,25%

Ενώ το 95% έκανε συστηματική χρήση χασίς, φαίνεται ότι ένα 45% έκανε χρήση ηρωΐνης και ένα 28,75% χρήση κοκαΐνης. Αν θεωρηθεί ότι υπάρχει σύμπτωση και των δυο σε μεγάλο βαθμό, εξάγεται το συμπέρασμα ότι ένας στους δύο περίπου έκανε συστηματική χρήση «σκληρών» ναρκωτικών, όσο δηλαδή και το ποσοστό αυτών που δηλώνουν εξαρτημένοι (56,25%, Πίνακας Δ6). Το 95% που κάνει χρήση χασίς εξηγείται αφενός από τη διαθεσιμότητα και την προσιτή τιμή της ουσίας, και αφετέρου από την άποψη των περισσότερων κρατούμενων ότι το χασίς / μαριχουάνα δεν είναι ναρκωτικό. Είναι ακόμη πιθανό το χασίς να χρησιμοποιείται ως ψυχολογικό υποκατάστατο ελλείψει πιο «σκληρής» ουσίας. Σημαντικό πάντως ποσοστό εμφανίζεται ως «πολυχρήστες».

Πίνακας Δ6: Εξάρτηση από τις ναρκωτικές ουσίες.

ΝΙΩΘΕΙ ΕΞΑΡΤΗΣΗ	ΠΟΣΟΣΤΟ
ΝΑΙ	56,25%
ΌΧΙ	41,25%
ΧΩΡΙΣ ΑΠΑΝΤΗΣΗ	2,5%

Το 56,25% δηλώνει ότι νιώθει εξάρτηση, πράγμα που μπορεί να συνδεθεί με το ίδιο περίπου ποσοστό που έκανε χρήση «σκληρών» ναρκωτικών (Πίνακας Δ5), καθώς και με τα στερητικά σύνδρομα που πιθανόν ακόμα για κάποιους να είναι υπαρκτά, αν ληφθεί υπ' όψιν και το ποσοστό που δηλώνει ότι κάνει χρήση ουσιών τώρα (45%, Πίνακας Δ7).

Πίνακας Δ7: Τωρινή κατάσταση ως προς τη χρήση ουσιών.

ΧΡΗΣΗ ΟΥΣΙΩΝ ΤΩΡΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ
ΝΑΙ	45%
ΟΧΙ	52,5%
ΧΩΡΙΣ ΑΠΑΝΤΗΣΗ	2,5%

Το 45% δηλώνει ότι κάνει χρήση ναρκωτικών ουσιών τη στιγμή της συνέντευξης. Αυτό μπορεί να συσχετισθεί με το 71,25%, που πιστεύει ότι είναι εύκολη η χρήση ναρκωτικών ουσιών στη φυλακή (Πίνακας Ε1). Παραμένει αδιευκρίνιστο αν το ποσοστό αφορά «σκληρά» ή «μαλακά» ναρκωτικά. Η φυλάκιση του χρήστη δεν λειτούργησε, δηλαδή, ούτε καν ανασταλτικά όσον αφορά τη χρήση ουσιών.

Πίνακας Δ8: Επιθυμία διακοπής της χρήσης.

ΘΕΛΕΙ ΝΑ ΣΤΑΜΑΤΗΣΕΙ ΤΗ ΧΡΗΣΗ	ΠΟΣΟΣΤΟ
ΝΑΙ	60%
ΟΧΙ	36,25%
ΧΩΡΙΣ ΑΠΑΝΤΗΣΗ	3,75%

Όπως φάνηκε παραπάνω (Πίνακας Δ7), ένα ποσοστό 45% κάνει χρήση μέσα στη φυλακή, ενώ, πράγμα παράδοξο εκ πρώτης όψεως, ένα 60% θέλει να σταματήσει. Αυτό εξηγείται, αν υποθεθεί ότι το 15% της διαφοράς που έκανε χρήση πριν τη φυλακή, ίσως αισθάνεται εξαρτημένο, αλλά μάλλον δεν μπορεί να κάνει χρήση τώρα. Υπάρχει δηλαδή διαφοροποίηση των κρατουμένων ως προς τη χρήση, η οποία μάλλον έχει σχέση με λόγους οικονομικούς ή με τη θέση των κρατουμένων στην κλειστή κοινωνία της φυλακής γενικότερα. Συγκεκριμένα, καθοριστικό ρόλο για τη διαφοροποίηση αυτή παίζουν οι σχέσεις τους με τους άλλους κρατούμενους και με τη διεύθυνση καθώς και η θέση τους σε «κλίκες» βίας. Τέλος, σημαντικό είναι το ποσοστό που δεν θέλει να σταματήσει τη χρήση, 36,25%, και αυτό είναι στοιχείο προβληματισμού ως προς την αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων απεξάρτησης και την επιθυμία ένταξης σε αυτά. Φαίνεται ακόμη ότι κάποιοι από τους ερωτηθέντες έχουν συμπεριλάβει στην «κουλτούρα» και τον τρόπο ζωής τους, μέσα και έξω από τη φυλακή, τη χρήση ναρκωτικών.

Πίνακας Δ9: Προσπάθεια διακοπής της χρήσης.

ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΝΑ ΣΤΑΜΑΤΗΣΕΙ ΤΗ ΧΡΗΣΗ	ΠΟΣΟΣΤΟ
ΝΑΙ	58,75%
ΟΧΙ	40%
ΧΩΡΙΣ ΑΠΑΝΤΗΣΗ	1,25%

Σύμφωνα με όσα αναφέρθηκαν και παραπάνω (Πίνακας Δ8), το ποσοστό αυτών που προσπάθησαν να σταματήσουν τη χρήση (58,75%) είναι περίπου το ίδιο με το ποσοστό αυτών που θέλει να σταματήσει τη χρήση (60%). Να σημειωθεί επίσης ότι το ποσοστό αυτών που δεν θέλουν να σταματήσουν τη χρήση (Πίνακας Δ8) και που δεν έκαναν προσπάθεια να σταματήσουν (40%) είναι αρκετά υψηλό. Παρουσιάζεται με αυτή την απάντηση η χρήση ναρκωτικών ως προσωπική επιλογή και όχι ως «αρρώστια» που θέλει «θεραπεία», στοιχείο που θα πρέπει να λαμβάνεται υπ' όψιν από όσους ασχολούνται με την απεξάρτηση από τα ναρκωτικά.

Πίνακας Δ10: Ενημέρωση για τα προγράμματα απεξάρτησης.

ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΓΙΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΠΕΞΑΡΤΗΣΗΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ
ΝΑΙ	41,25%
ΟΧΙ	58,75%

Φαίνεται ότι η ενημέρωση για τα προγράμματα απεξάρτησης είναι ελλιπής, τουλάχιστον σε αυτή την κατηγορία χρηστών, καθώς μόνο το 41,25% έχει ενημερωθεί σχετικά. Το γεγονός αυτό ίσως μπορεί να συνδυαστεί και με την έλλειψη ενδιαφέροντος από τους χρήστες για απεξάρτηση – διακοπή της χρήσης, όπως φαίνεται και στους Πίνακες Δ8 και Δ9.

Ωστόσο, καθώς γενικά η πληροφόρηση σε συνθήκες κράτησης είναι ελλιπής ή ελεγχόμενη, γίνεται φανερό η ανάγκη να υπάρξει πιο συστηματική προσπάθεια στον τομέα αυτό, με ελάχιστο στόχο την έγκυρη ενημέρωση και πληροφόρηση πάνω στο θέμα των ναρκωτικών προς αυτούς που την έχουν περισσότερο ανάγκη, στους ίδιους τους χρήστες.

Πίνακας Δ11: Παράγοντες ενισχυτικοί ως προς τη διακοπή της χρήσης.

ΓΙΑ ΝΑ ΣΤΑΜΑΤΗΣΕΙ Η ΧΡΗΣΗ ΘΑ ΒΟΗΘΗΣΕΙ:	ΠΟΣΟΣΤΟ		
	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΧΩΡΙΣ ΑΠΑΝΤΗΣΗ
Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ	73,75%	23,75%	2,5%
Η ΠΟΛΙΤΕΙΑ	26,25%	73,75%	0
Ο ΕΑΥΤΟΣ ΤΟΥ	91,25%	7,5%	1,25%
ΟΙ ΣΥΓΓΕΝΕΙΣ	36,25%	62,5%	1,25%
ΟΙ ΦΙΛΟΙ	28,75%	70%	1,25%
Η ΦΥΛΑΚΗ	7,5%	91,25%	1,25%
Ο ΨΥΧΟΛΟΓΟΣ / Κ.Λ.	38,75%	61,25%	0
ΟΙ ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΕΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ	47,5%	51,25%	1,25%
ΤΑ ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΑΤΑ	57,5%	36,25%	6,25%

Ενδιαφέροντα είναι τα στοιχεία που προκύπτουν από τις απαντήσεις στις ερωτήσεις – προτάσεις για το ποιος πιστεύουν ότι θα τους βοηθούσε να σταματήσουν τη χρήση. Πολύ μεγάλο ποσοστό (91,25%) πιστεύει ότι μπορεί να βοηθηθεί κανείς μόνος του, ακολουθεί η οικογένεια σε ποσοστό 73,75%, ενώ λίγοι πιστεύουν ότι θα τους βοηθήσει η πολιτεία (26,25%) και ακόμα λιγότεροι «η φυλακή» (7,5%).

Οι συγγενείς και οι φίλοι συγκεντρώνουν 36,25% και 28,75%, αντίστοιχα. Το ποσοστό αυτών που εμπιστεύονται τις θεραπευτικές κοινότητες και τα προγράμματα με υποκατάστατα (47,5% και 57,5% αντίστοιχα), είναι λίγο μεγαλύτερο από το ποσοστό αυτών που δηλώνουν ότι είναι ενήμεροι σχετικά (Πίνακας Δ10). Τους ψυχολόγους – κοινωνικούς λειτουργούς εμπιστεύεται μόνο το 38,75%, γεγονός που πιθανόν εξηγείται από την μη τακτική επαφή με αυτούς και την ανυπαρξία ή ανεπάρκεια προγραμμάτων συστηματικής παρέμβασης.

Πίνακες Δ12 & Δ13: Πόσο επηρέασε την έναρξη της χρήσης ουσιών ένα σημαντικό γεγονός – τραυματική εμπειρία, όπως θάνατος, διαζύγιο ή ατύχημα.

ΣΗΜΑΝΤΙΚΟ ΓΕΓΟΝΟΣ ΠΡΙΝ ΤΗ ΧΡΗΣΗ ΟΥΣΙΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ
ΝΑΙ	41,25%
ΟΧΙ	58,75%

ΕΠΗΡΕΑΣΕ ΤΟ ΓΕΓΟΝΟΣ ΑΥΤΟ	ΠΟΣΟΣΤΟ
ΝΑΙ	96.97%
ΟΧΙ	3.03%

Σε ένα μεγάλο ποσοστό (41,25%) συνέβη πριν την έναρξη χρήσης ουσιών ένα σημαντικό γεγονός ή μια τραυματική εμπειρία. Το σημαντικό γεγονός – τραυματική εμπειρία ή σημαντική αλλαγή επηρέασε την απόφαση για χρήση ουσιών σε ποσοστό 96,97%. Ένας στους δύο, δηλαδή, οδηγήθηκε στη χρήση ναρκωτικών ουσιών έπειτα από μια περίοδο προβληματισμού, ανασφάλειας ή αδιεξόδου, μετά από μια ψυχολογική κρίση. Αυτό ενισχύεται, όπως φαίνεται και από τα αποτελέσματα του παρακάτω Πίνακα (Δ14, όπου το 56,25% άρχισε, γιατί είχε άγχος και το 42,5%, για να ξεχάσει άσχημες εμπειρίες).

Πίνακας Δ14: Λόγοι έναρξης της χρήσης.

ΑΡΧΙΣΕ ΤΗ ΧΡΗΣΗ ΟΥΣΙΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ		
	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΧΩΡΙΣ ΑΠΑΝΤΗΣΗ
ΑΠΟ ΠΕΡΙΕΡΓΕΙΑ	51,25%	48,75%	0
ΓΙΑ ΠΛΑΚΑ	28,75%	70%	1,25%
ΑΠΟ ΜΙΜΗΣΗ ΦΙΛΩΝ	23,75%	75%	1,25%
ΑΠΟ ΜΟΝΑΞΙΑ	37,5%	61,25%	1,25%
ΑΠΟ ΕΠΙΘΥΜΙΑ ΥΠΝΟΥ/ΔΙΕΓΕΡΣΗΣ	25%	72,5%	2,5%
ΑΠΟ ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΖΩΗ	38,75%	58,75%	2,5%
ΑΠΟ ΑΒΕΒΑΙΟΤΗΤΑ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ	25%	63,75%	11,25%
ΑΠΟ ΕΠΙΘΥΜΙΑ ΓΙΑ ΑΥΤΟΕΠΙΒΕΒΑΙΩΣΗ	22,5%	75%	2,5%
ΑΠΟ ΕΛΛΙΠΗ ΓΝΩΣΗ ΓΙΑ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ	37,5%	60%	2,5%
ΓΙΑΤΙ ΕΙΧΕ ΑΓΧΟΣ	56,25%	41,25%	2,5%
ΓΙΑ ΝΑ ΞΕΧΑΣΕΙ ΑΣΧΗΜΕΣ ΕΜΠΕΙΡΙΕΣ	42,5%	55%	2,5%
ΕΞΑΙΤΙΑΣ ΤΗΣ ΔΙΑΜΟΝΗΣ ΣΤΗ ΦΥΛΑΚΗ	33,75%	62,5%	3,75%
ΛΟΓΩ ΕΥΚΟΛΗΣ ΠΡΟΣΒΑΣΗΣ ΣΤΙΣ ΟΥΣΙΕΣ	72,5%	26,25%	1,25%
ΝΑ ΝΙΩΣΕΙ ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΟΥΣΙΑΣ	66,25%	30%	3,75%

Με βάση τις δηλώσεις των ερωτηθέντων σχετικά με το βαθμό συμφωνίας ή διαφωνίας τους με κάθε πρόταση – ερώτηση, εξάγονται κάποια σημαντικά συμπεράσματα, όσον αφορά τους λόγους που τους οδήγησαν στην έναρξη της χρήσης ναρκωτικών ουσιών. Έτσι, σε πολύ μεγάλο ποσοστό (72,5%) οι κρατούμενοι απαντούν ότι άρχισαν τη χρήση λόγω εύκολης πρόσβασης στις ουσίες. Σημαντικά ποσοστά επίσης άρχισαν τη χρήση είτε από περιέργεια (51,25%), είτε για να νιώσουν τα αποτελέσματα της ουσίας (66,25%). Αυτό μπορεί να συνδυαστεί με το γεγονός ότι πολύ μεγάλο ποσοστό άρχισε τη χρήση στην εφηβική και μετεφηβική ηλικία, η οποία χαρακτηρίζεται από την τάση των ατόμων να γνωρίσουν καινούργια πράγματα και καταστάσεις (Πίνακας Δ2).

Αξίζει να αναφερθεί το σχετικά μεγάλο ποσοστό (37,5%), που έκανε χρήση ενώ δεν γνώριζε τις συνέπειες της ουσίας. Αυτό δημιουργεί ερωτηματικά

για την αποτελεσματικότητα και την εγκυρότητα των προγραμμάτων ενημέρωσης καθώς και για τις διάφορες «καμπάνιες» επίσημων ή ημιεπίσημων φορέων, όπως είναι η εκκλησία, ο στρατός, τα διάφορα σωματεία ή σύλλογοι. Η προσέγγιση των παραπάνω είναι τις περισσότερες φορές επιφανειακή και κινδυνολογική και δεν παρέχει ουσιαστική ενημέρωση.

Σχετικά μεγάλο ποσοστό, 33,75%, ξεκίνησε τη χρήση μέσα στη φυλακή, η οποία υποτίθεται ότι στα πλαίσια του σωφρονιστικού συστήματος έχει ως σκοπό να εντάξει τον κρατούμενο ομαλά στην κοινωνία.

Χρειάζεται να σημειωθεί τέλος ότι οι παραπάνω λόγοι είναι οι βασικοί λόγοι έναρξης χρήσης ναρκωτικών ουσιών και πιθανόν στη συνέχεια να υπεισέρχονται και άλλοι παράγοντες, όπως η ψυχική ή και σωματική εξάρτηση από τις ουσίες, η ανάπτυξη ανοχής, καθώς και οι ομάδες που συναναστρέφεται ο χρήστης, οι οποίοι επηρεάζουν την μετέπειτα πορεία του ατόμου σε σχέση με τις ναρκωτικές ουσίες.

Πίνακας Δ15: Η άποψη των ερωτηθέντων για τη στάση της πολιτείας.

Η ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΖΕΙ ΔΡΑΣΤΙΚΑ / ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΑ ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ
ΟΧΙ	82,5%
ΝΑΙ	12,5%
ΧΩΡΙΣ ΑΠΑΝΤΗΣΗ	5%

Οι οχτώ στους δέκα περίπου (ποσοστό 82,5%) πιστεύουν ότι η πολιτεία δεν αντιμετωπίζει δραστικά – αποτελεσματικά το πρόβλημα. Αυτό μπορεί να εξηγηθεί ίσως από προσωπικές εμπειρίες των κρατουμένων περί ανοχής ή και συμμετοχής ατόμων του κρατικού – κατασταλτικού μηχανισμού στο όλο κύκλωμα εμπορίας – διακίνησης ναρκωτικών ουσιών. Τούτο ενισχύεται από τις απαντήσεις των κρατουμένων στον Πίνακα Ε1, όπου η πλειοψηφία απαντάει ότι γίνεται διακίνηση ουσιών στις φυλακές και ότι υπάρχει πρόσβαση σε ουσίες μέσα στη φυλακή. Η φυλακή, δηλαδή, ως «κράτος – πολιτεία», παρουσιάζεται ως ζωντανό παράδειγμα μη δραστικής – αποτελεσματικής αντιμετώπισης του προβλήματος των ναρκωτικών.

Πίνακες Δ16 & Δ17: Τωρινή άποψη για χρήση – δοκιμή.

ΜΕΤΑΝΙΩΣΕ ΠΟΥ ΞΕΚΙΝΗΣΕ ΤΗ ΧΡΗΣΗ	ΠΟΣΟΣΤΟ
ΝΑΙ	67,5%
ΟΧΙ	31,25%
ΧΩΡΙΣ ΑΠΑΝΤΗΣΗ	1,25%

ΘΑ ΠΡΟΤΕΙΝΕ ΣΕ ΚΑΠΟΙΟΝ ΝΑ ΔΟΚΙΜΑΣΕΙ ΝΑΡΚΩΤΙΚΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ
ΝΑΙ	2,5%
ΟΧΙ	95%
ΧΩΡΙΣ ΑΠΑΝΤΗΣΗ	2,5%

Φαίνεται ότι το 31,25% δεν μετάνιωσε που άρχισε τη χρήση, παρόλο που αυτή η χρήση του δημιούργησε προβλήματα (και) με την ποινική δικαιοσύνη. Παρουσιάζεται και πάλι η χρήση ναρκωτικών ως στοιχείο κουλτούρας, αναπόσπαστο κομμάτι της συνολικής συμπεριφοράς του ατόμου (Πίνακας Δ8, όπου το 36,25% δεν θέλει να σταματήσει τη χρήση).

Συντριπτικό ποσοστό πάντως, 95%, δεν θα πρότεινε σε κάποιον να δοκιμάσει ναρκωτικά. Αν και κάποιοι δεν θέλουν να σταματήσουν τη χρήση, μάλλον θεωρούν ότι είναι καλύτερα κάποιος να μην μπει καθόλου στον «πειρασμό» να δοκιμάσει ναρκωτικά, γιατί ίσως αυτό έχει συνέχεια, η οποία σε κάποιες περιπτώσεις μπορεί να είναι καταστροφική. Η στάση τους αυτή εξηγείται από το γεγονός ότι ανήκουν στην κατηγορία εκείνων που «πλήρωσαν» τη σχέση τους με τα ναρκωτικά.

Πίνακες Δ18 & Δ19: Άποψη για το νομικό πλαίσιο και την ποινή.

ΑΠΟΨΗ ΓΙΑ ΤΟ ΝΟΜΟ	ΠΟΣΟΣΤΟ	
	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Ο ΝΟΜΟΣ ΕΙΝΑΙ ΔΙΚΑΙΟΣ	7,5%	92,5%
Ο ΝΟΜΟΣ ΕΙΝΑΙ ΑΥΣΤΗΡΟΣ	96,25%	3,75%

ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΠΟΙΝΗΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ	
	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Η ΠΟΙΝΗ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΑΔΙΚΗΜΑ ΕΙΝΑΙ ΜΕΓΑΛΗ	97,5%	2,5%

Το 96,25% θεωρεί αυστηρό το νομικό πλαίσιο για τα ναρκωτικά και είναι περίπου το ίδιο με το ποσοστό που πιστεύει ότι η ποινή που του επιβλήθηκε είναι μεγάλη. Αυτό εξηγείται από την ίδια τη θέση των κρατουμένων και την κατάσταση που βιώνουν.

Τέλος, συγκρίνοντας το ποσοστό (82,5%), το οποίο πιστεύει ότι η πολιτεία δεν παίρνει δραστικά μέτρα για το πρόβλημα των ναρκωτικών (Πίνακας Δ15), με τα ποσοστά των παραπάνω Πινάκων, δίνεται η εντύπωση ότι οι κρατούμενοι πιστεύουν ότι η αυστηρή νομοθεσία εφαρμόζεται επιλεκτικά.

Από την εξέταση των παραπάνω στοιχείων προκύπτουν κάποια σημαντικά συμπεράσματα. Αρχικά, οι 8 στους 10 είναι χρόνιοι χρήστες ναρκωτικών ουσιών. Οι μισοί περίπου από τους ερωτηθέντες άρχισαν τη χρήση σε εφηβική ηλικία, προφανώς με χασίς – μαριχουάνα ή χάπια που είναι οι βασικές ουσίες έναρξης χρήσης. Επίσης, αρκετοί από αυτούς δεν θέλουν να σταματήσουν τη χρήση και δεν έχουν ενημέρωση για τα προγράμματα απεξάρτησης, αλλά και κανείς σχεδόν δεν προτείνει τη δοκιμή ναρκωτικών. Ως σημαντικότεροι παράγοντες που θα βοηθούσαν να σταματήσει η χρήση, φαίνεται να είναι «ο εαυτός τους» και «η οικογένεια» τους.

Οι κυριότεροι λόγοι που θεωρούν ότι τους ώθησαν στα ναρκωτικά, είναι η πρόσβαση στις ουσίες και η επιθυμία να νιώσουν τα αποτελέσματα της ουσίας. Σημαντικοί λόγοι επίσης, φαίνεται ότι είναι το άγχος και η περιέργεια. Σημαντικές ευθύνες επιρρίπτονται και στην πολιτεία, η οποία έχουν την άποψη ότι «δεν αντιμετωπίζει δραστικά το πρόβλημα» και έχει θεσπίσει «αυστηρούς νόμους».

Ε. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

Στην παρακάτω ενότητα θα εξεταστεί τι πιστεύουν οι κρατούμενοι για το ρόλο του σωφρονιστικού συστήματος, πως βλέπουν τις συνθήκες διαβίωσης τους, ποια στοιχεία του σωφρονιστικού συστήματος λειτουργούν θετικά για αυτούς, καθώς και τα συναισθήματα που νιώθουν μέσα στη φυλακή. Γίνεται, επίσης, μια γενική αντιπαράθεση των συμπερασμάτων με τους διακηρυγμένους στόχους του σωφρονιστικού συστήματος, όπως είναι ο σωφρονισμός, ο σεβασμός της προσωπικότητας των κρατουμένων και η ομαλή κοινωνική τους επανένταξη.

Πίνακας Ε1: Χρήση ουσιών στη φυλακή.

	ΠΟΣΟΣΤΟ		
	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΧΩΡΙΣ ΑΠΑΝΤΗΣΗ
Η ΦΥΛΑΚΗ ΕΝΙΣΧΥΣΕ ΤΗΝ ΕΠΙΘΥΜΙΑ ΓΙΑ ΧΡΗΣΗ ΝΑΡΚΩΤΙΚΩΝ ΟΥΣΙΩΝ	72,5%	27,5%	0
ΕΙΝΑΙ ΕΥΚΟΛΗ Η ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΝΑΡΚΩΤΙΚΩΝ ΣΤΗ ΦΥΛΑΚΗ	57,5%	42,5%	0
ΓΙΝΕΤΑΙ ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΝΑΡΚΩΤΙΚΩΝ ΣΤΗ ΦΥΛΑΚΗ	57,5%	38,75%	3,75%
ΓΙΝΕΤΑΙ ΧΡΗΣΗ ΝΑΡΚΩΤΙΚΩΝ ΣΤΗ ΦΥΛΑΚΗ	66,25%	32,5%	1,25%
ΕΙΝΑΙ ΕΥΚΟΛΗ Η ΧΡΗΣΗ ΝΑΡΚΩΤΙΚΩΝ ΣΤΗ ΦΥΛΑΚΗ	71,25%	28,75%	0
Η ΦΥΛΑΚΗ ΘΑ ΕΠΡΕΠΕ ΝΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΕΙ ΩΣ ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΟΣ ΦΟΡΕΑΣ	78,75%	17,5%	3,75%

Φαίνεται ότι η φυλακή κάθε άλλο παρά εκπληρώνει την αποστολή της, που είναι ο σωφρονισμός των κρατουμένων. Αντίθετα, αδυνατεί να λειτουργήσει, έστω κατασταλτικά, ως προς την εμπορία – χρήση ναρκωτικών ουσιών μέσα σε αυτή. Τα ίδια ποινικά αδικήματα για τα οποία καταδικάστηκαν οι κρατούμενοι, φαίνεται ότι διαπράττονται συστηματικά και κατά εξακολούθηση στο χώρο της φυλακής. Αυτό το συμπέρασμα συνάγεται από τις απαντήσεις των ίδιων των κρατουμένων. Πιο συγκεκριμένα: το 72,5% απάντησε ότι η φυλακή ενίσχυσε την επιθυμία για χρήση ναρκωτικών ουσιών, το 57,5% ότι γίνεται εισαγωγή ναρκωτικών ουσιών στη φυλακή, και σημαντικό ποσοστό απάντησε ότι όχι μόνο γίνεται χρήση (66,25%), αλλά και πολύ εύκολα (71,25%). Κι όλα αυτά συμβαίνουν παρά τις προσδοκίες των κρατουμένων, οι οποίοι σε ποσοστό 78,75% πιστεύουν ότι η φυλακή θα έπρεπε να λειτουργεί ως θεραπευτικός φορέας.

Πίνακας Ε2: Συνθήκες διαβίωσης.

ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ	
	ΝΑΙ	ΟΧΙ
ΟΙ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ ΕΙΝΑΙ ΚΑΛΕΣ	27,5%	72,5%
ΥΠΑΡΧΕΙ ΒΙΑ – ΞΥΛΟΔΑΡΜΟΙ	30%	70%
ΓΙΝΟΝΤΑΙ ΒΙΑΣΜΟΙ	13,75%	86,25%

Αποκαλυπτικά και σε άμεση σχέση με τα παραπάνω (Πίνακας Ε1) είναι και τα στοιχεία που προκύπτουν σχετικά με τις συνθήκες κράτησης. Εκτός από το ποσοστό 72,5%, που απάντησε ότι οι συνθήκες διαβίωσης δεν είναι καλές και που μπορεί να εξηγηθεί και από μια τάση καταγγελίας – διαμαρτυρίας από μέρους τους, σημαντικό ποσοστό απάντησε ότι υπάρχει βία και ξυλοδαρμοί στη φυλακή (30%), και το 13,75% ότι γίνονται βιασμοί.

Όσον αφορά τους βιασμούς, μάλλον θύτες και θύματα είναι κρατούμενοι, ενώ δεν είναι σαφές αν για τη βία και τους ξυλοδαρμούς είναι υπεύθυνοι και σωφρονιστικοί υπάλληλοι, είτε ως άμεσα συμμετέχοντες, είτε δείχνοντας ανοχή.

Πίνακας Ε3: Ο ρόλος των τακτικών αδειών εξόδου.

ΟΙ ΑΔΕΙΕΣ ΕΞΟΔΟΥ ΒΟΗΘΑΝΕ ΣΤΗΝ ΕΚΤΙΣΗ ΤΗΣ ΠΟΙΝΗΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ	
	ΝΑΙ	ΟΧΙ
	98,75%	1,25%

Όπως ήταν αναμενόμενο, η συντριπτική πλειοψηφία των κρατούμενων (98,75%) πιστεύει ότι οι άδειες εξόδου βοηθάνε στην έκτιση της ποινής. Οι άδειες αυτές μάλλον λειτουργούν εκτονωτικά για τους κρατούμενους, τους βοηθάνε να συνδεθούν ευκολότερα με το μελλοντικό κοινωνικό και οικογενειακό τους περιβάλλον και, πιθανόν, μειώνουν τα αρνητικά συναισθήματα που βιώνουν οι κρατούμενοι.

Πίνακας Ε4: Κατανομή ελεύθερου χρόνου.

ΠΩΣ ΠΕΡΝΑ Ο ΧΡΟΝΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ		
	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΧΩΡΙΣ ΑΠΑΝΤΗΣΗ
ΚΑΝΟΝΤΑΣ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟ	30%	68,75%	1,25%
ΑΚΟΥΓΟΝΤΑΣ ΡΑΔΙΟ/ ΒΛΕΠΟΝΤΑΣ Τ. V.	88,75%	10%	1,25%
ΔΟΥΛΕΥΟΝΤΑΣ	47,5%	47,5%	5%
ΔΙΑΒΑΖΟΝΤΑΣ/ ΓΡΑΦΟΝΤΑΣ/ ΜΕ ΔΙΑΛΟΓΙΣΜΟ	60%	38,75%	1,25%
ΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΟΣ ΜΕ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	11,25%	86,25%	2,5%

Ο χρόνος των κρατούμενων φαίνεται ότι περνά με συνηθισμένες δραστηριότητες. Το 88,75% παρακολουθεί τηλεόραση ή ακούει ραδιόφωνο, το 60%, ασχολείται με διάβασμα, γράψιμο ή διαλογισμό, το 30% ασχολείται με

τον αθλητισμό. Μικρό σχετικά ποσοστό (11,25%) ασχολείται με καλλιτεχνικές δραστηριότητες.

Χρειάζεται ακόμη να σημειωθεί ότι η κατανομή του ελεύθερου χρόνου, εκτός από τις κλίσεις και τα ενδιαφέροντα του καθένα, επηρεάζεται και από την όλη υποδομή που υπάρχει στη φυλακή, όπως η ύπαρξη ή μη βιβλιοθήκης, εργαστηρίων και άλλων προγραμμάτων κατάρτισης των κρατουμένων.

Το 47,5% που δήλωσε ότι περνάει τον καιρό του δουλεύοντας, θα μπορούσε να είναι μεγαλύτερο, αν υπήρχαν περισσότερες θέσεις για εργασία, αφού οι μέρες εργασίας στη φυλακή υπολογίζονται ευεργετικά ως προς το χρόνο έκτισης της ποινής.

Πίνακας Ε5: Συναισθηματική κατάσταση των κρατουμένων.

ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΡΑΤΗΣΗ ΑΙΣΘΑΝΕΣΑΙ	ΠΟΣΟΣΤΟ	
	ΝΑΙ	ΟΧΙ
ΝΤΡΟΠΗ	65%	35%
ΜΟΝΑΞΙΑ	87,5%	12,5%
ΑΠΟΓΟΗΤΕΥΣΗ	81,25%	18,75%
ΠΕΡΙΘΩΡΙΟΠΟΙΗΣΗ/ ΣΤΙΓΜΑΤΙΣΜΟ	82,5%	17,5%
ΑΝΑΣΦΑΛΕΙΑ	63,75%	36,25%
ΑΓΧΟΣ	92,5%	7,5%

Φαίνεται ότι οι κρατούμενοι, στην απόλυτη πλειοψηφία τους, βιώνουν αρνητικά συναισθήματα. Κυριαρχούν η απογοήτευση (81,25%), η περιθωριοποίηση (82,5%) και η μοναξιά (87,5%). Πολύ μεγάλο ποσοστό, επίσης, νιώθει άγχος (92,5%), συναίσθημα που εκφράζει και την αγωνία των κρατουμένων για το μέλλον τους.

Τα παραπάνω αρνητικά συναισθήματα μπορεί να υποτεθεί ότι αποτελούν και αιτία χρήσης ναρκωτικών ουσιών μέσα στη φυλακή, σε μια προσπάθεια για διέξοδο – φυγή από την πραγματικότητα της φυλακής.

Πίνακας Ε6: Συμπαράσταση – βοήθεια στους κρατούμενους.

ΣΥΜΠΑΡΙΣΤΑΝΤΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΚΡΑΤΗΣΗ	ΠΟΣΟΣΤΟ		
	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΧΩΡΙΣ ΑΠΑΝΤΗΣΗ
ΟΙ ΓΟΝΕΙΣ	76,25%	20%	3,75%
Η ΣΥΖΥΓΟΣ/ ΜΝΗΣΤΗ/ ΦΙΛΗ	56,25%	41,25%	2,5%
ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ	80,5%	19,5%	0
ΟΙ ΣΥΓΓΕΝΕΙΣ	40%	57,5%	2,5%
ΟΙ ΣΥΓΚΡΑΤΟΥΜΕΝΟΙ	32,5%	63,75%	3,75%
ΟΙ ΕΙΔΙΚΟΙ (ΓΙΑΤΡΟΣ, ΨΥΧΟΛΟΓΟΣ, Κ.Λ.)	30%	66,25%	3,75%

Τα πολύ στενά συγγενικά πρόσωπα, δηλαδή οι γονείς και τα παιδιά, φαίνεται ότι συμπαρίστανται περισσότερο στους κρατούμενους (ποσοστά 76,25% και 80,5% αντίστοιχα).

Σχετικά μικρό ποσοστό δηλώνει ότι του συμπαρίστανται οι ειδικοί, όπως οι γιατροί, οι ψυχολόγοι και οι κοινωνικοί λειτουργοί, πράγμα που μπορεί να συνδεθεί με την ανεπάρκεια ή ανυπαρξία σχετικών προγραμμάτων.

Πίνακας Ε7: Η ζωή στη φυλακή με τρεις λέξεις.

ΛΕΞΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΖΩΗ ΣΤΗ ΦΥΛΑΚΗ	ΠΟΣΟΣΤΟ
ΑΡΝΗΤΙΚΕΣ/ ΑΠΑΙΣΙΟΔΟΞΕΣ	87,9%
ΑΙΣΙΟΔΟΞΕΣ/ ΘΕΤΙΚΕΣ	12,1%

Στο τέλος του ερωτηματολογίου έγινε μια ανοιχτή ερώτηση στους κρατούμενους, με την οποία τους ζητήθηκε να περιγράψουν τη ζωή τους στη φυλακή με τρεις λέξεις. Οι λέξεις – φράσεις που δόθηκαν, καταγράφηκαν και ταξινομήθηκαν ανάλογα με την συναισθηματική τους φόρτιση σε απαισιόδοξες – αρνητικές και αισιόδοξες – θετικές. Συγκεντρώθηκαν 190 λέξεις / φράσεις (αρνητικές 167 και θετικές 23). Παρατίθεται στη συνέχεια ο πίνακας ως έχει.

ΑΠΑΙΣΙΟΔΟΞΕΣ / ΑΡΝΗΤΙΚΕΣ				ΑΙΣΙΟΔΟΞΕΣ/ ΘΕΤΙΚΕΣ	
ΑΓΧΟΣ	21	ΧΑΜΕΝΟΣ ΧΡΟΝΟΣ	1	ΕΛΠΙΔΑ	5
ΜΟΝΑΞΙΑ	18	ΚΕΝΟ	1	ΑΠΟΘΕΡΑΠΕΙΑ	2
ΑΔΙΚΙΑ	14	ΜΑΣΟΝΙΣΜΟΣ	1	ΥΠΟΜΟΝΗ	2
ΑΠΟΓΟΗΤΕΥΣΗ	8	ΓΛΕΨΙΜΟ	1	ΠΡΟΣΜΟΝΗ	1
ΧΑΛΙΑ	8	ΔΕΝ ΠΕΡΝΩ ΚΑΛΑ	1	ΟΝΕΙΡΑ	1
ΑΙΣΧΟΣ	6	ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑ	1	ΚΟΨΙΜΟ ΝΑΡΚΩΤΙΚΑ	1
ΑΘΛΙΑ	6	ΑΝΟΥΣΙΑ	1	ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΟ	1
ΑΓΑΝΑΚΤΗΣΗ	5	ΔΡΑΜΑ	1	ΧΡΟΝΟΣ ΓΙΑ ΣΚΕΨΗ	1
ΣΤΕΝΟΧΩΡΙΑ	4	ΑΡΡΩΣΤΟΣ	1	ΕΡΓΑΣΙΑ	1
ΑΠΕΛΠΙΣΙΑ	3	ΦΡΙΚΤΑ	1	ΠΟΛΥ ΩΡΑΙΑ	1
ΚΟΛΑΣΗ	3	ΘΛΨΗ	1	ΚΑΛΗ	1
ΜΟΝΟΤΟΝΙΑ	3	ΣΧΙΖΟΦΡΕΝΕΙΑ	1	ΣΚΕΨΕΙΣ	1
ΑΝΑΣΦΑΛΕΙΑ	2	ΟΡΦΑΝΙΑ	1	ΑΠΟΦΑΣΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ	1
ΔΥΣΤΥΧΙΑ	2	ΛΥΤΗ	1	ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ	1
ΒΑΡΕΤΑ	2	ΤΡΕΛΑ	1	ΛΑΧΤΑΡΑ ΓΙΑ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ	1
ΧΑΟΣ	2	ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΣΤΕΡΗΣΗ	1	ΘΕΛΩ ΝΑ ΑΠΟΦΥΛΑΚΙΣΤΩ	1
ΑΠΟΓΝΩΣΗ	2	ΚΟΥΡΑΣΤΙΚΑ	1	ΗΜΟΥΝ ΧΡΗΣΤΗΣ ΤΩΡΑ ΕΧΩ	1
ΝΤΡΟΠΗ	2	ΑΔΙΑΦΟΡΙΑ	1	ΑΠΟΤΟΞΙΝΩΘΕΙ	
ΣΚΑΤΑ	2	ΑΝΟΙΑ	1	ΜΑΘΑΙΝΩ ΑΓΓΛΙΚΑ	1
ΝΑΡΚΩΤΙΚΑ	2	ΑΓΩΝΙΑ	1	ΑΓΑΠΩ ΤΟΝ ΠΛΗΣΙΟΝ ΜΟΥ	1
ΤΑΦΟΣ	1	ΤΑΛΑΠΩΡΙΑ	1	ΟΠΩΣ ΤΟΝ ΕΑΥΤΟ ΜΟΥ	
ΠΙΚΡΑ	1	ΑΧΡΗΣΤΟΣ	1		
ΗΡΩΙΝΗ	1	ΠΕΤΑΜΕΝΟΣ	1		
ΣΑΠΛΑ	1	ΚΙΝΔΥΝΕΥΩ	1		
ΕΛΛΕΨΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ	1	ΚΑΚΟΙ	1		
ΕΛΛΕΨΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ	1	ΑΥΤΟΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ	1		
ΕΛΛΕΨΗ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ	1	ΕΛΑΧΙΣΤΗ ΖΩΗ	1		
ΣΚΛΗΡΗ	1	ΜΗ ΑΞΙΟΠΡΕΠΕΙΑ	1		
ΑΗΔΙΑ	1	ΟΙΚΟΝ. ΔΥΣΚΟΛΙΑ	1		
ΑΠΡΑΞΙΑ	1	ΑΠΟΞΕΝΩΜΕΝΟΣ	1		
ΓΙΝΕΣΑΙ ΧΑΜΕΝΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ	1	Η ΛΕΞΗ ΦΥΛΑΚΗ ΤΑ ΛΕΕΙ ΟΛΑ	1		
ΧΑΟΣ ΣΤΟ ΠΟΥΘΕΝΑ ΚΑΙ ΘΑΝΑΤΟΣ ΓΙΑ ΟΛΑ	1	Η ΦΥΛΑΚΗ ΠΟΥ ΔΕΝ ΒΟΗΘΑ ΣΕ ΤΙΠΟΤΑ	1		
ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΟΤΙ ΚΑΛΥΤΕΡΟ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΣΟΥ ΣΥΜΒΕΙ	1	ΝΑΡΚΩΤΙΚΑ & ΦΥΛΑΚΗ ΔΕΣΜΟΙ ΑΙΜΑΤΟΣ	1		

Όπως είναι φανερό από τα παραπάνω στοιχεία, κάθε αναφορά στη φυλακή γεννά αρνητικά συναισθήματα στους κρατούμενους. Απαντούν έτσι έχοντας υπ' όψιν τα βιώματά τους στη φυλακή, τα οποία μάλλον δεν είναι ευχάριστα.

Κυριαρχούν, λοιπόν, οι απαισιόδοξες – αρνητικές, λέξεις ή φράσεις, με ποσοστό 87,9%. Μόνο ένα 12,1% εκφράζεται αισιόδοξα – θετικά.

Δεδομένου ότι ζητήθηκαν τρεις (3) λέξεις ή εκφράσεις για τη ζωή στη φυλακή, καλό είναι να σημειωθεί ότι πάντα οι αισιόδοξες εκφράσεις – λέξεις συνοδεύονταν από απαισιόδοξες, πράγμα που δείχνει την αντιφατικότητα των συναισθημάτων και την πιθανή εναλλαγή τους, την οποία βιώνουν οι «αισιόδοξοι» κρατούμενοι.

Σε απόλυτους αριθμούς, κυριαρχούν οι λέξεις «άγχος» (21), «μοναξιά» (18) και «αδικία» (14), όσον αφορά την απαισιόδοξη – αρνητική πλευρά. Από τις «αισιόδοξες» απαντήσεις ξεχωρίζουν η «ελπίδα» (5), «αποθεραπεία» (2) και η «υπομονή» (2).

Απαραίτητο είναι να σημειωθεί ακόμη ότι παρόλα τα αρνητικά βιώματα της φυλακής ένα σημαντικό ποσοστό υποτροπιάζει, δηλαδή επιστρέφει σε αυτή, πράγμα που δείχνει το φαύλο κύκλο παραβατικότητας – φυλακής και προσανατολίζει την αναζήτηση των αιτιών της παραβατικότητας περισσότερο στην κοινωνία και τις δομές της, παρά στην «προσωπικότητα» του παραβάτη.

Γίνεται φανερό από τα παραπάνω ότι μεγάλο ποσοστό πιστεύει ότι η φυλακή ενίσχυσε την τάση για χρήση ουσιών, καθώς και οι 7 στους 10 περίπου πιστεύουν ότι είναι εύκολη η χρήση και η εισαγωγή ναρκωτικών ουσιών στη φυλακή. Σχεδόν όλοι πιστεύουν ότι οι συνθήκες κράτησης δεν είναι καλές. Οι 9 στους 10 περίπου περνούν το χρόνο τους με τηλεόραση ή ραδιόφωνο, βιώνοντας παράλληλα συναισθήματα μοναξιάς, απογοήτευσης ή άγχους, το οποίο διαπιστώνεται και από τις λέξεις που χρησιμοποιούν για να περιγράψουν τη ζωή στη φυλακή. Η συμπαράσταση στους κρατούμενους προέρχεται κατά κύριο λόγο από τους γονείς και το στενό οικογενειακό τους περιβάλλον.

ΣΤ. ΣΧΕΔΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ

Οι απόψεις και οι προσδοκίες των κρατουμένων για το μέλλον είναι το αντικείμενο που διαπραγματεύεται η παρακάτω ενότητα. Εξετάζεται η διάσταση μεταξύ των διακηρυγμένων στόχων του σωφρονιστικού συστήματος και της πραγματικής κατάστασης.

Πίνακες ΣΤ1 & ΣΤ2: Η άποψη των κρατούμενων για το πώς θα είναι τα πράγματα στο μέλλον.

ΘΑ ΕΙΝΑΙ ΕΥΚΟΛΑ ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ ΣΤΟ ΜΕΛΛΟΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ	
	ΝΑΙ	ΟΧΙ
	35%	65%

ΚΑΝΕΙ ΣΧΕΔΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ	
	ΝΑΙ	ΟΧΙ
	75%	25%

Παρόλα τα αρνητικά συναισθήματα που βιώνουν οι κρατούμενοι σύμφωνα με τον Πίνακα Ε5, φαίνεται ότι κάθε αναφορά στο μέλλον, όπως παρουσιάζεται στον παραπάνω Πίνακα, μειώνει αυτά τα συναισθήματα. Αυτό οφείλεται μάλλον στο γεγονός ότι το μέλλον συνδέεται με την αποφυλάκιση και με μια κατάσταση σίγουρα καλύτερη από την τωρινή. Έτσι, το 35% είναι αισιόδοξο και πιστεύει ότι τα πράγματα θα είναι εύκολα αργότερα, καθώς και το 75% κάνει σχέδια για το μέλλον.

Πίνακας ΣΤ3: Τι πιστεύουν οι κρατούμενοι ότι θα τους βοηθήσει να ζήσουν καλύτερα όταν αποφυλακιστούν.

ΘΑ ΤΟΝ ΒΟΗΘΗΣΕΙ ΝΑ ΖΗΣΕΙ ΚΑΛΥΤΕΡΑ ΟΤΑΝ ΑΠΟΦΥΛΑΚΙΣΤΕΙ	ΠΟΣΟΣΤΟ		
	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΧΩΡΙΣ ΑΠΑΝΤΗΣΗ
Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ	91,25%	8,75%	0
ΟΙ ΦΙΛΟΙ	23,75%	76,25%	0
ΟΙ ΣΥΓΓΕΝΕΙΣ	41,25%	57,5%	1,25%
ΟΙ ΕΙΔΙΚΟΙ (ΓΙΑΤΡΟΣ, ΨΥΧΟΛΟΓΟΣ, Κ.Λ.)	25%	72,5%	2,5%
Η ΠΟΛΙΤΕΙΑ	20%	80%	0
ΜΙΑ ΜΟΝΙΜΗ ΕΡΓΑΣΙΑ	87,5%	6,25%	6,25%
Ο ΕΑΥΤΟΣ ΤΟΥ	93,75%	1,25%	5%

Οι κρατούμενοι πιστεύουν ότι στο μέλλον θα τους βοηθήσουν να ζήσουν καλύτερα πρώτα η προσωπική τους θέληση και προσπάθεια (93,75%), καθώς και η οικογένεια (91,25%), και έπειτα μια μόνιμη εργασία (87,5%). Από το τελευταίο φαίνεται η σημασία της εργασίας για το άτομο γενικά και για τους κρατούμενους ειδικότερα, αφού η ανεργία – εργασιακή ανασφάλεια, προβάλλεται ως παράγων παραβατικότητας (Πίνακας Α7), ενώ η σταθερή και μόνιμη απασχόληση θα βοηθήσει για μια καλύτερη ζωή. Μικρό, τέλος, είναι το ποσοστό που εμπιστεύεται την Πολιτεία για τη μελλοντική του ζωή (20%), και

αυτό εξηγείται από την ανεπάρκεια των προγραμμάτων κοινωνικής επανένταξης, που μάλλον γνωρίζουν οι κρατούμενοι από προσωπικές εμπειρίες τους.

Φάνηκε λοιπόν ότι, παρόλο που οι περισσότεροι κρατούμενοι πιστεύουν ότι τα πράγματα δεν θα είναι εύκολα, όλοι κάνουν σχέδια για το μέλλον. Πιστεύουν ότι όταν αποφυλακιστούν θα τους βοηθήσει η οικογένεια τους και μια σταθερή εργασία για την ομαλή κοινωνική επανένταξη τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV

1. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Με βάση τους στόχους που τέθηκαν στην παρούσα εργασία διεζήχθη η έρευνα, της οποίας τα αποτελέσματα παρουσιάστηκαν αναλυτικά στο προηγούμενο μέρος της μελέτης. Η επεξεργασία των δεδομένων αυτών, σε συνδυασμό και με τις άλλες σχετικές έρευνες που έχουν γίνει, επιτρέπει να βγουν τα παρακάτω αξιοσημείωτα συμπεράσματα, τα οποία στο μεγαλύτερο μέρος τους επαληθεύουν τις αρχικές υποθέσεις της παρούσας έρευνας.

Έπειτα από τη διερεύνηση του κοινωνικοοικονομικού και μορφωτικού επιπέδου των κρατουμένων – χρηστών ναρκωτικών ουσιών και με βάση τον πρώτο στόχο της έρευνας, επιβεβαιώθηκε η αντίστοιχη υπόθεση, ότι το χαμηλό κοινωνικό – μορφωτικό επίπεδο αυξάνει τις πιθανότητες χρήσης ουσιών και της διαπλοκής με την ποινική Δικαιοσύνη. Πιο συγκεκριμένα, φάνηκε ότι υπάρχει μια σαφής μετακίνηση του συγκεκριμένου πληθυσμού από τον τόπο καταγωγής, που στην πλειοψηφία του προέρχεται από ημιαστικό και αγροτικό περιβάλλον, στον τόπο κατοικίας, που είναι κυρίως το αστικό περιβάλλον. Το χαμηλό επίπεδο μόρφωσης των ερωτηθέντων, καθώς και η επαγγελματική κατάσταση τόσο των ίδιων όσο και των γονέων τους, κάνει φανερό ότι ανήκουν στις χαμηλές κοινωνικοοικονομικά τάξεις. Ωστόσο, παραμένει αδιευκρίνιστο αν η χαμηλή κοινωνική – οικονομική και μορφωτική κατάσταση αυξάνει τις πιθανότητες χρήσης ουσιών και της παραβατικότητας ή αν τα άτομα από τις τάξεις αυτές έχουν περισσότερες πιθανότητες εγκλεισμού.

Εξετάζοντας το δεύτερο στόχο της μελέτης που αφορούσε τις απόψεις των ερωτηθέντων για τις σχέσεις τους με το οικείο περιβάλλον τους, επιβεβαιώθηκε και η δεύτερη υπόθεση. Πιο συγκεκριμένα, φάνηκε ότι υπάρχει έλλειψη ουσιαστικής επικοινωνίας των κρατουμένων με τους γονείς τους. Έγινε αντιληπτό ότι ενώ παρουσιάζονται ομαλές επιφανειακά οι σχέσεις των κρατουμένων με τους γονείς τους, ωστόσο, στην ουσία διαπιστώνεται έλλειψη επικοινωνίας μεταξύ τους καθώς οι μισοί σχεδόν συμμετέχοντες ένιωθαν την έλλειψη της γονεϊκής παρουσίας και συμπαράστασης. Επίσης, φάνηκε ότι παρόλη την καλή διάθεση των γονέων να βοηθήσουν τα παιδιά τους, όταν έμαθαν για τη χρήση ναρκωτικών ουσιών μόνο το ¼ περίπου από αυτούς απευθύνθηκε στους ειδικούς. Κάνοντας φανερό έτσι την έλλειψη ενημέρωσης και προσιτότητας των κατάλληλων υπηρεσιών σε διάφορες πληθυσμιακές ομάδες.

Η υπόθεση ότι η επιβολή ποινής και ο εγκλεισμός δεν λειτουργεί αποτρεπτικά ως προς τη διάπραξη νέων αδικημάτων και κατά επέκταση δεν συντελεί στην επίτευξη της κοινωνικής επανένταξης, επιβεβαιώθηκε με την εξέταση τριού ποσοστού των κρατουμένων που υποτροπίασαν. Περισσότεροι από τους μισούς κρατούμενους – ερωτηθέντες έχουν κρατηθεί ξανά στο παρελθόν, και μάλιστα, οι 7 στους 10 περίπου για παράβαση του νόμου περί ναρκωτικών. Αξίζει, επίσης, να αναφερθεί ότι η πρώτη ποινή στους περισσότερους επιβλήθηκε στην εφηβική – μετεφηβική ηλικία. Υπήρξε δε καθοριστικής σημασίας για τη μετέπειτα εξέλιξη των ατόμων αυτών. Γίνεται, λοιπόν, φανερό ότι για να μειωθεί ο πληθυσμός των κρατουμένων στις ελληνικές φυλακές θα πρέπει να ληφθεί μέριμνα για την ομαλή κοινωνική επανένταξη των αποφυλακισμένων.

Όσον αφορά τη διερεύνηση του τέταρτου και βασικότερου στόχου της έρευνας σχετικά με τη σχέση των κρατουμένων με τις ναρκωτικές ουσίες, τις απόψεις τους για αυτά αλλά και για τους παράγοντες που οι ίδιοι πιστεύουν ότι τους οδήγησαν στη χρήση ουσιών, η μελέτη οδήγησε στα ακόλουθα ενδιαφέροντα αποτελέσματα τα οποία επιβεβαιώνουν την αντίστοιχη υπόθεση της έρευνας.

Η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτηθέντων είναι χρόνιοι χρήστες. Οι 8 στους 10 κάνουν χρήση για πάνω από 10 χρόνια. Η ηλικία έναρξης της χρήσης έγινε στην εφηβική και μετεφηβική κυρίως ηλικία. Οι περισσότεροι ξεκίνησαν τη χρήση με φίλους και πρώτη ουσία την ινδική κάνναβη. Στη συνέχεια υπήρξε και η χρήση άλλων ουσιών. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει το γεγονός ότι οι μισοί σχεδόν δήλωσαν ότι συνεχίζουν να κάνουν χρήση ουσιών και κατά την κράτησή τους στη φυλακή.

Όσον αφορά τους λόγους έναρξης της χρήσης ναρκωτικών ουσιών, ιδιαίτερη βαρύτητα οι ερωτηθέντες δίνουν στην εύκολη πρόσβαση στις ουσίες. Ακολουθεί η επιθυμία να νιώσουν τα αποτελέσματα της ουσίας, η περιέργεια, το άγχος και οι άσχημες εμπειρίες. Αξιοσημείωτο είναι ότι ένα σχετικά μεγάλο ποσοστό είχε ελλιπή γνώση για τις επιπτώσεις των ναρκωτικών και ένα εξίσου σημαντικό ποσοστό άρχισε τη χρήση των ναρκωτικών ουσιών εξαιτίας της διαμονής του στη φυλακή.

Οι κρατούμενοι χρήστες ναρκωτικών πιστεύουν ότι στην προσπάθειά τους να σταματήσουν τη χρήση ναρκωτικών θα τους βοηθήσουν πρώτον ο εαυτός τους και δεύτερον η οικογένειά τους. Μικρότερη σημασία δίνουν στους συγγενείς και φίλους. Από τους ειδικούς δεν αναμένουν ιδιαίτερη βοήθεια, ενώ φαίνεται να δείχνουν περισσότερη εμπιστοσύνη στα προγράμματα απεξάρτησης με χορήγηση υποκατάστατων από ότι στις θεραπευτικές κοινότητες. Τέλος, λιγότερη βοήθεια περιμένουν από την πολιτεία και σχεδόν καθόλου από τη φυλακή ως θεσμό. Ειδικά την αντιμετώπιση του προβλήματος από την πολιτεία, οι 9 στους 10, τη θεωρούν ανεπαρκή και εκτιμούν ότι ο νόμος είναι αυστηρός και η ποινή τους πολύ μεγάλη σε σχέση με το αδίκημά τους.

Έτσι, οδηγούμαστε στην επιβεβαίωση και της πέμπτης υπόθεσης της έρευνας ότι, δηλαδή, το σωφρονιστικό σύστημα έχει αποτύχει στο βασικό στόχο του: το σωφρονισμό και την κοινωνική επανένταξη. Η φυλακή παρά τις προσδοκίες των χρηστών – κρατουμένων να λειτουργήσει ως θεραπευτικός φορέας επιτυγχάνει ακριβώς το αντίθετο: ενισχύει την επιθυμία τους για χρήση ναρκωτικών και, σύμφωνα με τις απόψεις τους, είναι εύκολη η εισαγωγή και ακόμη πιο εύκολη η χρήση ναρκωτικών στη φυλακή. Επίσης, οι συνθήκες διαβίωσης στη φυλακή δεν θεωρούνται από την πλειοψηφία των κρατουμένων καλές, καθώς φαίνεται να υπάρχουν φαινόμενα βίας, ξυλοδαρμού αλλά και βιασμών.

Το πιο θετικό στοιχείο όλου του σωφρονιστικού συστήματος που τους βοηθάει στην έκτιση της ποινής, εκτιμούν ότι είναι ο θεσμός των τακτικών αδειών εξόδου από τη φυλακή. Άλλωστε, ο ελεύθερος χρόνος τους στη φυλακή δεν φαίνεται, με βάση τις απαντήσεις τους, να αξιοποιείται δημιουργικά με εργασία ή άλλες δραστηριότητες.

Κατά την κράτησή τους, τους συμπαραστέκονται κυρίως οι γονείς και τα παιδιά τους, ενώ οι ειδικοί δεν μπορούν να προσφέρουν συμπαράσταση καθώς είναι γνωστή η έλλειψη προσωπικού και ανάλογων προγραμμάτων στο χώρο της φυλακής.

Τα συναισθήματα που βιώνουν οι κρατούμενοι, στην πλειοψηφία τους, είναι αρνητικά. Κυριαρχούν το άγχος, η μοναξιά, η περιθωριοποίηση και η απογοήτευση. Αξίζει να σημειωθεί ότι αυτή η αρνητική συναισθηματική κατάσταση εκτιμήθηκε από τους ίδιους και ως παράγοντας για την έναρξη της χρήσης ουσιών.

Κάθε αναφορά στη φυλακή γεννά αρνητικά συναισθήματα στους κρατούμενους. Αυτό γίνεται περισσότερο κατανοητό και έκδηλο από τις λέξεις που χρησιμοποιούν για να περιγράψουν τη ζωή τους στη φυλακή. Συγκεκριμένα αναφέρθηκαν απαισιόδοξες λέξεις – φράσεις, όπως «άγχος», «μοναξιά», «αδικία», «απογοήτευση», «γίνεσαι χαμένος άνθρωπος», «χάος στο πουθενά και θάνατος για όλα». Φυσικά η ελπίδα πεθαίνει τελευταία και από τις αισιόδοξες αναφέρθηκαν κυρίως η «ελπίδα», η «αποθεραπεία» και η «υπομονή».

Η διερεύνηση των προσδοκιών και των σχεδίων που έχουν οι κρατούμενοι – χρήστες για το μέλλον ήταν ο τελευταίος στόχος της εργασίας. Πιστεύουν ότι θα τους βοηθήσει να ζήσουν καλύτερα όταν αποφυλακιστούν ο ίδιος τους ο εαυτός, η οικογένειά τους και μια μόνιμη εργασία. Γίνεται φανερό για μια φορά ακόμη η μεγάλη σημασία της οικογένειας, αλλά και η έλλειψη εμπιστοσύνης προς την πολιτεία. Άλλωστε είναι γνωστή η ανεπάρκεια προγραμμάτων κοινωνικής επανένταξης και μέριμνας για τους αποφυλακιστέους. Τέλος, αξίζει να αναφερθεί ότι παρόλο που γνωρίζουν ότι τα πράγματα δεν θα είναι εύκολα, ωστόσο οι περισσότεροι έχουν σχέδια για το προσωπικό τους μέλλον.

2. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Τα προβλήματα των κρατουμένων και των ανθρώπων που δουλεύουν στις φυλακές και σηκώνουν το βάρος της σωφρονιστικής μεταχείρισης κάτω από πιεστικές συνθήκες οφείλονται, όπως φάνηκε και από την παρούσα έρευνα, στην έλλειψη ενδιαφέροντος, προγραμματισμού και οργάνωσης από την Πολιτεία. Το ενδιαφέρον της Πολιτείας συνήθως εξαντλείται σε δηλώσεις, κάποιες νομοθετικές ρυθμίσεις και επιφανειακές ή σπασμωδικές ενέργειες, όταν υπάρχει κάποια κρίση. Αντίθετα, δε φαίνεται να έχουν καμιά προτεραιότητα τα προβλήματα των φυλακών σε πολιτικό, ιδεολογικό, κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο. Για να έρθουν κάποιες αλλαγές που θα αντιμετωπίσουν ή θα μετριάσουν τα υπάρχοντα προβλήματα, ίσως θα πρέπει να υπάρξουν ομάδες άσκησης ισχυρής πίεσης προς τον κρατικό μηχανισμό.

Οι κυριότερες ρυθμίσεις που προτείνονται για τους κρατούμενους χρήστες ναρκωτικών και για την βελτίωση του Σωφρονιστικού συστήματος γενικότερα, όπως προκύπτουν και από την παρούσα ερευνητική προσέγγιση, είναι οι ακόλουθες:

➤ Δημιουργία, σε πρώτο στάδιο, της κατάλληλης κτιριακής υποδομής, ώστε να επιτευχθεί ο διαχωρισμός των ατόμων που έχουν δικαστεί με το νόμο περί ναρκωτικών. Ο διαχωρισμός αυτός μπορεί να γίνει και από τους υπόλοιπους κρατούμενους, αλλά και μεταξύ τους, με κριτήριο το αν η ποινή για ναρκωτικά που εκτίουν είναι κάκουρη ή πλημμεληματική, αν δηλαδή πρόκειται για απλούς χρήστες ή όχι.

➤ Λειτουργία προγραμμάτων απεξάρτησης και αποθεραπείας κατά τη διάρκεια έκτισης της ποινής και σύμφωνα με τα όσα προβλέπει η ισχύουσα νομοθεσία

➤ Εξασφάλιση κατάλληλης υλικοτεχνικής υποδομής και πρόσληψη ειδικευμένου προσωπικού, ώστε να μπορέσουν να λειτουργήσουν τα προγράμματα απεξάρτησης.

➤ Ανάπτυξη προγραμμάτων ενημέρωσης και κινητοποίησης όλων των κρατουμένων προς την κατεύθυνση της πρόληψης, αλλά και της αντιμετώπισης των προβλημάτων που προξενούν τα ναρκωτικά.

➤ Ανάπτυξη προγραμμάτων ενημέρωσης των γονέων για το πρόβλημα των ναρκωτικών, τόσο ως προς την πρόληψη, όσο και ως προς την αντιμετώπιση της χρήσης.

➤ Αποφυγή της φυλάκισης με την δυνατότητα εναλλακτικών λύσεων, όπως είναι η αναστολή με όρους και η εργασία προς την κοινότητα

➤ Μείωση του χρόνου παραμονής στη φυλακή με το θεσμό των Κέντρων Ημιελεύθερης διαβίωσης και την τμηματική έκτιση της ποινής.

➤ Βελτίωση των συνθηκών κράτησης και πιο ανθρώπινη μεταχείριση των κρατουμένων.

➤ Δυνατότητα εργασίας και απασχόλησης μέσα και έξω από τη φυλακή.

- Δημιουργία μορφωτικών προγραμμάτων, επαγγελματική εκπαίδευση και ενεργό συμμετοχή των κρατουμένων στην οργάνωση και πραγματοποίηση ψυχαγωγικών εκδηλώσεων.
- Αύξηση του επιστημονικού προσωπικού (Ψυχίατροι, Κοινωνικοί Λειτουργοί, Ψυχολόγοι, Ιατροί διαφόρων ειδικοτήτων, Εγκληματολόγοι) και καθιέρωση του Επιστημονικού Συμβουλίου.
- Αύξηση του εξειδικευμένου προσωπικού για ψυχοκοινωνική υποστήριξη σε ατομικό και ομαδικό επίπεδο, συνεργασία με την οικογένεια για αποκατάσταση σχέσεων, επίλυση προβλημάτων και προετοιμασία της οικογένειας και του ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντος στη διαδικασία για την επανένταξη του κρατούμενου.
- Συστηματική ευαισθητοποίηση του προσωπικού των φυλακών και του κοινωνικού συνόλου για τον περιορισμό των αρνητικών επιπτώσεων της φυλάκισης, του στιγματισμού και της περιθωριοποίησης.
- Εκπαίδευση των σωφρονιστικών υπαλλήλων σε σχολές ψυχολογίας, εγκληματολογίας και συναφών ανθρωπιστικών επιστημών, ώστε να προετοιμαστούν κατάλληλα για την αποτελεσματική αντιμετώπιση της συμπεριφοράς παραβατικών ατόμων.
- Συμμετοχή και συντονισμός των δραστηριοτήτων διάφορων κρατικών ή μη οργανισμών σε προγράμματα μέσα στη φυλακή και πολύ περισσότερο στη διαδικασία της επανένταξης.
- Σεβασμός των δικαιωμάτων των κρατουμένων, της προσωπικότητας και της επιθυμίας τους να δεχτούν ή να απορρίψουν την προσφερόμενη βοήθεια, να συμμετέχουν ή όχι σε όλες τις διαδικασίες που τους αφορούν, κάνοντας τις επιλογές που θεωρούν καλύτερες για τον εαυτό τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Giancarlo Aripao, *Κοκαΐνη: ιστορία και επιστημονική αλήθεια*, (μετάφραση Αλιβιζάτος Ν.), Νέα Σύννορα-Λιβάνη, Αθήνα 1982.
2. Αβραμίδης Α., *Η Απομυθοποίηση των ναρκωτικών... και με ελπίδα*, Ακρίτας, Αθήνα 1994.
3. Αβραμίδης Α., Η θεραπευτική αντιμετώπιση του εξαρτημένου από τα ναρκωτικά ατόμου, *Ιατρική*, τεύχος 55, 1989.
4. Αλεξιάδης Σ., *Εγκληματολογία*, Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη 1989.
5. Αλεξιάδης Σ., *Κείμενα αντεγληματικής πολιτικής*, Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 1993.
6. Αλεξιάδης Σ., *Προς αναμόρφωση του σωφρονιστικού συστήματος*, Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 1983.
7. Αλεξιάδης Σ., *Σωφρονιστική*, Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη 1995.
8. Αναγνωστάκης Σ., *Σωφρονιστικό Δίκαιο (Γενικό και Ειδικό Μέρος)*, Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1983.
9. Αφέρωμα στη Β' Ευρωπαϊκή Εβδομάδα Πρόληψης για τη χρήση Ναρκωτικών, *Παράγοντες που επηρεάζουν τη χρήση αλκοόλ και άλλων Ναρκωτικών*, 15-22 Οκτωβρίου 1994.
10. Γαρυφαλάκης Γ., *Ναρκωτικά η Θρησκεία του Καπιταλισμού*, Βερέτας, Αθήνα 1997.
11. Γενική γραμματεία λαϊκής επιμόρφωσης, *Για την επόμενη μέρα... Τα πρώτα βήματα μετά τη Φυλακή*, Φυτράκης, Αθήνα 1997.
12. Γεωργακάκος Σ., Μπέσκος Π., Ραβάνης Κ. & Κοσμόπουλος Δ., *Πειραματικό Επιμορφωτικό Πρόγραμμα Κλειστής Φυλακής Αγίου Στεφάνου Πάτρας*, Λαϊκή Επιμόρφωση Ν. Αχαΐας, Πάτρα 1987.
13. Γεώργας Δ., *Κοινωνική Ψυχολογία*, δ' έκδοση, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1995.
14. Γιαταγάννα Χρ., αναφορά της εισαγγελικής Παρέδρου, *εφημερίδα Ελευθεροτυπία*, 20 Αυγούστου 1984.
15. Γρίβας Κλ., *Αποδιοπομπαίος Τράγος: Ψυχική «Αρρώστια» και Τοξικομανία*, Παιδεία, Αθήνα 1984.
16. Γρίβας Κλ., *Ναρκωτικά και Εξουσία*, Εκδοτική, Θεσσαλονίκη 1990.
17. Γρίβας Κλ., *Ναρκωτικά: Το Τίμημα της Καταστολής*, Εκδοτική, Θεσσαλονίκη 1991.
18. Γρίβας Κλ., *Πλανητική Κυριαρχία και «Ναρκωτικά»: Τα «ναρκωτικά» ως εργαλείο της αμερικανικής εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής*, Νέα Σύννορα-Λιβάνη, Αθήνα 1997.

19. Δαρδαβέσης Θ., Επιδημιολογικά στοιχεία για την τοξικομανία στην Ελλάδα κατά την περίοδο 1980-1989, *Ελληνική Ιατρική*, τεύχος 59, αρ.3, 1992.
20. Δαρδαβέσης Θ., Ηλικίες έναρξης χρήσης, συχνότητα και είδη χρησιμοποιούμενων τοξιμανιογόνων ουσιών, *Ιατρική Παιδεία*, τεύχος 1, αρ.1, 1993.
21. Δασκαλάκης Ηλ., *Μεταχείριση εγκληματία*, Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 1985.
22. Δασκαλάκης Ηλ., Ο θεσμός της φυλακής, *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, ειδικό τεύχος (68^Α), Εθνικό κέντρο κοινωνικών ερευνών, 1988.
23. Δημόπουλος Χ., Η επανακοινωνικοποίηση των κρατουμένων, συμβολή στην ερμηνεία του άρθρου 1 του ν. 1851/1989, *Χρονικά* 1, 1991.
24. Διεθνής Αντιαπαγορευτική Ένωση, (LIA), *Ναρκωτικά: η άλλη πρόταση*, (πρακτικά συνεδρίου), Νέα Σύνορα - Λιβάνη, Αθήνα 1991.
25. Εθνικό Συμβούλιο κατά των Ναρκωτικών, *Το πρόβλημα των ναρκωτικών: θέσεις του Ε.ΣΥ.Ν.*, Ε.ΣΥ.Ν., Αθήνα 1994.
26. Έκθεση Διακομματικής Κοινοβουλευτικής Επιτροπής για την εξέταση του σωφρονιστικού συστήματος της χώρας και των συνθηκών διαβίωσης των κρατουμένων, *Έκθεση για την κατάσταση στις ελληνικές φυλακές και τις δυνατότητες βελτίωσης του σωφρονιστικού συστήματος της χώρας*, (επιστημονικοί συνεργάτες: Κουράκης Ν. & Φαρσεδάκης Ι.), Αθήνα 1994.
27. Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Ψυχικής Υγιεινής, *Πρώτη έκθεση του ΕΚΤΕΠΝ 1996*, Κοκκέβη Α. (επιμέλεια), Ελληνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης και Πληροφόρησης για τα Ναρκωτικά και την Τοξικομανία, Αθήνα 1996.
28. Εταιρία Ελλήνων Δικαστικών Λειτουργών για τη Δημοκρατία και τις Ελευθερίες, *Οι Ελληνικές Φυλακές από το νόμο στην πραγματικότητα*, Β' Συνέδριο, Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 1994.
29. Ευρωπαϊκό Κέντρο Παρακολούθησης των Ναρκωτικών και της Τοξικομανίας, (EMCDDA), *Ετήσια Έκθεση σχετικά με την κατάσταση του προβλήματος των Ναρκωτικών στην Ευρωπαϊκή Ένωση, 1995*, Ελληνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης και Πληροφόρησης για τα Ναρκωτικά και την Τοξικομανία (ΕΚΤΕΠΝ – Εθνικός Φορέας του EMCDDA), Αθήνα 1997.
30. Ζαγούρα Στ., Οι παράγοντες της τοξικομανίας, *σεμινάριο «Πρότασης» για έναν άλλο τρόπο ζωής*, Πρόταση, Πάτρα 1993.
31. Ζαφειρίδης Φ., Βασικές θέσεις στο πρόβλημα της χρήσης εξαρτησιογόνων ουσιών, *Κοινωνική Εργασία*, τεύχος 15, 1989.
32. Ζαφειρίδης Φ., Θέσεις του ΚΕΘΕΑ σε επίκαιρα ζητήματα: το πρόβλημα της εξάρτησης και η αντιμετώπισή του, Κέντρο Θεραπείας Εξαρτημένων Ατόμων, Αθήνα 1994.
33. Ίδρυμα Αναπτύξεως Κοινωνικής Εργασίας (ΙΑΚΕ) & Εθνικός Οργανισμός Φαρμάκων, *Κοινωνική Εργασία στο Σχολείο, πρόληψη και καταπολέμηση της χρήσης των ναρκωτικών κατά τη σχολική ηλικία*, (επιμορφωτικό σεμινάριο), Γραμματεία ΙΑΚΕ, Αθήνα 1991.

34. Κάκκου Ι., Ο ρόλος της κοινωνικής πρόνοιας στο σύγχρονο σύστημα του ποινικού δικαίου: Μετριάζει την τιμωρία ή εντείνει τον κοινωνικό έλεγχο; *Κοινωνική Εργασία*, τεύχος 41, Επιθεώρηση Κοινωνικών Επιστημών, Αθήνα 1996.
35. Καμβόσης Δ., *Το πρόβλημα και η καταπολέμηση των ναρκωτικών*, Σύλλογος προς διάδοσιν ωφέλιμων βιβλίων, Αθήνα 1998.
36. Κανκρίνι Λ., *Τοξικομανίες*, (μετάφραση Καραχάλιου Ντ.), Αποσπερίτης, Αθήνα 1992.
37. Καραμπέλας Λ., *Ο τοξικομανείς εγκληματίας: το πορτραίτο του Έλληνα τοξικομανούς εγκληματία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1988.
38. Καρύδης Β., Οι σκοποί της ποινής, Διεθνής εμπειρία και ελληνική πραγματικότητα, *Σύγχρονα θέματα* 41-42, 1990.
39. Κέντρο Ενημέρωσης Υπουργείου Δικαιοσύνης για τα Ναρκωτικά, *Stop Ναρκωτικά*, 2^η έκδοση, Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 1994.
40. Κέντρο Ενημέρωσης Υπουργείου Δικαιοσύνης για τα Ναρκωτικά, *Πόσο ελεύθερος είσαι παίρνοντας ναρκωτικά; Σαν μαριονέτα*, Φαρμάκη Μ. & Τσιλιμιγκάκη Β. (επιμελητές), Εθνικό Τυπογραφείο, Αθήνα 1991.
41. Κέντρο Θεραπείας Εξαρτημένων Ατόμων, *Απολογισμός έργου 1996*, ΚΕΘΕΑ, Αθήνα 1997.
42. Κοινωνική Εργασία, Αφιέρωμα στο Κέντρο Θεραπείας Εξαρτημένων Ατόμων, (ΚΕ.Θ.Ε.Α.), τεύχος 42, *Επιθεώρηση Κοινωνικών Επιστημών*, Αθήνα 1996.
43. Κοκκέβη Α. & Στεφανής Κ., *Τα ναρκωτικά στην Ελλάδα: η διαχρονική πορεία της χρήσης: η χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών στο γενικό και στο μαθητικό πληθυσμό*, Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Ψυχικής Υγιεινής (Ε.Π.Ι.Ψ.Υ.), Αθήνα 1994.
44. Κοκκέβη Α., Η χρήση νόμιμων και παράνομων τοξικών ουσιών στην εφηβεία, Τσιάντης Ι., Μανωλόπουλος Σ., (επιμελητές), *Σύγχρονα θέματα παιδοψυχιατρικής*, τεύχος 2, Καστανιώτης, Αθήνα. 1988.
45. Κοκκέβη Α., Λιάππας Ι., Μπουκουβάλα Β., Αλεβίζου Β., Αναστασόπουλου Ε. & Στεφανής Κ., Εγκληματικότητα σε δείγμα Ελλήνων τοξικομανών, 4^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ψυχολογίας, Σύλλογος Ελλήνων Ψυχολόγων, Αθήνα 1992.
46. Κουλούρης Ν., *Νοσοκομείο και ψυχιατρείο Κρατουμένων Κορυδαλλού*, Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 1990.
47. Κουράκης Ν. & Σπινέλλη Κ., *Σωφρονιστική Νομοθεσία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1994.
48. Κουράκης Ν. (επιμέλεια), *Αντεγκληματική πολιτική*, Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 1994.
49. Κουράκης Ν., Μηλιώνη Φ., & Ερευνητική Ομάδα Φοιτητών Νομικής Αθηνών, *Ερευνα στις Ελληνικές Φυλακές, Α': Τα Σωφρονιστικά καταστήματα Ανηλίκων Κορυδαλλού και Κασσαβέτειας*, Ποινικά 44, Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 1995.

50. Κουράκης Ν., *Ποινική Καταστολή*, Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 1997.
51. Κουράκης Ν., *Ποινικό Δίκαιο και Ουτοπία, Εγκληματολογικοί Ορίζοντες*, Α΄, Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 1991.
52. Κουράκης Ν., *Φυλακή και βία: Βίοι παράλληλοι*, Β΄ τόμο *Πανεπιστημίου Πειραιώς*, προς τιμήν του Αθανασίου Κανελλόπουλου, Πειραιάς 1992.
53. Κούτρας Β., Υφαντής Θ., Καφετζόπουλος Ε. και Μαρσέλος Μ., Χρήση ναρκωτικών από μαθητές της μέσης εκπαίδευσης, *Ιατρική*, τεύχος 61, αρ.4, 1992.
54. Κουτσελίνης Σ., Δημόπουλου Δ., *Ναρκωτικά – συνοπτική παρουσίαση*, Gutenberg, Αθήνα 1991.
55. Κρατούμενοι Δικαστικής Φυλακής Κορυδαλλού, *Το Υπουργείο Δικαιοσύνης σας ενημερώνει: Η καθημερινή ζωή στο κατάστημα κράτησης*, Δ.Φ. Κορυδαλλού, 1997.
56. Λαμπροπούλου Έ., *Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος*, Παπαζήση, Αθήνα 1994.
57. Λιάνης Γ., *Φυλακές – Ν. Κοεμτζής*, Κάκτος, 1982.
58. Λιάππας Ι., Κοκκέβη Α., Αναστασόπουλου Ε., Ρομίνι V., Παπαβασιλείου Ν. & Στεφανής Κ., *Παράνομες δραστηριότητες και χρήση ουσιών σε δείγμα χρηστών του Ειδικού Εξωτερικού Ιατρείου του Αιγινήτειου Νοσοκομείου*, Χριστοδούλου Γ., Κονταξάκης Β., (επιμελητές), *Θέματα Προληπτικής Ψυχιατρικής*, τεύχος 1, Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής Αθήνα 1994.
59. Λιάππας Ι., *Ναρκωτικά: Εθιστικές Ουσίες, Κλινικά Προβλήματα, Αντιμετώπιση*, Πατάκη, Αθήνα 1992.
60. Μαδιανού Δ., Μαδιανός Μ., Κοκκέβη Α. & Στεφανής Κ., *Τα ναρκωτικά στην Ελλάδα: η χρήση ουσιών στο γενικό πληθυσμό*, Ψυχιατρική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1992.
61. Μαλλιώρα Μ., Μητσικόστας Δ., Αγγελόπουλος Ν. & Στεφανής Κ., *Διαπροσωπικές σχέσεις σε χρήστες τοξικών ουσιών*, 2^ο *Συνέδριο Προληπτικής Ψυχιατρικής*, Περιλήψεις ανακοινώσεων, περίληψη 158, Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής, Αθήνα 1992.
62. Μάνος Ν., *Βασικά στοιχεία Κλινικής Ψυχιατρικής*, University studio Press, Θεσσαλονίκη 1992.
63. Μανωλεδάκης Ι., *Η «σωφρονιστική» έκρηξη, Δίκαιο και Πολιτική*, 19-20, 1991.
64. Μαργαρίτης Α. & Παρασκευόπουλος Ν., *Κώδικας Βασικών Κανόνων για τη μεταχείριση των κρατουμένων και άλλα νομοθετήματα*, Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη 1991.
65. Μάτσα Κ., *Έφηβος και χρήση ουσιών: η κρίση της μετάβασης στην ενήλικη ζωή*, *Τετράδια Ψυχιατρικής*, τεύχος 49, 1995.
66. Μάτσα Κ., *Θεραπεία απεξάρτησης: μια διαδικασία απελευθέρωσης: βασικές αρχές του προγράμματος της μονάδας απεξάρτησης του Ψ.Ν.Α.*, *Τετράδια Ψυχιατρικής*, τεύχος 35, 1991.

- 67.Μάτσα Κ., Ο τοξικομανής στο ρόλο του εξιλαστήριου θύματος της οικογένειας και της κοινωνίας, *Τετράδια Ψυχιατρικής*, τεύχος 45, 1994.
- 68.Μεσημέρης Σ., *Η ψυχολογία των ναρκομανών*, Ταμασσός, Αθήνα 1981.
- 69.Μοσχίδης Χ., *Ναρκωτικά*, Πέργαμος, Αθήνα 1992.
- 70.Μούγτας Α., Μπέης Α. & Αστρινάκης Γ., Ψυχοκοινωνικά χαρακτηριστικά και διάγνωση σε κρατούμενους τοξικομανείς, *Τεύχος Περιλήψεων 11^ο Πανελληνίου Ιατρικού Συνεδρίου*, περίληψη 342, Αθήνα 1985.
- 71.Μούγιας Α., Κοϊκόρης Χ. & Λυκέτσος Γ., Σύγκριση εχθρικών χαρακτηριστικών της προσωπικότητας μεταξύ ηρωινομανών, φυλακισμένων και δείγματος του Ελληνικού πληθυσμού, *Πρακτικά 10ου Πανελληνίου συνεδρίου νευρολογίας και ψυχιατρικής*, τεύχος 1, Θεσσαλονίκη 1983.
- 72.Μπακατσούλας Μ., *Γενικαί Αρχαί Σωφρονιστικής*, Σάκκουλας, Αθήνα 1971.
- 73.Μπαλάτσος Α., Συστημική προσέγγιση και θεραπεία στις εξαρτήσεις, *Τετράδια Ψυχιατρικής*, τεύχος 35, 1991.
- 74.Μπεζέ Λ., *Ανήλικοι παραβάτες*, Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 1985.
- 75.Μπεζέ Λ., Στοιχεία για την ψυχολογία του κρατουμένου, *Χρονικά* 1/1991.
- 76.Μπένας Π., (επιμέλεια), *Ναρκωτικά: κοινωνικά αίτια, πρόληψη, θεραπεία*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1992.
- 77.Μπούκης Δ., Κοντόπουλος Ε. & Χατζηχαράλαμπος Σ., Οι ψυχοκοινωνικές παράμετροι βάσει ιατροδικαστικών αναλύσεων χιλίων συλληφθέντων χρηστών τοξικών ουσιών, *Αρχεία Ε.Ψ.Ψ.Ε.Ν.*, τεύχος 2, Αθήνα 1995.
- 78.Μπούκης Δ., Τσιλιμιγκάκη Β. & Δεγλήρης Ν., Μελέτη εφαρμογής προγραμμάτων σωματικής και ψυχικής απεξάρτησης τοξικομανών κρατουμένων, *Τετράδια Ψυχιατρικής*, τεύχος 30, 1990.
- 79.Νόμος 1729/1987, *Καταπολέμηση της διάδοσης των ναρκωτικών, προστασία των νέων και άλλες διατάξεις*, ΦΕΚ 144 Α'.
- 80.Νόμος 1851/1989, *Κώδικας βασικών κανόνων για τη μεταχείριση των κρατουμένων και άλλες διατάξεις*, ΦΕΚ 122 Α'.
- 81.Νόμος 1990/1991, *Κύρωση Σύμβασης Ηνωμένων Εθνών κατά της παράνομης διακίνησης ναρκωτικών φαρμάκων και ψυχοτρόπων ουσιών*, ΦΕΚ 193 Α'.
- 82.Νόμος 2161/1993, *Τροποποίηση και συμπλήρωση των διατάξεων του Ν. 1729/1987*, ΦΕΚ 119 Α'.
- 83.Νόμος 2331/1995, *Πρόληψη και καταστολή της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες και άλλες διατάξεις*, ΦΕΚ 173 Α'.
- 84.Νόμος 2408/1996, *Τροποποίηση διατάξεων του Ποινικού Κώδικα, του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, του Κώδικα Βασικών Κανόνων για τη Μεταχείριση των Κρατουμένων και άλλες διατάξεις*, ΦΕΚ 104 Α'.
- 85.Πανούσης Γ., *Η σωφρονιστική μεταρρύθμιση στην Ελλάδα. Από τον κυνισμό της εργασίας στην ουτοπία της αγωγής*, Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 1989.

86. Πανούσης Γ., Το «ζητούμενο» στην Εγκληματολογία, Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 1988.
87. Παπάδη Μ., Σφηκάκη Μ., Λάλος Ν. & Μάτσα Κ., Κοινωνική επανένταξη: μια δύσκολη φάση του προγράμματος απεξάρτησης, *Τετράδια Ψυχιατρικής*, τεύχος 43, 1993.
88. Παπαδημητρίου Α., (επιμέλεια-μετάφραση), *Θεωρίες Κοινωνικής Παρεκκλίσεως*, Διδακτικές σημειώσεις, ΤΕΙ Πάτρας, Πάτρα 1979.
89. Παπαδοπούλου Π., Γλώσσα και φυλακή, *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, ειδικό τεύχος (68^Α), Εθνικό κέντρο κοινωνικών ερευνών, 1988.
90. Παρασκευόπουλος Ι., *Εξελικτική Ψυχολογία*, τόμος 4^{ος}, Αθήνα 1985.
91. Παρασκευόπουλος Ν., *Η καταστολή της διάδοσης των ναρκωτικών στην Ελλάδα*, Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη 1997.
92. Παρασκευόπουλου Ν., *Η καταστολή της χρήσης ναρκωτικών στην Ελλάδα*, Έξαντας, Αθήνα 1993.
93. Παρασκευόπουλου Ν., Σκέψεις για τα αίτια και τα αιτήματα της εξέγερσης των κρατουμένων, *Δίκαιο και Πολιτική*, 19-20, 1991.
94. Παρασκευόπουλου Ν., *Φρόνημα και καταλογισμός στο Ποινικό δίκαιο*, Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1987.
95. Παύλου Σ., *Ναρκωτικά. Δογματικά και ερμηνευτικά προβλήματα*, Αθήνα 1997.
96. Προκαταρκτική έκθεση της ερευνητικής ομάδας εγκληματολογίας του ΕΚΚΕ, Έρευνα: ο θεσμός της φυλακής στην Ελλάδα, *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, αφιέρωμα στον Ηλ. Δασκαλάκη, ειδικό τεύχος (68^Α), Εθνικό κέντρο κοινωνικών ερευνών, 1988.
97. Ρομίνι Β., Λιάππας Ι. & Παπαβασιλείου Ν., Θεραπευτικό πρόγραμμα με οικογένειες ουσιοεξαρτημένων ατόμων, 4^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ψυχολογίας, Σύλλογος Ελλήνων Ψυχολόγων, Αθήνα 1992.
98. Σεφέρου Μ., *Η κραυγή – Ναρκωτικά: Αρρώστια ή Επιλογή;*, Ευρώτας, Αθήνα 1997.
99. Σπέντζος Δ., *Απαγορευμένες Ουσίες, Όμβρος*, Αθήνα 1993.
100. Σπινέλη Κ. & Κουράκη Ν., *Σωφρονιστική Νομοθεσία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1995.
101. Σπινέλη Κ., *Εγκληματολογία, σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις*, Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 1985.
102. Σταθεία Γ., *Ερμηνεία του νέου νόμου περί ναρκωτικών, (Ν. 1729/1987, 2161/1993). Ιστορική εξέλιξη – Θεωρητική έρευνα – Νομολογιακή πρακτική*, Αθήνα 1993.
103. Συντακτική ομάδα Κρατουμένων Δικαστικής Φυλακής Κορυδαλλού, Ελεύθερη Σκέψη, *Εφημερίδα Κρατουμένων*, αρ. φύλλου 1^ο, Δ.Φ. Κορυδαλλού, Σεπτέμβριος 1997.
104. Τσαούσης Δ., Τα ναρκωτικά σαν κοινωνικό πρόβλημα, *Εκλογή Θεμάτων Κοινωνικής Πρόνοιας*, τεύχος 52, 1980.
105. Τσαρούχας Κ., *Η Διεθνής των Ναρκωτικών*, Δωδώνη, Αθήνα 1988.

106. Τσιλιμιγκάκη Β., Δυνατότητες του επαγγελματικού προσανατολισμού και εκπαίδευση των κρατουμένων, πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου Επαγγελματικού Προσανατολισμού, Αθήνα 28-29 Νοεμβρίου 1985.
107. Τσιλιμιγκάκη Β., Πιπεργιά Ι. & Παπατζανάκη Ε., Κέντρο Ενημέρωσης για τα Ναρκωτικά του Υπουργείου Δικαιοσύνης, 2^ο Συνέδριο Προληπτικής Ψυχιατρικής, Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής, Αθήνα 1992.
108. Τσιλιμιγκάκη Β., Χαρακτηριστικά και ανάγκες των κρατουμένων, Εταιρία Ελλήνων Δικαστικών Λειτουργών για τη Δημοκρατία και τις Ελευθερίες, Β' συνέδριο, Οι Ελληνικές φυλακές από το νόμο στην πραγματικότητα, Σάκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 1994.
109. Τσιλιχρήστος Ν., *Ναρκωτικά μύθος και πραγματικότητα*, Θεωρία-ιδέες, Αθήνα 1984.
110. Τσιλιχρήστος Ν., *Ναρκωτικά: Όχι, η Ιθάκη δεν είναι εδώ*, Καστανιώτη, Αθήνα 1991.
111. Υπουργείο Δικαιοσύνης, *Καταγραφή έργου του Υπουργού Δικαιοσύνης Ευ. Βενιζέλου για την περίοδο Ιανουαρίου-Αυγούστου 1996 (νομοθετικό έργο, οργάνωση και λειτουργία της δικαιοσύνης)*, Αθήνα 1996.
112. Υπουργική Εγκύκλιος, *Περί του τρόπου λειτουργίας των Κοινωνικών Υπηρεσιών φυλακών και λοιπών καταστημάτων*, Υπουργείο Δικαιοσύνης, Αθήνα, Οκτώβριο 1977.
113. Φαρσεδάκη Ι., Συλίκου Γ. & σία, *Ναρκωτικά, Νομική και Εγκληματολογική διάσταση στην Ελλάδα και στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, Βασική Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1996.
114. Φουκώ Μ., *Επιτήρηση και τιμωρία. Η γέννηση της Φυλακής*, (μετάφραση Χατζηδήμου Κ. & Ράλλη Ι.), Ράππας, 1989.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

EMCDDA	= Ευρωπαϊκό Κέντρο Παρακολούθησης των Ναρκωτικών και της Τοξικομανίας
EKTEΠN	= Ελληνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης και Πληροφόρησης για τα Ναρκωτικά και την Τοξικομανία
ΠΟΥ	= Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας
ν.	= Νόμος
ά.	= Άρθρο
ΚΝΣ	= Κεντρικό Νευρικό Σύστημα
ΗΠΑ	= Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ΚωδΜεΚ	= Κώδικας Βασικών Κανόνων για τη Μεταχείριση των Κρατουμένων
ΠΚ.	= Ποινικός Κώδικας
ΟΑΕΔ	= Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού
ΣΚ	= Σωφρονιστικός Κώδικας
ΚΕΘΕΑ	= Κέντρο Θεραπείας Εξαρτημένων Ατόμων
ΕΠΨΥ	= Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Ψυχικής Υγιεινής
ΕΣΥΕ	= Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας
ΣΟΔΝ	= Συντονιστικό Όργανο Δίωξης Ναρκωτικών
ΕΜΠ	= Εθνική Μονάδα Πληροφοριών
ΕΛΑΣ	= Ελληνική Αστυνομία
ΦΕΚ	= Φύλλο Εφημερίδας της Κυβέρνησης

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α΄

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Τ.Ε.Ε. ΠΑΤΡΑΣ
ΠΙΣΤΙΟΘΗΚΗ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Σε παρακαλώ να απαντήσεις στο ερωτηματολόγιο μιας έρευνας, η οποία είναι ανώνυμη και απόρρητη. Η επιλογή σου έγινε τυχαία και σε παρακαλώ να απαντήσεις ειλικρινά και αυθόρμητα σε όλες τις ερωτήσεις.

Με τις απαντήσεις σου θα βοηθήσεις ώστε να μελετηθούν, τόσο οι παράγοντες που οδηγούν στη χρήση ναρκωτικών ουσιών, όσο και ο ρόλος της φυλακής στο ζήτημα της χρήσης ναρκωτικών.

Είναι μια προσπάθεια να ακουστεί η γνώμη ενός ανθρώπου που γνωρίζει περισσότερο για το συγκεκριμένο θέμα, επειδή έχει ζήσει άμεσα διάφορες καταστάσεις.

Για να απαντήσεις στις περισσότερες από τις ερωτήσεις θα χρησιμοποιήσεις μια κλίμακα από το 1 έως το 5.

Αν κάτι θεωρείς ότι δεν ισχύει καθόλου για σένα, θα απαντάς με το νούμερο 1 (ένα).

Αν κάτι ισχύει για σένα πάρα πολύ θα απαντάς με το νούμερο 5 (πέντε).

1	2	3	4	5
καθόλου	ελάχιστα	αρκετά	πολύ	πάρα πολύ

Παράδειγμα: Νομίζεις ότι οι τακτικές άδειες εξόδου από τη φυλακή βοηθάνε στην έκτιση της ποινής;

Αν νομίζεις ότι βοηθάνε «αρκετά» θα απαντήσεις με τον αριθμό «3».

Σ' ευχαριστώ πολύ για τη συνεργασία σου.

1	2	3	4	5
καθόλου	ελάχιστα	αρκετά	πολύ	πάρα πολύ

1. ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΓΕΝΝΗΣΗΣ

ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΗΜ/ΝΙΑ

2. Τόπος γέννησης:

α) Αστικό β) Ημιαστικό γ) Αγροτικό

3. Τόπος κατοικίας _____

4. Επίπεδο Μόρφωσης:

α) Δημοτικό β) Γυμνάσιο γ) Λύκειο δ) Τεχν.Σχολή ε) ΤΕΙ στ) Πανεπιστήμιο

5. Οικογενειακή κατάσταση:

α) Άγαμος β) Έγγαμος γ) Διαζευγμένος

6. Παιδιά _____

7. Επάγγελμα ατομικό:

8. Επάγγελμα πατέρα:

9. Επάγγελμα μητέρας:

10. Συζυγική κατάσταση των γονέων σου:

α) Παντρεμένοι β) Διαζευγμένοι γ) Ξαναπαντρεμένοι δ) Χήροι

1	2	3	4	5
καθόλου	ελάχιστα	αρκετά	πολύ	πάρα πολύ

11. Πόσα χρόνια έκανες χρήση ναρκωτικών ουσιών;

12. Σε ποια ηλικία έκανες για πρώτη (1^η) φορά χρήση ναρκωτικών ουσιών;

α) 12-15 β) 15-18 γ) 18-22 δ) 22-25 ε) 25 και άνω

13. Με ποιους έκανες την πρώτη (1^η) δοκιμή;

14. Ποια ήταν η πρώτη (1^η) ουσία που χρησιμοποίησες;

15. Είναι η πρώτη (1^η) φορά που μπαίνεις στη Φυλακή;

ΝΑΙ [] ΟΧΙ []

16. Αν όχι, για ποιο αδίκημα είχες εισαχθεί;

17. Πόσο χρονών ήσουν, όταν σου επιβλήθηκε η πρώτη (1^η) ποινή;

18. Συνέβη κάποιο σημαντικό γεγονός στη ζωή σου πριν αρχίσεις τη χρήση ναρκωτικών ουσιών; (π.χ. θάνατος, ατύχημα, διαζύγιο κτλ).

ΝΑΙ [] ΟΧΙ []

19. Πόσο σε επηρέασε αυτό το γεγονός; _____

20. Νιώθεις ότι είσαι εξαρτημένος από τις ναρκωτικές ουσίες; _____

1	2	3	4	5
καθόλου	ελάχιστα	αρκετά	πολύ	πάρα πολύ

21. Είσαι χρήστης ναρκωτικών ουσιών τώρα; _____
22. Η δουλειά σου σε ευχαριστούσε; _____
23. Πόσο καλές ήταν οι σχέσεις με τον πατέρα σου; _____
24. Πόσο καλές ήταν οι σχέσεις με τη μητέρα σου; _____
25. Πόσο καλές ήταν οι σχέσεις με τα αδέρφια σου; _____
26. Πόσο καλές ήταν οι σχέσεις με τους συγγενείς σου; _____
27. Πόσο καλές ήταν οι σχέσεις με τους φίλους σου; _____
28. Πόσο καλές ήταν οι σχέσεις με τη σύζυγο/ φίλη σου; _____
29. Πόσο καλές ήταν οι σχέσεις με τα παιδιά σου; _____
30. Ένιωθες να σου λείπουν οι γονείς σου; _____
31. Πόσο συχνά έκανες χρήση χασίς/ μαριχουάνα; _____
32. Πόσο συχνά έκανες χρήση χαπιών; _____
33. Πόσο συχνά έκανες χρήση ηρωίνης; _____
34. Πόσο συχνά έκανες χρήση κοκαΐνης; _____

1	2	3	4	5
καθόλου	ελάχιστα	αρκετά	πολύ	πάρα πολύ

Η οικογένειά σου όταν έμαθε ότι είσαι χρήστης

35. Σε τιμώρησε; _____

36. Συζήτησε το θέμα μαζί σου; _____

37. Αδιαφόρησε; _____

38. Προσπάθησε να σε πείσει να σταματήσεις; _____

39. Επικοινωνήσε με ειδικούς για θεραπεία; _____

Άρχισες τη χρήση ναρκωτικών ουσιών

40. Από περιέργεια; _____

41. Για πλάκα; _____

42. Για να μιμηθείς φίλους; _____

43. Από μοναξιά; _____

44. Από επιθυμία ύπνου/ διέγερσης; _____

45. Από διαμαρτυρία για τη ζωή; _____

46. Από αβεβαιότητα για το μέλλον; _____

47. Από επιθυμία για αυτοεπιβεβαίωση; _____

48. Από ελλιπή ενημέρωση/ γνώση για τις επιπτώσεις; _____

49. Γιατί είχες άγχος; _____

50. Για να ξεχάσεις άσχημες εμπειρίες; _____

1	2	3	4	5
καθόλου	ελάχιστα	αρκετά	πολύ	πάρα πολύ

51. Εξαιτίας της διαμονής σου στη φυλακή; _____
52. Γιατί είχες εύκολη πρόσβαση στις ουσίες; _____
53. Για να νιώσεις τα αποτελέσματα της ουσίας; _____
54. Θα 'θελες να σταματήσεις τη χρήση; _____
55. Πιστεύεις ότι η Πολιτεία αντιμετωπίζει δραστικά/ αποτελεσματικά
το πρόβλημα της εξάπλωσης των ναρκωτικών; _____
56. Προσπάθησες να σταματήσεις τη χρήση; _____
57. Πιστεύεις ότι ο νόμος περί ναρκωτικών είναι δίκαιος; _____
58. Είσαι ενήμερος των προγραμμάτων απεξάρτησης που
υπάρχουν; _____
59. Έχεις μετανιώσει που ξεκίνησες τη χρήση ναρκωτικών
ουσιών; _____
60. Πιστεύεις ότι ο νόμος περί ναρκωτικών είναι αυστηρός; _____
61. Η παραμονή σου στη φυλακή ενίσχυσε την επιθυμία σου
για χρήση ναρκωτικών ουσιών; _____
62. Πιστεύεις ότι οι συνθήκες διαβίωσης στη φυλακή
είναι καλές; _____

1	2	3	4	5
καθόλου	ελάχιστα	αρκετά	πολύ	πάρα πολύ

63. Πιστεύεις ότι είναι εύκολη η εισαγωγή ναρκωτικών στη φυλακή;

64. Απ' όσο γνωρίζεις υπάρχει βία, ξυλοδαρμοί στη φυλακή;

Για να σταματήσεις τη χρήση νομίζεις ότι θα σε βοηθήσει:

65. Η οικογένεια;

66. Η πολιτεία;

67. Ο ίδιος σου ο εαυτός;

68. Οι συγγενείς σου;

69. Οι φίλοι;

70. Η φυλακή;

71. Ο Ψυχολόγος / Κοινωνικός Λειτουργός;

72. Οι θεραπευτικές κοινότητες;

73. Τα προγράμματα με υποκατάστατα;

74. Πιστεύεις ότι η ποινή σου σχετικά με το αδίκημα είναι μεγάλη;

75. Απ' όσο γνωρίζεις γίνονται βιασμοί μέσα στη φυλακή;

1	2	3	4	5
καθόλου	ελάχιστα	αρκετά	πολύ	πάρα πολύ

Τον περισσότερο χρόνο σου εδώ τον περνάς:

76. Κάνοντας αθλητισμό; _____

77. Ακούγοντας ραδιόφωνο / βλέποντας τηλεόραση; _____

78. Δουλεύοντας; _____

79. Διαβάζεις, γράφεις, σκέφτεσαι, διαλογίζεσαι; _____

80. Ασχολείσαι με καλλιτεχνικές δραστηριότητες;
(π.χ. ζωγραφική) _____

81. Απ' όσο γνωρίζεις γίνεται εισαγωγή ναρκωτικών
ουσιών μέσα στη φυλακή; _____

82. Νομίζεις ότι οι τακτικές άδειες εξόδου από τη φυλακή,
βοηθάνε στην έκτιση της ποινής; _____

83. Θα πρότεινες σε κάποιον να δοκιμάσει ναρκωτικά; _____

Κατά τη διάρκεια της παραμονής σου στη φυλακή σου συμπαρίστανται:

84. Οι γονείς σου; _____

85. Η σύζυγος / μνηστή / φίλη σου; _____

86. Τα παιδιά σου; _____

87. Οι συγγενείς σου; _____

88. Οι συγκρατούμενοι; _____

89. Οι ειδικοί; (Γιατρός, Ψυχολόγος, Κοιν. Λειτουργός) _____

1	2	3	4	5
καθόλου	ελάχιστα	αρκετά	πολύ	πάρα πολύ

90. Απ' όσο γνωρίζεις γίνεται χρήση ναρκωτικών στη φυλακή;

91. Πιστεύεις ότι η φυλακή θα έπρεπε να λειτουργεί ως θεραπευτικός φορέας;

92. Για την κράτησή σου αισθάνεσαι ντροπή;

93. Για την κράτησή σου αισθάνεσαι μοναξιά;

94. Για την κράτησή σου αισθάνεσαι απογοήτευση;

95. Για την κράτησή σου αισθάνεσαι περιθωριοποιημένος / στιγματισμένος;

96. Για την κράτησή σου αισθάνεσαι ανασφάλεια;

97. Για την κράτησή σου αισθάνεσαι άγχος;

98. Πιστεύεις ότι είναι εύκολη η χρήση ναρκωτικών ουσιών στη φυλακή;

99. Πιστεύεις ότι θα είναι εύκολα για σένα τα πράγματα στο μέλλον;

100. Κάνεις σχέδια για το μέλλον σου;

1	2	3	4	5
καθόλου	ελάχιστα	αρκετά	πολύ	πάρα πολύ

Νομίζεις ότι θα σε βοηθήσει να ζήσεις καλύτερα, όταν αποφυλακιστείς;

101. Η οικογένειά σου; _____

102. Οι φίλοι σου; _____

103. Οι συγγενείς; _____

104. Οι ειδικοί (Γιατροί, Ψυχολόγοι, Κ.Λ.); _____

105. Η Πολιτεία; _____

106. Μια μόνιμη εργασία; _____

107. Ο ίδιος σου ο εαυτός; _____

108. Τρεις λέξεις για να περιγράψεις τη ζωή σου εδώ:

α. _____

β. _____

γ. _____

Σ' ευχαριστώ για τη συνεργασία σου.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β΄

**ΕΝΑΣ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΟΣ ΓΡΑΦΕΙ
ΓΙΑ ΤΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΜΕ ΤΑ
ΝΑΡΚΩΤΙΚΑ**

Υπομνημα του Λεωνίδα προς την Κοινωνική
Υπηρεσία.

Αποστρατευτήκα από το Ταγμα Πεζοναυτών χειμάρτης
8.1 το 1985 είκοσι καθάρει από τὰ ναρκωτικά
Τα πρώτα μου χρόνια ήταν το ποτό και ο γυναικεί
τις νύχτας και όλα αυτά γιατί δεν είχα να έχω βρεθεί
Εκεί δε ένα κλάρο του Κωνσταντίνου Συκουριανός
μετα λίγο καιρό με έφεραν μια μικρή κελύκη.

Μεσημέρι της τῆς βραδυ είναι φρενός μου αρεσὴ η Τζωδεα
πού είχε αλλά φοβήθηκα τους φίλους, και τὴν σφίγγαν
το βελόνι για εὐε 3 μήνες εθίνα εὐφραν μέχρι τὴν
επιχειρῆ που τέλει το σακούλακι και με ἴσχυσαν νὰ
ευννοσφαρε και εὐν χρεῖματα για τὴν αγορά βρενίνας.
Είκοσι γέρο παιδί και η οικογένειά του αν και ο
μικρότερος υλιόζου δε εἶμαι μου εἶχαναν τὰ χρεῖματα
στο ονομά μου ο πατέρας του αὐτοῦ εὐνοσφαρε εἶνα
περισσότερο στο ονομά μου εὐν κλάρα ευννοσφαρε εἶνα
Ιχθυοσφαρεῖο Τα χρεῖματα

εφίπυζαν εὐν εἶμαι χρεῖς τὴν εἶσθην τις αρεσίας
εἶσθην οὐτῆρα νὰ ἀναπισβεσφαρε και πάντα εἶνα νὰ εἶνω με
Στα 3 χρεῖνα χρεῖς τὴν εἶσθην η οικογένειά του σφα
αρεσίας το πρεβλιόματα εἶ ευννοσφαρε η ευννοσφαρε με
αρεσίας τρεπο εἶσθην και η ευννοσφαρε εἶσθην και η
φρενὴ με εἶσαν αρεσίας φρενὴ ευννοσφαρε νὰ κενν σφα
εἶνα ταβίδι εἶσθην εἶσθην εἶσθην με εἶσθην και εἶσθην εἶσθην
κακία οἶσθην εἶσθην εἶσθην εἶσθην

Όταν γυρῶα κεννίσα με κεννίς καθάρει, μετα από ἰ
μετανοσφαρε εἶσθην και ἀπογοσφαρε εἶσθην εἶσθην εἶσθην
Ο κεννίς αρεσίας νὰ κεννίσα η γυνίση εἶσθην

ψωνίζα ηφώνη με κίρναζαν κοκκίνη άλλος διαφέρει
με κίρναζαν τερπεία ελέστη το κωλοτόκον αρχίζει να βλέπ
τα πρόγματα οφέρει ένα λυα οφέρει εκκινεάκιμα στα Ρουβί
έπινα χαρίς πρεσκίνουσα αυβη τα κωνεήλια σταμάτησα
το κυζαχιν των πουλων αρχιζανά κών επιβόλοκαι ουτε
κι κηφίτητ το κίνα βορακι πεν με έτερυε λιγο λιγο
ηταν η ηφώνη αδυνατία πάλι η φλίβεστη σταμάτησαν
να είνου αιφο όταν είν έχανα πώ εκα πυατους πενο
είν πηγαίνα για τις Γουκερμαρ αραου αρχίει η κατάρρεσι
το υχθμοτροφύο εγυνε ιδιωτικό τε καγαζάκι τα καιρβί
καίκε μία ερσών τα εαίνα έχω το ευνίτρετα 15 χείνι
τόρα ενάει και με κωνηχούν τα χρεν εφορία ΤΕΡΕ
Αχροτική Τεαρεσα

Βλέποντας τι μου συμβαίνη ελανα υστρεκίς κινίς
για να κίν φθάρω να γίνω έχω ερισρες ναρλοστικου
Πουλαρα 30 εστεικκατα χυφέρια ευηρα για να εαλίω
τα κωνά που ελμκερμαρα είνου είν Αχροτική 1500
500 χιλ στο ΤΕΡΕ 500 χιλίτες στην εφορία πες τ
παρέν κίκενα τι κασμα Αλλα η αρωστιατην είν αρ
να τα εβηγω ομα και τώρα τι έχω ΤΙΠΕΤΑ
ουτου φλίβεσ ουται καγαζι ουτε χυφέρια και εικαι
ερμαίο είν φελακί χυφίς στον Μιο κίρα είντι κ
εφιαρτης Πεχόμενος Φωτς... κη Τεβικεκαυής ου
εηλικίτρε πουλόντας 7 χρ. χαρίς είν δυο ανίκευς
για να καλίωη τον κωνκετω ειαι απε φεβε είνε
Παραφιαυήτη των ορεφίκα βαλμένος από αγνωστα πείς
ανθεώπουσ υπερεαψε ότι το πύρε από κίνα
εβελε 3 καρτρες να με καταγερείδου η ελίε τιν
εικείσε αν και τω ερωγών εβζείκετα

Κακή αποχώρηση στην Δικαιοσύνη του κεία Γενερά
και βεβαιότητας ατιμής την υπογραφή του Τόν
Εβαδε και αναίρεσε λυγώντας την Αλήθεια Στο
Δικαστήριο παρεκκλίθηκα χωρίς φόβο αυτός ομολ
έχει αλβίαση Δικηγόρος με πιο πηλη διατά και με ξανκατα
Εχω Ιβάρης Τοξικομανής με χαρτιά ψυχιατρικού
και χωρίς να στυλι ή υπογραφή του με κανένα ευκείο
με αθωοτική ασφάλεια του κυρίου Εισαγγελέα προς Ελε
και κωφίφια από έναν πάρεδρο δικάζοται με 12 ετή
χωρίς να κάνουν δεκτό το μηδενάκενος. Είμαι Αθωο
θα μας κενη αλλος ο Θεός μες την φυλακή
παθενω εσωτερική ζηκία ποί οπτον αν συνεχίσει εσσι
πιστωω ότι είν θα αυτεζω.

Το μόνο που μου έκανε είναι μία μικρή βοήθεια
από τα αγαπημένα του χεοντάκιω και προσέχω μία
κατανόηση από την Δικαιοσύνη
και το έλεος του Θεου.

Ο ΑΙΤΩΝ
Λεωνίδας